

**T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TARİHİ GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK BAĞLAMINDA
YERVANT ODYAN'IN "ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES"
ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

SİNEM CEYDA BULUT

**AMASYA
Haziran-2021**

**T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TARİHİ GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK BAĞLAMINDA
YERVANT ODYAN'IN "ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES"
ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Hazırlayan
Sinem Ceyda BULUT**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL**

AMASYA-2021

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye veya unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı, bu tezde sunduğum çalışmamın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 11/06/2021

İmza

Sinem Ceyda BULUT

TEZ ONAY SAYFASI

Sinem Ceyda BULUT tarafından hazırlanan Tarihi Gerçeklik ve Kurmaca Gerçeklik Bağlamında Yervant Odyan'ın "Abdülhamid ve Sherlock Holmes" Romanı Üzerine Bir İnceleme adlı çalışma aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile 18.05.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ü. Gülsüm TARAKÇI GÜL

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fikret USLUCAN

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hüsniye MAYADAĞLI

.....

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../06/2021

Doç. Dr. Nevzat AYDIN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TARİHİ GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK BAĞLAMINDA YERVANT ODYAN'IN "ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES" ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sinem Ceyda BULUT

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran / 2021

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL

Edebiyat dünyası, gerçek yaşamla her zaman iç içe bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Yazma eylemini gerçekleştiren sanatçı, yaşadığı dönemi ve olayları kendi süzgecinden geçirerek eserlerine yansıtır. Bu sebeple kurmaca eserler, gerçeklikten bağımsız bir şekilde oluşturulmaz. Ancak her eser nesnel gerçekliği, olduğu gibi yansıtmaz. Gerçekliğin yansıtılmasındaki bu fark, sanatçının dünyayı algılama biçimi ve üslup özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Kurmaca gerçeklik, yazarın öznel düşüncelerle yarattığı dünyadır. Tarihi gerçeklik ise yazara kurguda ilham veren olayların doğuş noktasıdır. Bir başka ifadeyle kurmaca eserlere konu olan olay ve kişilerin, gerçek yaşamdaki karşılığıdır. Tarihi gerçeklik ile kurmaca gerçeklik arasındaki ilişki, metnin kendi içinde tutarlı bir yapı oluşturmasını sağlar. Bu bağlamda, çalışmamızda Yervant Odyan'ın Abdülhamid ve Sherlock Holmes adlı eserinde, tarihi gerçekliğin kurmaca dünya içinde nasıl ele alındığı kurgu unsurları açısından incelenmiştir.

Sir Arthur Conan Doyle'un yaratıcısı olduğu kurmaca bir karakter olan Sherlock Holmes ile tarihi bir kişilik olan Sultan Abdülhamid'i yan yana getiren eserin, 2011 yılında Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Tarihsel Gelişimi 1884-1928 başlıklı TÜBİTAK araştırma projesiyle Latin harfli çevirisi yapılır. Roman, II. Meşrutiyet'in ilan edilme sürecinde yaşanan olayları, kronolojik bir biçimde yansıtmaktadır.

Eserin kurgusunda tarihi olaylardan yararlanılmıştır. Sultan Abdülhamid Dönemi'nin çalkantılı olayları, Meşrutiyet'in ilan edilme yolunda cemiyetlerin faaliyetleri romanda ayrıntılı bir şekilde aktarılmaktadır. Ayrıca karakterler aracılığıyla Abdülaziz'in ölümü ve

Mithat Paşa'nın yargılanması olaylarına da değinilir. Romanda kullanılan fotoğraf, mektup ve telgraflar; gerçekliği verme aşamasında kullanılan önemli unsurlardandır. Tarihi olgular dışında romanın başkarakteri haricinde kullanılan tarihi kişilikler vardır: Ebülhüda Efendi, Musurus Paşa, Talat Paşa, Fehim Paşa, Necib Melhame Paşa bunlardan birkaçıdır.

Çalışmamızda öncelikle tarihi gerçeklik ve kurmaca gerçeklik kavramları hakkında bilgi verilmiş, daha sonra tarih ve roman ilişkisi genel hatlarıyla ele alınmıştır. İncelememizin, ikinci bölümünü oluşturan Tarihi Gerçeklik ve Kurmaca Gerçeklik Açısından Abdülhamid ve Sherlock Holmes Romanının İncelenmesi başlığı altında; kişi, olay, mekân, bakış açısı ve zaman unsurları bağlamında romanın kurgu yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdülhamid, Sherlock Holmes, Kurmaca Gerçeklik, Tarihi Gerçeklik.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF YERVANT ODYAN'S ABDÜLHAMİD AND SHERLOCK HOLMES IN TERMS OF HISTORICAL REALITY AND FICTIONAL REALITY

Sinem Ceyda BULUT

Amasya University, İnstitute of Social Sciences

Turkish Language and Literature, M.A., June / 2021

Supervisor: Assist. Prof. Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL

The world of literature has always existed intertwined with real life. The artist, who performs the act of writing, reflects the period and events he/she lived through in his works by filtering them. For this reason, fiction works are not created independently from reality. However, not every work reflects objective reality as it is. This difference in reflecting reality stems from the artist's way of perceiving the world and his/her stylistic features.

Fictional reality is the world created by the author with subjective thoughts. Historical reality is the birth point of events that inspire the author in fiction. In other words, it is the real-life counterpart of the events and people that are the subject of fictional works. The relationship between historical reality and fictional reality enables the text to create a consistent structure within itself. In this context, in our study, in Yervant Odyan's work named Abdulhamid and Sherlock Holmes, how historical reality is handled in the fictional world is examined in terms of fictional elements.

The work, which brings together the fictional character Sherlock Holmes, a fictional character created by Sir Arthur Conan Doyle, and the historical personality Sultan Abdulhamid, is translated in Latin in 2011 with the TÜBİTAK research project titled Historical Development of Detective Novel in Turkish Literature 1884-1928. The novel reflects the events that took place during the proclamation of the II Constitutional Monarchy in a chronological way.

Historical realities were used in the fiction of the work. The turbulent events of the Sultan Abdulhamid Period and the activities of the societies on the way to the proclamation

of the Constitutional Monarchy are explained in detail in the novel. The death of Abdulaziz and the trial of Mithat Pasha are also mentioned through the characters. Photographs, letters and telegrams used in the novel; It is one of the important elements used in the stage of giving reality. Apart from historical facts, there are historical personalities used in addition to the main character of the novel: Ebülhüda Efendi, Musurus Pasha, Talat Pasha, Fehim Pasha, Necib Melhame Pasha are a few of them.

In our study, firstly, the concepts of historical reality and fictional reality were given, and then the relationship between history and novel was discussed in general terms. In the second part of our review, under the title of An Analysis of Abdulhamid and Sherlock Holmes Novel from the Perspective of Historical Reality and Fictional Reality; The fictional structure of the novel has been tried to be revealed in the context of the person, event, place, point of view and time.

Keywords: Abdulhamid, Sherlock Holmes, Fictional Reality, Historical Reality.

ÖN SÖZ

Anlatı dünyası malzemesini gerçek yaşamdan alır. Günümüze kadar yazılan eserlerin hemen hepsi dönemin gerçekliklerinden izler taşımaktadır. Her sanat eserinde olduğu gibi edebi eserler de gerçek dünyayla bağlantılıdır. Edebi eserlerin çoğu yazıldığı dönemin izlerini taşır. Özellikle yazın türlerinden anlatmaya bağlı olan hikâye ve roman, yaratıldığı dönemin izlerini taşır. Gerçeklik, eserlere farklı şekillerde yansıtılır. Bunun nedeni, sanatçıların üslup özellikleridir. Bu sebeple kurmaca eserin içindeki gerçeklik ile dış gerçeklik birebir uyuşmaz.

Kurmaca gerçeklik, yazarın tarihi gerçekliklerden yola çıkarak metni tutarlı bir biçimde kurgulamasıdır. Kurmaca gerçeklik ile tarihi gerçeklik her zaman birbiri ile uyuşmaz. Yazar, kurgu dünyasında, gerçek malzemeyi istediği şekilde kullanmakta serbesttir.

Çalışmamızda, Yervant Odyan'ın gerçek yaşam malzemelerini kurgu dünyasında nasıl kullandığı ele alınmıştır. Tez, “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. İncelememizin ilk bölümünde “Tarihi Gerçeklik ve Kurmaca Gerçeklik” başlığı altında edebi eserlerin gerçeklikle ilişkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca kurmaca karakter ile tarihi gerçekliği olan bir karakteri konu edinen Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanı, tarih ile iç içe geçmiş bir şekilde olduğundan “Tarih ve Roman” başlığı altında, roman dünyasının tarih ile ilişkisi hakkında genel bilgi verilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde “Yervant Odyan Kimdir?”, “Abdülhamid ve Sherlock Holmes Romanının Kimliği”, “Abdülhamid ve Sherlock Holmes Romanının Özeti” başlıkları altında roman ve yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Aynı bölüm içerisinde “Tarihi Gerçeklik ve Kurmaca Gerçeklik Açısından Abdülhamid ve Sherlock Holmes Romanının İncelenmesi” başlığı altında “Kişiler”, “Olaylar”, “Mekânlar”, “Bakış Açısı ve Zaman” alt başlıkları ile eser üzerinde inceleme yapılmıştır.

“Sonuç” bölümünde, Yervant Odyan'ın eserinde tarihi gerçekliği başarılı bir şekilde kurgu dünyası içinde kullandığı üzerinde durulmuştur. Yazarın; fotoğraf, telgraf ve mektuplar aracılığıyla Meşrutiyet'in ilanı yolunda yaşanan olayları daha gerçekçi bir biçimde kurgu dünyasına yerleştirdiği görülmüş ve kurgusunun sağlamlığına dikkat çekilmiştir.

Sinem Ceyda BULUT

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın her aşamasında değerli gürüő ve katkıları ile bana yol gsteren, her turlü yardımını benden esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL'e süreç boyunca gösterdiği anlayıő ve yardımlarından dolayı teőekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte her daim yanımda olan, desteğini hiçbir zaman üzerimden çekmeyen kıymetli annem Fatma BULUT'a, eğitim hayatımda her zaman beni cesaretlendiren ve bugünlere ulaşmamı sağlayan rahmetli babam Mehmet BULUT'a, bu zorlu süreçte desteklerini benden esirgemeyen sevgili kardeőlerim Gizem Kardelen BULUT ve Aykut BULUT'a çok teşekkür ederim. Ayrıca çalıőmam süresince destek ve yardımlarıyla yanımda olan Hakan MERCAN'a, Sevgi ÇELEN'e, Sevda GÜNDÜZ'e, Satiye BAYKUŐ'a ve İskender KELEŐ'e teőekkürlerimi sunarım.

Sinem Ceyda BULUT

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	İ
ÖZET	İİ
ABSTRACT	İV
ÖN SÖZ.....	VI
TEŞEKKÜR.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	1
I. BÖLÜM	
1.1. TARİHSEL GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK.....	3
1.2. TARİH VE ROMAN.....	11
II. BÖLÜM	
2.1. YERVANT ODYAN KİMDİR?	18
2.2. ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES ROMANININ KİMLİĞİ.....	21
2.3. ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES ROMANININ ÖZETİ.....	26
2.4. TARİHİ GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK AÇISINDAN ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES ROMANININ İNCELENMESİ.....	34
2.4.1. Kişiler.....	34
2.4.1.1. Kurmaca Kişiler	35
2.4.1.1.1. Sherlock Holmes/McClain	35
2.4.1.1.2. Saliha Hanım	38
2.4.1.1.3. Sadık Bey.....	40
2.4.1.1.4. Ali Osman Bey	41

2.4.1.1.5. Ziya Paşa	41
2.4.1.1.6. Hakkı Bey	42
2.4.1.1.7. Afife.....	42
2.4.1.1.8. Hatice Hanım.....	43
2.4.1.1.9. Arif Bey	43
2.4.1.1.10. Hüseyin.....	43
2.4.1.1.11. Dilara	44
2.4.1.1.12. Albus Bey	44
2.4.1.1.13. Said Ebussemek.....	44
2.4.1.1.14. Sami Bey	45
2.4.1.1.15. Aziz Bey	45
2.4.1.1.16. Mösyö Henry	46
2.4.1.1.17. Matmazel Robina Faine.....	46
2.4.1.1.18. Arif Efendi.....	46
2.4.1.1.19. Ali	47
2.4.1.1.20. Vahram	47
2.4.1.1.21. Şevket Bey.....	47
2.4.1.1.22. Cemal Bey	47
2.4.1.1.23. Hüsnü Bey	48
2.4.1.1.24. Mazlum Hoca	48
2.4.1.1.25. Dursun Ağa.....	48
2.4.1.1.26. Kaptan Osman	48
2.4.1.1.27. Meyhaneci İspiro	49
2.4.1.1.28. Hoca Tevfik	49
2.4.1.1.29. Mustafa	49
2.4.1.1.30. Şeyh Salah	49
2.4.1.1.31. Sadullah Ağa	49
2.4.1.1.32. Vali	50
2.4.1.1.33. Nuri Bey	50
2.4.1.1.34. Musevi Samuel	50
2.4.1.1.35. Kara Mustafa	50
2.4.1.1.36. Atıf Bey	50
2.4.1.1.37. Nişan Seferyan Efendi.....	51

2.4.1.1.38. Asaf Bey	51
2.4.1.2.Gerçek/Tarihi Kişiler.....	51
2.4.1.2.1. Sultan II. Abdülhamid	51
2.4.1.2.2. Tahsin Paşa	54
2.4.1.2.3. İzzet Paşa	54
2.4.1.2.4. Necib Melhame Paşa	54
2.4.1.2.5. Çerkez Mehmed Paşa	54
2.4.1.2.6. Sai Bey.....	55
2.4.1.2.7. Arnavut Ali Paşa.....	55
2.4.1.2.8. İsmet Bey.....	56
2.4.1.2.9. Ebülhüda Efendi	57
2.4.1.2.10. Tahir Paşa	58
2.4.1.2.11. Mösyö von Calice	58
2.4.1.2.12. Fehim Paşa.....	59
2.4.1.2.13. Süreyya	59
2.4.1.2.14. Madam Margaret	60
2.4.1.2.15. Resneli Kolağası Niyazi	60
2.4.1.2.16. Nazmi Paşa	61
2.4.1.2.17. Hüseyin Hilmi Paşa	61
2.4.1.2.18. Manastır Valisi Hıfzı Paşa.....	61
2.4.1.2.19. Şemsi Paşa	61
2.4.1.2.20. Musurus Paşa.....	62
2.4.1.2.21. Baba Pandeli	62
2.4.1.2.22. Mirliva Osman Hidayet Paşa.....	62
2.4.2. Olaylar	62
2.4.2.1. Rus-Japon Muharebesi	62
2.4.2.2. Sir Arthur Conan Doyle ve Abdülhamid’in Görüşmesi.....	63
2.4.2.3. Saray Teşkilatı, Hafiye Teşkilatı ve Jurnalcılık	67
2.4.2.4. Osmanlı Bankası Vukuatı.....	70
2.4.2.5. Sultan Abdülaziz’in Ölümü.....	70
2.4.2.6. Gizli Komitanın Kuruluşu ve Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti	71
2.4.2.7. Sultan Abdülhamid’e Suikast.....	73
2.4.2.8. Fehim Paşa ve Margaret Olayı	76

2.4.2.9. II. Meşrutiyet'e Arnavutların Etkisi	78
2.4.2.10.II. Meşrutiyet'e Doğru Ordunun Durumu ve İsyanlar	79
2.4.2.11. Makedonya Meselesi	82
2.4.2.12.Reval Görüşmesi ve II. Meşrutiyet'in İlanı.....	85
2.4.3.Mekânlar	88
2.4.3.1.İstanbul İçi Mekânlar	89
2.4.3.1.1. Oteller	90
2.4.3.1.2. Vapurlar	91
2.4.3.1.3. Birahane ve Meyhaneler	91
2.4.3.2.İstanbul Dışı Mekânlar	92
2.4.3.2.1. Selanik	93
2.4.3.2.2. Üsküp.....	93
2.4.3.2.3. Manastır	93
2.4.4.Bakış Açısı ve Zaman	93
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ.....	106

KISALTMALAR DİZİNİ

C. : Cilt

Ed.: Editör

Çev.: Çeviren

Haz.: Hazırlayan

ss. : Sayfa

vb.: Ve benzeri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Yervant Odyan'ın Abdülhamid ve Sherlock Holmes adlı romanında, tarihsel gerçekliğin kurmaca dünyada nasıl sunulduğunu ve yazarın kurgusunun kendi içinde tutarlı bir yapı oluşturup oluşturmadığını ortaya koymaktır. Bu çalışma, Seval Şahin, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman, Ayşe Şahin ve E. Şule Ayva tarafından TÜBİTAK destekli araştırma projesi kapsamında Latin harfli çevirisi yapılarak edebiyat dünyasına kazandırılan *Abdülhamid ve Sherlock Holmes* romanında, gerçekliğin kurmaca dünyada nasıl yer aldığını belirleme açısından önemlidir.

2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Tarihi Gerçeklik ve Kurmaca Gerçeklik Bağlamında Yervant Odyan'ın "Abdülhamid ve Sherlock Holmes" Romanı Üzerine Bir İnceleme başlıklı incelememiz, Yervant Odyan'ın 1911'de kaleme aldığı Abdülhamid ve Sherlock Holmes adlı romanı ile sınırlıdır. Tarihi bir kişi olan Sultan Abdülhamid ile kurmaca dünyanın ürünü olan Sherlock Holmes karakterini yan yana getiren bu roman, vaka zamanı olan Abdülhamid ve Meşrutiyet Dönemi'ni kapsamaktadır. Abdülhamid döneminin önemli fakat romanın kurgusunda ele alınmayan vakaları konumuz dışında ve gereksiz olacağından incelememiz içinde yer almayacaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi

İncelememize başlamadan önce konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmamızda, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Kullandığımız yöntemde, "araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanma"ya (Karataş, 2015: 72) çalışılmıştır. Bu bağlamda Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanı; kurgu dünyasının önemli unsurları olan karakter, olay, zaman, mekân açısından incelenmiştir.

Çalışmamızda öncelikle Yervant Odyan'ın hayatı ve sanatı hakkında bilgi, Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanının kimliği ve özeti verilmiştir. Daha sonra

roman, *Tarihi Gerçeklik ve Kurmaca Gerçeklik Açısından Abdülhamid ve Sherlock Holmes Romanının İncelenmesi* başlığı altında; *Kişiler, Olaylar, Mekânlar, Bakış Açısı ve Zaman* alt başlıkları ile incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonucunda yazarın, tarihi gerçekleri kurmaca dünya içinde tutarlı bir biçimde verip vermediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

I.BÖLÜM

1.1. TARİHSEL GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK

Gerçeklikten bağımsız bir kurmaca söz konusu değildir. Kurmaca ve gerçeklik ilişkisini ele almadan önce, gerçek ve gerçeklik kavramı üzerinde durmak gerekir. Gerçek kavramı, çevremizde algıladığımız ve algılayamadığımız her şeyin bütünüdür. Gerçeği, “bildiğimiz bilmediğimiz şeylerin bütünü” (Antakyalıoğlu, 2013: 41) olarak tanımlayan Zekiye Antakyalıoğlu, gerçeğin insan duyularıyla algılanıp dille ifade edilen biçimine ise gerçeklik der (Antakyalıoğlu, 2013: 42).

Gerçekliğin, sanata yansması farklı biçimlerde meydana gelir. Dolayısıyla sanat eserlerinde, nesnel gerçeklikten söz edilemez. Bu durumun nedeni ise her insanın yaşamı farklı şekilde algılamasıdır. Her sanatçının üslubu, kendine özgü ve farklıdır. Kişi, dünyayı algıladığı şekliyle eserine yansıtır. Heinrich Wölfflin, Sanat Tarihinin Temel Kavramları adlı eserinde bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Ludwig Richter anılarında anlatır: Gençliğinde bir gün, üç arkadaşıyla Tivoli'de belirli bir manzara parçasının resmini yapmak istemişler. Her dördü de tabiattan kıl payı ayrılmamaya karar vermişler. Ama model aynı olduğu, hepsi gözlerinin gördüklerine tam bir doğrulukla bağlı kaldığı, hepsi de yetenekli sanatçılar oldukları halde gene de sonunda, dört ressamın kişilikleri kadar birbirinden apayrı dört resim meydana gelmiş. Richter bundan, nesnel görüş diye bir şeyin asla var olmadığı ve her sanatçının renk ve şekilleri, kendi mizacına göre, başka başka yollarda kavradığı sonucunu çıkarır. (Wölfflin, 2015: 11)

Konumuz, Richter'in dediği gibi nesnel gerçekliğin var olup olmadığı değildir. Nesnel gerçekliğin eserlere nasıl aktarıldığı konusu üzerinde durmak daha doğru olacaktır. Bu bağlamda sanatta herkes için geçerli bir gerçekliğin olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü sanatçı, gerçekliği eserlerine yansıtırken kendi imge dünyası ile harmanlayarak sanatseverlere ulaştırır. Bir manzaranın kişide uyandırdığı izlenim herkeste farklıdır. Dolayısıyla eserlere yansması da farklı olacaktır. Mümtaz İdil, bu konuda sanatçının yaratım sürecinde duygularından bağımsız hareket edemeyeceğini; nesnel gerçekliğin

fotoğraf gibi yansıtılması gerektiği durumlarda bile duygularından arınamayacağını söyler (İdil, 1983: 8).

Gerçeklik, çağlar boyunca sanatın içinde yer almış ve eserlerin temel malzemesini oluşturmuştur. “Gerçeklik anlayışı; başlangıçta mitosların, sonra felsefenin /teolojinin ve giderek bilimin verileriyle biçimlenmiştir. İçinde yaşanan dönemin kozmolojik görüşü, tarih boyunca sanatın gelişme çizgisini etkilemiştir.” (Ecevit, 2001: 18) Bu sebeple geçmişten günümüze kadar oluşturulan eserlerin, gerçeklik anlayışından ayrılmadığı söylenebilir. Olağanüstü olayları konu edinen eserler dahi ilhamını yine gerçek yaşamın kendisinden almıştır. Böylece meydana getirilen her bir sanat eserinde, dönemin izlerini bulmak mümkündür.

Gerçeklik algısı sadece görsel sanatlar üzerinde değil edebiyat anlatıları¹ üzerinde de etkilidir. Özellikle önemli bir anlatı türü olan “romanda nesnel gerçekliğin öznel gerçekliğe hiç bulaşmadan yansıtılması” (İdil, 1983: 10) mümkün değildir. Romancı, gerçeğin kendinde uyandırdığı izlenimleri amacı doğrultusunda okura yansıtır.

Edebiyat dünyasında gerçek kavramının iki karşılığı vardır: Biri doğru olan, diğeri gerçeğin ta kendisidir. Her iki gerçeği de romandaki öyküler yoluyla kavrarız. Masal, fabl, hikâye gibi roman da öyküleme üzerine kuruludur (Çıkla, 2002: 124-125). Roman yazarı, gerçeği okura roman üzerinden öykü² yoluyla verir. Romancı, yaşamdan aldığı malzemeyi öyküleştirerek romanına alır.

Gerçek ve gerçeklik terimlerini açıkladıktan sonra çalışmamızın konusunu oluşturan bir diğer kavram hakkında konuşmak gerekir: Kurmaca/kurgu. Kurmaca terimi, gerçeklik esas alınarak oluşturulan öznel gerçeklik ürünüdür. Bu terimin karşılığı olarak “fiction, fiktion, ficcion, fictio gibi kullanılan sözcükler; Latince oluşturmak, icat etmek, yaratmak gibi anlamlara gelen fingere sözcüğünden türemiştir.” (Kabil, 2017: 151-152) Chirs Baldick, uydurulmuş öyküler için kullanılan bu terimin, çoğu zaman oyun ve şiiri kast

¹ Anlatı terimi, çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Roland Barthes, anlatının “mitte, efsanede, fablda, masalda, uzun öyküde, destanda, hikâyede, trajedide, dramda, pandomimde, tabloda, vitrayda, sinemada, çizgi resimlerde, sıradan bir gazete haberinde, konuşmada” (Barthes, 1993: 83) var olduğunu söyler.

²E. M. Forster için “öykü, romanın temelidir; öykü yoksa roman da yoktur. Bütün romanların en büyük ortak yönü budur.” (Forster, 2016: 64) Öykü kavramını ise şu şekilde tanımlar: “Olayların zaman sırasına göre dizilerek anlatılmasıdır; kahvaltının arkasından öğle yemeğinin, pazartesinin arkasından salının, ölümün ardından çürümenin gelmesi gibi.” (Forster, 2016: 65) Roman ve öykü iç içedir. Forster, bu durumu örneklemek için romanda öyküyü diğer öğelerden cımbızla ayırır. Bu haliyle öykü, cımbızın ucunda solucan gibi kıvranan, uzun bir zaman şeridinden farkı olmayan, çirkin bir şeydir (Forster, 2016: 65-66).

ettiğini ancak daha sonraları roman, kısa öykü, novella, romans, fabl ve diğer anlatı metinleri için de kullanıldığını söyler (Baldick, 2001: 96).

Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş adlı eserinde, Türk edebiyatında itibarî kavramını kurmaca karşılığı olarak kullanan ilk kişidir (Çıkla, 2002: 142). Ayrıca metinleri³, itibarî (fictive) ve gayri itibarî (non-fictive veya pragmatique) iki gruba ayırır. İtibarî metinler; okurda her okunmasında farklı manalar yaratan, yoruma açık ve hayal ürünü olan metinlerdir. Roman ve hikâye gibi türler itibarî metinler içinde değerlendirilmektedir. Gayri itibarî metinler ise yaşadığımız dünyayı olduğu gibi ele alan ve tek bir manaya sahip olan; hatıra, deneme, fıkra, seyahat yazıları gibi metinlerdir (Aktaş, 1981: 4). Şiir, hikâye, roman, tiyatro gibi kurmaca eserlerin hepsi, kendi özelinde biriciktir. Nermi Uygur, kurmaca metinleri; konusu, söylediği ve sezdiği mesajlar bakımından biricik olarak niteler. Bu metinleri, getirdiği yeniliklerden ve özgünlüklerinden ötürü biricik sayar (Uygur, 1985: 37).

Resim, heykel, fotoğraf, sinema gibi sanat eserleri kurmaca içinde değerlendirilir. Ancak kurmaca deyince akla ilk gelen alan edebiyat alanıdır. Edebiyat yazarları, hiçbir zaman yaşadıkları döneme sessiz kalmamış, o dönemin bilgilerini yansıtacak bir bakış açısıyla eserlerini oluşturmuşlardır. Murat Gülsoy, *Büyübozumu Yaratıcı Yazarlık* adlı eserinde, yaratılan dünya ile gerçek dünya arasındaki yazarın konumunu şu şekilde açıklamaktadır:

Yazar iki âlem arasında mekik dokuyan bir haberci gibidir. İki âlem, bir başka deyişle edebiyatın içinde yaratılan dünya ile yazarın yaşadığı gerçek dünya arasındaki ilişkiler, yaratım sürecinde önemlidir. Yazarın yaşadığı dünya ve hayat hakkında bildikleri de bu süreçte rol oynar. (Gülsoy, 2013: 28)⁴

³ Akşit Göktürk ise metin kavramını kullanmalık ve kurmaca olarak ikiye ayırır. Kullanmalık metin, “bildik yaşam dünyasının birtakım gerçek ya da olası durumları ile olgularını betimlemeye yönelik metin”dir (Göktürk, 1997: 153). Kurmaca metni ise “yapısındaki özelliklerden dolayı, alımlanmasında, gönderici ile alıcının, kendine özgü kuralları olan bir iletişim konumuna girmesini gerektiren metin” (Göktürk, 1997: 153) olarak tanımlayabiliriz. Kullanmalık metinler zamanla etkisini kaybederek eskirken, kurmaca metinler ise yüzyıllarca etkisini sürdürerek evrensellik ve güncelliklerini korurlar (Çıkla, 2002: 123).

⁴ İdil ise roman ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi şu şekilde aktarır: “Genel olarak anlatı sanatı adı altında toplanan sanat türünün içinde en geniş yeri kapsayan roman, gelişimine somuttan, yani, nesnel gerçekliğin olduğu gibi yansıtılmasından başlamak zorundaydı. Çünkü romanın ortaya çıkışında, orta sınıfın giderek büyüyen boyutlarına ayna tutulması gereksinimi yatmaktadır. Böylelikle de roman; ilk örnekleri sayabileceğimiz söylencelerden, mitolojiden, şövalye öykülerinden, kahramanlık öykülerinden daha farklı bir görevi üstlenerek anı biçiminde anlatıya, yani pikaresk romana dönüşmüştür.” (İdil, 1983: 13)

Kurmaca metinlerin içinde önemli bir yere sahip olan roman, gerçek dünya ile kurgu dünyası arasındaki ilişkinin ürünüdür. Bu nedenle belli bir kültürün içinde doğan eser, o kültürden izler taşıyacaktır. William L. Randall, “kişisel hikâyelerimiz ancak içinde yaşadığımız, hareket ettiğimiz ve varlığımıza sahip olduğumuz büyük hikâyelerin bir bileşimine gönderme yapılarak anlatılabilir” (Randall, 2014: 406-407) der ve bunların “içinde her zaman bir karakter olduğumuz aile ve topluluklar, kültür ve inançlar, cinsiyet ve sınıfların hikâyeleri” (Randall, 2014: 407) olduğunu söyler. Randall’ın söylediklerinden yola çıkılarak insanın bir parçası olduğu toplumdan soyutlanamayacağı, yaşamının her alanında toplumun etkisi altında olacağı sonucu çıkarılabilir. Bu sebeple kişi, edebi bir eseri anlamak veya çözümlmek için eserin yazıldığı dönemin gerçekliğini anlamalı, eseri bu gerçeklik içinde değerlendirmelidir.

Yazar, kaynak olarak yaşamdan beslense de gerçeği olduğu gibi aktarmaz. Yani eserlerdeki yaşam ile gerçek yaşam birebir aynı değildir. Sanatçı, gerçek yaşamı kendi süzgecinden geçirerek okura aktarır. Yazara, eseri üzerinde geniş yetkiler veren roman türünü ve gerçeklik açısından bakıldığında “roman dünyası ile gerçek dünya arasındaki ilişkiyi güneş ışığını sadece üç renge ayırıştırıran bir prizmaya benzetebiliriz: bu prizmadan geçerek romana yansıyan gerçek, belli ve sınırlı gerçeğin kayıt edilmesi, belli ve sınırlı bir gerçeğe benzeyen bir gerçeğin yaratılması ve gerçek hakkında genellemelerin yapılması şeklinde yorumlanabilir.” (Scholes-Kellog, 2010: 332) Yazar, yaşamdan aldığı malzemeyi işte bu prizmaya benzetilen iç dünyasından geçirerek romanına yansıtır.

Roman dünyası ile gerçek dünya arasındaki ilişki/bağlantı taklide (representaion) ya da temsile (illustration) dayalı olarak gerçekleşir. Eserdeki imajlar, “bizi, bazen tablolarla ve heykellerde olduğu gibi, gerçeğin bir kopyasını yaratma teşebbüsü olarak etkileyebilirler veya çeşitli görsel sanatların yaptığı gibi, gerçek dünyanın eksiksiz bir örneği yerine, sadece gerçeğin bir yönünü çarpıcı bir şekilde bize hatırlatmak isteyebilirler.” (Scholes-Kellog, 2010: 330) Okura gerçeğin bir benzerini yansıtmaya çalışan bu sanata taklide dayalı sanat; “gerçeğin sadece bir yönünü ifade etmeyi amaçlayan sanat için ise, temsilî veya sembolik (illustrative) sanat” (Scholes-Kellog, 2010: 330) denir.

Yazar, romanın gerçeklikle olan bağlantısını; yarattığı karakterlerle, mekânlarla ve olaylarla ilişkilendirir. Yaratılan karakter/mekân/olay, gerçekte de var olabilecek özelliklerle donatılır. M. Fatih Andı, bu durumu yaratılan karakterlerin “hayalî roman kahramanı olmaktan çıkıp, gerçek hayatta var olan insanlara dönüşmesi” (Andı, 2010: 13)

olarak yorumlar ve “kurmaca bir dünyanın reel bir yaşantıya örneklik etmesi dolayısıyla romanın, bir yaşanmışlığın ön-tarihi” (Andı, 2010: 13) olduğunu söyler. Bu durum roman kahramanlarının gerçek yaşamda da var olabilecek özellikte olduğunu gösterir. Hatta bazı roman kahramanları, içinde bulunduğu toplumu derinden etkiler ve bu etkilenmenin sonucunda karakter, okur tarafından benimsenir. Suut Kemal Yetkin’in şu sözleri söylemek istediklerimizi destekler niteliktedir: “Roman kahramanları, gerçek dediğimiz insanlar gibi hatta onlardan daha çok düşünen, duyan, didinen, sevinç ve acı duyan birtakım varlıklardır. (...) Dünyamız, hayalî dediğimiz, hakikatte bizden daha var, daha canlı olan varlıklarla doludur.” (Yetkin, 1972: 102)

Kurmaca eserler arasında, farklı seviyelerde olan gerçekçi eserler mevcuttur. Stendhal’ın Kırmızı ve Siyah romanını örnek verecek olursak diğer kurmaca eserlere göre daha gerçekçidir. Stendhal, romanını gazetede okuduğu Berthet ile Laforgue olaylarından esinlenerek yazar (Şen, 1990: 59). Bu eser, dönemin Fransız toplumunu tüm gerçekliği ile gözler önüne sermektedir. Romanın alt başlıklarından olan 1830 yıllarının tarihî olayları adlandırması, yazarın gerçekçi bir roman ortaya koymak istediğinin bir kanıtıdır (Çıkla, 2002: 128). Gerçekliğe bağlı kalınmadan oluşturulan her eser ise gerçekçilik akımı dışında tutulmuştur. Bu durumda, “gerçekçiliğin materyal olarak geniş ama sanatsal olarak dar bir alana sıkışmasına neden olmuştur.” (İdil, 1983: 10) Ancak bütün sanat akımları hayal ürünü dahi olsa gerçekliğe bağlıdır. “Yaratılan en soyut imgeler bile, söz gelimi kurbağa bacaklı şahin gagalı yaratıklar da bu dünyanın malzemelerinin değişik kullanımından oluşturulmaktadır.” (İdil, 1983: 10)

Roman dünyası ile gerçek dünya arasında sınırlı bir ilişki vardır. Roman karakterleri gerçek değildir ancak yazarı tarafından gerçeğe yakın bir karakter yaratma girişiminin bir sonucudur. “Gerçek olmadığı halde gerçeğe benzeyen karakterler ve dünya yaratan gerçekçi hikâye teknikleri, özelden genele, bireyden tipe doğru, gerçeğe evrensel boyutlar kazandıran taklitçi (mimetic) teknikleri kullanabilirler.” (Scholes-Kellog, 2010: 332) Scholes ve Kellog, Robinson Crousoe karakterinden yola çıkarak bu durumu şu cümlelerle açıklamaktadır:

Robinson Crousoe, orta sınıfın tipik bir örneğidir. (...) Gerçekte Fielding, bu yeni çeşit tarihî ve biyografik romanın evrensel tiplere yer vermesini över ve onu, evrensel gerçekler yerine, özel ve sınırlı yalanlar söyleyen tarih ve biyografiden üstün tutar. Fielding’in Aristo gibi, geneli ve evrenseli

tercih etmesi, onu düşünce unsuruna önem veren didaktik bir yazar yapmıştır. (Scholes-Kellog, 2010: 332)

Gerçek dünya ile roman dünyası arasındaki bu sınırlı ilişki, romandaki kurmaca gerçekliğin sınırlarını belirler. Roman türü kurmaca bir metindir. O halde romandaki gerçeklik ise kurmaca gerçeklik olarak adlandırılır. Çıkla, kurmaca gerçekliği, “kurmaca eserin kendi içinde tutarlı ve gerçekçi olmasıdır” (Çıkla, 2002: 127) şeklinde tanımlar. Roman, gerçek hayatı bir iç gerçekliğe dönüştürerek oluşturulur. Gerçekçilik akımına bağlı romancılar bile hayatın gerçeklerini birebir yansıtamazlar, kişi ve olayları gerçeğe benzer şekilde verirler (Çıkla, 2002: 127). Gerçeklerin birebir yansıtılmamasının nedeni ise üslup farklılığıdır. Her sanatçının üslubu kendine özel olduğu için kurmaca eserlerin her birinin kendine ait bir gerçekliği vardır. Miguel de Unamuno, *Gerçeklik-Gerçeklik Üzerine* adlı yazısında eserde gerçeklik hakkında şu ifadeleri kullanır:

Bir yaratma eserinde gerçeklik, iç gerçekliktir, yaratıcıdır, iradeye bağlıdır. Şair, yaratıklarını –canlı yaratıklarını- sözü geçen gerçekçiliğin yöntemleriyle ortaya koymaz. Gerçekçilerin kişileri, genellikle giydirilmiş, ipleri çekilerek oynatılan kuklalar; göğüslerinde bir gramfon, oyuncuclarının sokaklarda, alanlarda, kahvelerde derleyip defterine not ettiği cümleleri tekrarlar dururlar. (Unamuno, 2017: 276)

Roman, iç gerçeklik ile dış gerçeklik arasındaki ilişkiler ağının bir ürünüdür. Bir bakımdan roman türü, “hem içimizdeki gerçeğe hem de dışımızdaki gerçeğe karşı ilgi gösterdiğinden, hayal dünyasının yaratılması ile gerçek olanın araştırılması arasında bölündüğünden, belirli kalıplar yapmayı ve mümkün olanı bulmayı sürdürdüğünden dolayı, sürekli gelişen ve genişleyen” (Bourneur-Quellet, 1989: 3) imajına bağlıdır.

Romandaki iç gerçeklik, romanın ayrıntılarında aranmalıdır. Kurmaca yapıda her ayrıntı önemlidir. Bu ayrıntılar bir araya gelerek kurmaca yapıyı oluşturur. “Orijinallik ve gerçeklik yalnızca ayrıntılardadır.” (Zweig, 2000: 206) Roman yazarı, yaşamı tüm gerçekliği ve ayrıntıları ile birlikte anlatmalıdır. Stendhal ve Balzac bunu başaran önemli yazarlardan ikisidir. Bu iki yazarı Fransız edebiyatının gerçekçi akımının devleri olarak kabul eden Server Tanilli, Stendhal için “Yaşamı, olduğu gibi, tüm karmaşıklığı, tüm çeşitliliği ve çelişmeleri içinde” (Tanilli, 2002: 6) verdiğini söyler. Balzac’ın romanlarındaki ayrıntıları ise şu şekilde değerlendirmektedir: “Günümüzde, kimse kalkıp da, bir kaldırım taşı yolu, panjurlu pencereleri olan evleri, bir elin zorla açabildiği bir

kapıyı öylesine ayrıntıya boğarak anlatmaz. Ne var ki, Balzac'ın acelesi yoktu; öyle olduğu için de, gördüğünü kılı kırka yarararak çiziyordu.” (Tanilli, 2002: 7)

Kurmaca metinde kullanılan her ayrıntı, önemsiz gibi görünse de belli bir amaç doğrultusunda kullanılmıştır. “Aslında bize gereksiz gibi görünen birçok ayrıntı, Çehov'un tüfeği gibi farkına vardığımız veya varmadığımız yerlerde, ama mutlaka, patlayan ve romanın bütünlüğü içinde gerçekçiliği sağlayan, adeta makine vidaları gibi rol oynayan birer yapı taşlarıdır.” (Çıkla, 2002: 128) Bu nedenle kurmaca metin okunurken, incelenirken bu yapı taşları göz ardı edilmemelidir.

Okur, romanı eline aldığı anda okumaya başlayacağı öykünün kurgu olduğunu bilir. Bu durum Umberto Eco'nun dediği gibi “Bir anlatı metniyle karşı karşıya gelmenin temel kuralı, okurun sessiz bir biçimde yazarla, Coleridge'in 'inançsızlığın askıya alınması' adını verdiği bir kurmaca anlaşması'nı kabul etmesidir.” (Eco, 2017: 101) Kurmaca anlaşması, okur ile yazar arasında bir çeşit gizli anlaşmadır. “Okur, kendisine anlatılanın hayal ürünü bir öykü olduğunu bilmelidir; ancak bu, yazarın yalan söylediğini düşünmesini gerektirmez. Searle'ün belirttiği gibi, yazar gerçek bir beyanda bulunuyormuş gibi yapar. Biz de kurmaca anlaşmasını kabul eder ve onun anlattıkları gerçekten olmuş gibi davranırız.” (Eco, 2017: 101-102). Eco, bu bağlamda okuru, örnek ve ampirik olarak ikiye ayırır. Örnek okur, “metnin, iş birliğine gidecek biri olarak öngörmekle kalmayıp, aynı zamanda yaratma çalıştığı bir okur tipi” (Eco, 2017: 21)dir. Ampirik okur ise bizden biridir. “Ampirik okur metni birçok biçimde okuyabilir, üstelik ona nasıl okuması gerektiğini belirtecek bir yasa da yoktur; çünkü çoğunlukla bu okur, metni, metnin dışından gelen ya da metnin onda rastlantısal olarak uyandırdığı tutkuların bir mahfazası gibi kullanır.” (Eco, 2017: 20) Örnek ve ampirik okur farkını yine Eco'nun anlatmış olduğu bir anılarından yola çıkarak verilebilir:

Foucault Sarkacı adlı romanımı yayımladıktan sonra, yıllardır görmediğim eski bir çocukluk arkadaşım bana şunları yazdı: “Sevgili Umberto, sana yengemle amcamın dokunaklı öyküsünü anlattığımı anımsamıyordum, ancak bu öyküyü romanın içinde kullanmış olmanı doğru bulmuyorum.” Romanımda, anlatının kahramanı Jacopo Belbo'nun amcasıyla yengesi olan bir Carlo amca ile bir Caterina yenge hakkında birkaç bölüm anlatıyorum; bu insanlar gerçekten de yaşamıştır. Birkaç değişiklik de olsa ben çocukluğuma ait bir öyküyü, adları farklı olan bir yengemle amcam

hakkındaki bir öyküyü anlatmıştım. O arkadaşşıma Carlo amca ile Caterina yengenin benim amcamla yengem olduğunu, dolayısıyla onlarla ilgili bir telif hakkının bulunduğunu, onun yengesıyla amcası olduğundan bile haberim olmadığını yazdım. Arkadaşım özür diledi: Öyküyle öylesine özdeşleşmişti ki, kendi amcasıyla yengesinin başından geçen olayları romanda gördüğüne inanmıştı. (Eco, 2017: 21)

Bu örnekte olduğu gibi, kurmaca metin bütünüyle gerçek olarak kabul edilemez. Yazar, kendi amca ve yengesini romanının bir parçası olarak kullanmış, gerçeğe çok benzer bir öyküyle okurlarının karşısına çıkmıştır. Kurmaca bir eser okuyan herhangi bir insan, eserde kendinden izler bulabilir. Anlatılanlar, gerçek dünyaya büsbütün uymaz, hatta yazar ve şairlerin eserlerine kendi hayatlarından bazı şeyler yansıttığı söylenebilir. Ancak “romanlardaki bazı olay ve kişilerin benzerlerinin gerçek hayatta da görülmesi romanın gerçek hayatla eşdeğer olduğunu veya romanların günlük hayatı etkilediğini düşünmemizi asla gerektirmez.” (Çıkla, 2002: 130) Çıkla, Kurmaca Peşinde adlı kitabında gerçek hayat ile kurmaca metinler arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: “Roman ve hikâyeler ister gerçek hayattan alınmış, isterse tümüyle kurmaca olsunlar, gerçekleşmesi mümkün olmayan hayatın, bizim hayatımızın yansımalarını içerirler. Hiçbir hikâye ve roman yoktur ki, hayatın gerçekliğinden biz iz, bir motif taşımamış olsun.” (Çıkla, 2019: 200)

Romanda gerçeklik hissini sağlanabilmesinde anlatıcı ve yazarın konumu çok önemlidir. Yazar, kendini anlatıcı yerine koymamalı, araya girip bilgi vererek kendi varlığını belli etmemelidir. Bu durum XIX. yüzyılın sonlarına kadar bu şekilde devam etmiştir. O dönemde, yazarın kendini belli etmesi genel bir eğilimdir (Çıkla, 2002: 134). Berna Moran bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Batı' da XIX. yüzyıl sonlarına kadar romancı kendini biraz ahlakçı, az buçuk da filozof sayardı. Onun için de hikâyesini anlatırken araya girerek karakterler hakkındaki düşüncelerini açıklamayı, davranışları ahlak açısından değerlendirmeyi, insan tabiatı üzerinde bilgeliğini ortaya koymayı yazarlığın bir görevi bilirdi. (Moran, 2015: 60)

Kurmaca eserlerde iki türlü gerçeklik vardır: “Biri, olaylara bağlı, belirli bir yer ve zamana ait, dar manasıyla tarihî gerçek; diğeri ise kavramlara bağlı, genel mahiyette felsefî gerçek.” (Wellek-Warren, 1983: 291) Felsefî gerçek, romandaki gerçekliktir. Murat Koçak, felsefî gerçekliği “romana konu edilen olayın, kişilerin, çevrenin, konuşmaların ve

ilişkilerin gerçek hayatla uygunluk göstermesidir” (Koçak, 2013: 62) şeklinde tanımlar. Tüm bunların başarılı bir şekilde bir araya getirilmesi, o eseri iyi bir eser yapabilir ancak tarihî gerçeklikle birebir uyuşmayabilir (Koçak, 2013: 62). Sanat eserindeki gerçeklik ile tarihî gerçeklik birbirinden farklıdır.

Kurmaca eserlere konu olan olay ve kişilerin, gerçek yaşamdaki karşılığına tarihî gerçeklik denilir. Tarihî gerçeklik, “okuyucunun öğrendiği tarihle romanda yorumladığı tarih arasında yaşadığı ikilemeden kaynaklanmaktadır.” (Taştan, 2013: 162) Dönemin hâkim olduğu bakış açısı, gerçeklerin romana yansımada etkili olmuştur. Okur, “gerçeklerin romanda tahrif edildiğini gördüğünde ikileme düşmektedir. Özellikle bazı zirve isimlerin veya kahramanların kötülenmesi onlar nazarında büyük tartışmalara sebep olur.” (Taştan, 2013: 162) Ancak bu eserlerin kurmaca olduğu unutulmamalıdır. Okur ve araştırmacılar bu durumu göz ardı etmeden, eseri eline almalıdır. Çünkü kurmaca dünya ile gerçek dünya her zaman birbiriyle örtüşmez. Yazar, yaşanmışlıklardan esinlenerek kendi yarattığı kurgu dünyasında serbesttir. Tarihi malzemeleri dilediği şekilde kullanabilir.

Tarihî gerçekliğin ortaya çıkarılmasında tarih yazarının önemi göz ardı edilmemelidir. Tarihçi, gerçek bilginin peşinden koşarken geçmiş yaşantıları zihninde yeniden canlandırır. “Tarihçi geçmiş düşüncüyü yeniden canlandırmakla kalmaz, onu kendi bilgisinin bağlamında yeniden canlandırır ve dolayısıyla yeniden canlandırırken, onu eleştirir, değeri hakkında kendi yargısını oluşturur, onda ayırt edebildiği hataları düzeltir.” (Collingmood, 2015: 274)

1.2. TARİH VE ROMAN

Roman, zaman, mekân, olay örgüsü ve şahıs kadrosuyla uzun ve çok geniş sınırlara sahip esnek bir anlatı türüdür. Maurice Z. Shroder, edebiyat bilimcilerin romanın tanımını yapmakta güçlük çektiklerini, yapılan tanımlamaların ise romanı belli bir kalıba göre aldığı için genel bir tanım olamayacağını, romanın “romans”⁵ denilen bir türden ve felsefi hikâyelerden ortaya çıktığını dile getirir (Shroder, 2010: 21-22). Bizde de “mesneviler bir

⁵ Northop Frye, roman ve romans arasındaki farkı karakterlerin yaratılışında olduğunu söyler. “Romans yazarı, eserinde gerçek insan yaratmaya çalışmaz. Onun karakterleri çeşitli ruh hallerinin somut (alegorik) sembolleridir.” (Frye, 2010: 36). Ayrıca “roman, genellikle, dışa dönük (extroverted) ve kişiseldir: Romanın özü, toplumun içinde görüldüğü şekliyle insan karakteridir. Romans ise genellikle, içe dönük (introverted) ve kişiseldir; romans da insan karakteriyle ilgilenir, fakat bu ilgileniş sübjektif bir şekildedir.” (Frye, 2010: 40)

koldan romans geleneğini yaşatırken, mesnevilerden çıkarılan mensur hikâyeler de diğer koldan romanın oluşumunu hazırlar.” (Özgül, 2002: 17)

Batılı anlamda roman türünün Türk edebiyatına girişi, dünya edebiyatındaki oluşumundan çok daha sonra, çeviriler yoluyla gerçekleşir.⁶ Ancak her ne kadar “modern Türk romanı, esas çerçevesini Batı'dan yapılan roman çevirilerini örnek alarak belirlemiş bir tür olsa da yüzlerce yıl işlenerek bir gelenek oluşturan klasik halk hikâyeleriyle divan edebiyatının özellikle manzum tarzda yazılmış hikâyelerinin” (Issı, 2002: 22) romanın oluşumundaki etkilerini göz ardı edemeyiz. Nurullah Çetin, bu mensur hikâyelerin ve mesnevilerin uzun hikâye olarak bir bakıma romanın yerini tuttuğunu söyler (Çetin, 2002: 28).

Roman yazarı için oldukça geniş bir konu yelpazesi vardır. Yazar, romanını yazarken çeşitli bilim dallarından da faydalanır. Tarih bilimi de bunlardan biridir. Romancı, tarihi bir olayı gerçeklikle birebir aynı şekilde eserine dâhil etmez. Hatta çoğu zaman roman gerçekliği ile tarihi gerçeklik birbiriyle örtüşmez. Bu noktada araştırmacı ve okurlar, romanın bir kurgu ürünü olduğunun farkında olmalı, okumalarını bu şekilde devam ettirerek bir değerlendirme yapmalıdır.

Roman ile iç içe olan tarih kavramını, “tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog” (Carr, 2002: 35) olarak tanımlayabiliriz. Tarih, “bir milletin hafızasıdır ve bundan dolayı milletleri millet yapan kültür unsurlarından biridir.” (Argunşah, 1990: 1) Toplumun kültürü, edebi eserleri yine o toplumun tarihi birikiminin bir sonucudur. Tüm toplumlar kendi tarihinden beslenir. Mehmet Kaplan bu durumu şu şekilde izah etmektedir:

Eski Mısır, eski Çin, eski Hint, eski Türk medeniyetleri, tıpkı Avrupalıların değer verdikleri eski Yunan ve eski Roma medeniyetleri gibi beşeri değerler taşır. Hayran olunan Avrupa kültürü, kendi tarihi eserlerinin yorumlanmasından ve işlenmesinden çıkmıştır. Bizde de Ömer Seyfettin, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Behçet Necatigil, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Turan Oflazoğlu gibi tarihi kaynaklardan istifade eden yazarlar vardır. Onlarda bizim duygu, düşünce ve hayalimizi besleyecek gıda vardır.

⁶ Güzin Dino'ya göre “Türk romanı, tarih bakımından, ülkenin bütün kurumlarını değiştirecek olan yeni bir yönelişin başlamasıyla ortaya çıkar. Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmesi ve aydın bir çevrenin Batı uygarlığının bilincine varması, Türkiye'de belirecek ve edebiyat tarihinde yeni bir çağı başlatacak olan kültür gelişimini oluşturur.” (Dino, 2008: 12)

Yoksa satıhta kalınır. Alain, ‘Kültür, kaynaklara gitmektir’ der. (Kaplan, 2012: 152)

Tarih ve roman ilişkisini bu bağlamda açıklayabiliriz. Toplumun kültürü, nasıl yine o toplumun tarihî birikimlerinden oluşuyor ise edebî kültür de bu birikimlerin bir sonucudur. Tarih ve roman bu anlamda birbirinden ayrılmaz bir bütündür.

Tarih ve edebiyatın ilişkisi çok eskilere dayanmaktadır. İlk metinlerin ortaya çıkışını incelediğimiz zaman tarihin edebiyatla olan ilişkisi açık bir şekilde ortaya çıkar. Örneğin efsane, destan, halk hikâyeleri tarihte yaşamış kişiler etrafında oluşmuştur. Tarihi olaylar, roman ve öykülere konu olmuş; tarihi kişilikler ise bu hikâyelerin karakterleri olarak kurgu dünyasında yer almıştır. Öztürk, edebiyat ve tarih ilişkisini şu şekilde açıklar:

İlk yazılı metinlere baktığımızda tarihin bir yandan efsane, diğer yandan hükümdarları ve yaptıklarını övme şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Efsanelerin insanın inançlarıyla ilgili oluşu, tarihin dinle yakın ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Daha sonraki gelişmeler, tarihin lâdinleşmesini sağlamış, bu da tarihçilerin eski dini araştırmaları yerine tarihin ahlaki değeri üzerinde durmalarına yol açmıştır. Bugün tarih bize bizden önceki insanların durumlarını gösterdiği gibi, bizden sonra gelecek kuşaklara da geçmişin iyi ve kötü yanlarını göstererek, geçmişten ders almamızı sağlamaktadır. Bu noktada tarihin edebiyatla yakın ilişkisi ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 1992: 3).

Edebiyat, bir milletin tarih bilincinin oluşturulmasına yardımcı olur. Bugün yaşayan birey, mensubu olduğu toplumun geçmişini edebiyat aracılığıyla öğrenir ve gelecek kuşaklara yine edebiyat ile aktarımını sağlar. Ancak edebiyat ve tarih bir olguyu aynı şekilde ele almaz. Tarih ve edebiyat bilimi nesnellik konusunda birbirinden ayrılır. Tarih, olayı gerçekliğe uygun bir şekilde kayda alırken edebiyat söz konusu olaydan yeni bir dünya yaratır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak; “tarih, olayların tekrarlanmasından başka bir şey değildir, roman ise uydurma bir tarihtir.” (Wellek-Warren, 1983: 295)

Edebiyat sanatçısı, anlatmak istediği tarihi dönemin veya kendi döneminin tesirlerini eserine yansıtırken bir tarihçiden farklı olarak okuruna sunar. Tarihçi, olayı yorum

katmaksızın yazarken edebiyatçı tarih malzemelerini kullanarak özgün bir metin ortaya koyar.⁷ Hülya Argunşah, tarihçi ve yazar arasındaki farkı şu ifadelerle açıklamaktadır:

Tarihçi yaşanmış zamana araştırılacak, açıklanacak ve tarih bilimi adına aydınlatılacak bir zaman dilimi olarak bakarken yazar için tarih, yeni eserlere başlangıç olmak için bekleyen bir *imge deposu*, bambaşka zamanlardaki insan hikâyelerini ve sırları içinde gizleyen sonsuz bir ilham kaynağıdır. (Argunşah, 2016: 13)

Tarihçi araştırıp elde ettiği verilerden hareketle kendisine göre önemli olan ayrıntıları seçer. “İşte tarihçinin bu seçme esnasında, objektifliğinin bozulması ve tarihin yorum seviyesine düşmesi tehlikesi oluşur.” (Çelik, 2002: 51) Carr ve Josep Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık* adlı çalışmasında bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Olgular içinden belli doğrultuda bir seçim yaparak hoşuna gidecek bir yorum oluşturabileceğine kuşku yoktur. Örneğin Fransız Devrimini araştırırken, bize bu devinimi insanlığın ilerleyişinin belirleyici bir köşe taşı olarak ya da bir yıkım gibi sunması için, düzenli bir biçimde olguların olumlu ya da olumsuzlarını seçmesi yeterlidir. Bilerek yan tutmayıp elinden geldiğince nesnel davranmak istediğinde bile, geçmişin olgularını anlayıp açıklama yeteneği, içinde yaşadığı topluma ilişkin anlayışından, siyasal ve düşün yapısal (ideolojik) tutumlarından etkilenir. (Carr-Fontana, 1992: 64)

Gerçeğin kalıntısı olan tarih zamanla, destanlara olduğu gibi kurgu dünyasının bir eseri olan romana da malzeme olur. Ancak yazar, tarihi olduğu gibi değil, kendi kurgu dünyasıyla harmanlayarak okuruna sunar. Fatma Erkman-Akerson, gerçekçi romanların yazımında, tarihten iki koldan yararlandığını bunlardan ilkinin kahramanın kişiliğinin nasıl oluştuğunu anlatmak, ikincisinin ise yaşadığı ortamı aydınlatmak için olduğunu dile getirir (Erkman-Akerson, 2015: 140). Korat ise farklı olarak “romancının sorunu ‘tarihi aydınlatmak’ değil, insanı ilgilendiren bir konuyu tarih dekoru içinde estetik araçlarla tartışmaktır” (Korat, 2000: 44) diyerek roman yazarının tarihçiden farkını belirtir.

⁷ Lev Nikolayeviç Tolstoy, Savaş ve Barış Hakkında Birkaç Söz başlıklı yazısında tarihçi ve sanatçı ayrımını farklı bir bakış açısıyla değerlendirir. Ona göre, edebiyatçı tarihe nazaran olayları çok boyutlu ve nesnel olarak ele alır: “Tarihçi, bir kişiyi herhangi bir amaca ulaşma yolunda sergilediği katkıya bakarak kahraman olarak değerlendirir; ama bu kişiyi yaşamın tüm yönlerine uyumluluğuyla değerlendiren sanatçı için kahramanlar olamaz ve olmamalıdır, insanlar olmalıdır. Tarihçi bazen gerçeği çarpıtarak tarihi kişinin bütün eylemlerini, bu kişiye tarihçinin attığı tek bir görüşe dayandırmak zorundadır. Sanatçı ise tersine, tek görüşe dayandırmanın kendi amacıyla bağdaşmadığını görür ve sadece ünlü bir figürü değil, insanı da anlamaya ve göstermeye çalışır. (...)” (Tolstoy, 2017: 4-5)

Edebiyat ve tarihin etkileşiminden doğan tarihi roman, genel bir tanımlama yapacak olursak konusunu tarihten alan romanlara denir. Hülya Argunşah'ın tanımlamasıyla “daha önce insan veya insan toplulukları tarafından yaşanmış, hatta uzantıları günümüzde de yaşanan hadiseler ve yaşayan insanlar tarafından hissedilen olguların, yazar tarafından tekrar kurgulamaya tabi tutularak yeni bir âlem/bütün yaratılmasıdır.” (Argunşah, 2002: 530)

Konusunu tarihi malzemelerden alan romanların adlandırılması ayrı bir tartışma konusudur. Argunşah, “yazarın romanında bizzat yaşadığı bir tarihi olayı anlatmasıyla ancak birtakım kaynaklardan öğrenerek kurguladığı bir zaman dilimini/bir tarihi olayı anlatması arasında önemli bir farklılık” (Argunşah, 2002: 530) olduğunu söyler. Aynı zamanda tarih konulu romanların “tarihi roman, tarihten söz açan roman, tarihe dayanmış roman, tarih romanı, tarihsel roman gibi” (Argunşah, 2002: 531) adlandırmaların kullanılmasında herhangi bir ayırım gözetilmediğini dile getirir. Ancak bu terimler arasında, romandaki tarihi olayın yazıldığı döneme uzaklığı ve yakınlığı göz önünde bulundurularak isimlendirmede farklılık olması gerektiğini şu şekilde açıklar:

Uzak/tamamlanmış/geçmiş zamanı, kurgu dünyasının temel dayanak noktası olarak alan roman için 'tarihi roman' teriminin yetersiz kaldığı görülmektedir. Eserde anlatılan zaman, yazar için de -okuyucu gibi-uzak bir zamana tekabül ediyorsa ancak bu roman için 'tarihi' terimi kabul edilebilir. Ama yazarın bizzat şahit olduğu ve daha sonra tarihe mal olacak zamanları anlatan romanlar için başka bir isimlendirme gerekmektedir. Bu tür romanlar için Batı'da bir devri anlatan eserler için kullanılan 'chronicle' teriminin çağrışımlarıyla 'devir romanı' söyleyişi teklif edilebilir (Argunşah, 2002: 532).

Korat ise, “tarihsel roman, tarih romanı, tarihi roman gibi kavramları birbirinden ayrı tanımlamaya çalışmaktan artık vazgeçmek” (Korat, 2009: 24) gerektiğini, “içinde tarihsel bir olay geçen, dramatik kuruluşu tarihsel olaylara göre ilerleyen romanlar” (Korat, 2009: 24)ın hepsinin tarih romanı olduğunu söylemektedir.

Tarihi roman yazarı, bir tarihçi gibi belgelere dayalı hareket etmek zorunda değildir. Tarihi roman yazarının işi, tarih malzemesini kullanarak kendi hayal gücüne ve üslubuna dayalı özgün bir eser meydana getirmektir. Bu sebeple tarihi belgelere ve olaylara bağlı olma zorunluluğu ortadan kalkar. Bununla birlikte yazar, “tarihi bilgi ve belgelerde bulunmayan şeyleri, olması muhtemel şekilleriyle muhayyilesinin yardımıyla yaratır. Bu

yolla tarihi roman, tarihin bir adım önüne geçerek onu, olayların tarihi olmaktan kurtarır.” (Argunşah, 2002: 529)

Görüldüğü gibi “tarih malzemeli romanlarda tarihî olaylar yazar tarafından yeni bir bütün oluşturmak için seçildiklerindeki bu yeni bütünü kurgulanması sırasında yazara ait birikimlerin ve değerlendirmelerin süzgecinden geçerler.” (Argunşah, 2002: 535). Tarihi roman yazarı, bir tarihçi gibi hareket etmez. Kurgu dünyasının getirdiği şeyler ile tarihi içine alarak yeni bir dünya yaratır. Yani bir anlamda “edebiyat tarihe kendi bakışını getirirken, onu hem oluşturur hem yorumlar, bir anlamda da yeniden yazar.” (Özekin, 2007: 4)

“İlk örneğini Avrupa’da Walter Scott’la veren tarihî roman, yine bu yazarın başarısı sayesinde bütün Avrupa’da bir tutku haline” (Argunşah, 2016: 11) gelmiştir. Walter Scott’un Waverley adlı romanı tarihsel romanın ilk örneğidir. Araştırmacıların bu romanı ilk tarihî roman olarak kabul etmesi, tarihsel romanın temellerinin XIX. yüzyılda atıldığını gösterir. Turgut Göğebakan, Scott’un sadece kurucu bir niteliğinin olmadığını, kendinden sonraki kuşakları da etkilediğini söyler. Scott’un ünü sadece İngiltere ile sınırlı kalmamış, Alman romantiklerini, Fransız gerçekçilerini (Balzac, Victor Hugo vs.) ve Rus yazarlarını etkilemiştir (Göğebakan, 2004: 16-17).

Tarihî romanın ortaya çıkmasında önemli bir etken olarak Fransız Devrimi gösterilir. Bu bağlamda Napolyon savaşları, ulusçuluk fikrinin önem kazanmasını ve diğer ülkelere de yayılmasını sağlar (Göğebakan, 2004: 19). Lukacs, “Aydınlanma dönemi tarih yazımının esasında Fransız Devrimi’nin ideolojik hazırlığı olduğunu” (Lukacs, 2008: 23) söyler. Fransız Devrimi’nin bir sonucu olarak Avrupa’da meydana gelen iktisadî-siyasî değişimler, insan varlığında ve bilincinde değişimlere yol açar. Bu durum da tarihsel romanın ortaya çıkışının ideolojik ve iktisadî temellerini yaratır (Lukacs, 2008: 35).

Birçok millette olduğu gibi Türk milleti de tarihte etkilendiği vakaları yazıya geçirmek, yorumlamak istemiştir. Destanlar, halk hikâyeleri bunun en güzel örneğidir. Tarihe mal olmuş insanları anlatmak veya dönemini aydınlatmak amacıyla günümüze kadar yazılmış destan, halk hikâyesi gibi pek çok eser mevcuttur. Argunşah, “tarihi romanın özellikle de popüler manalı tarihi romanın, destan ve halk hikâyesinin yerini tuttuğu”nu (Argunşah, 2002:538) dile getirir.

Türk edebiyatında tarihi anlatı Tanzimat dönemi sanatçılarıyla başlamıştır. İlk tarihi anlatının, Ahmet Mithat Efendi’nin Letaif-i Rivayât serisinde yer alan Yeniçeriler (1875) adlı uzun hikâye olduğu söylenir (Erol, 2012: 63). “Ahmet Mithat Efendi’nin roman serisi

içinde tarihî dönem ve olayları yansıtmaya ve öğretme aracı olarak kullandığı bir diğer tarihî romanı da Jön Türk (1910)'tür." (Erol, 2012: 63) Bu dönemde bir diğer romancımız olan Namık Kemal, *Cezmi* adlı, edebiyatımızdaki ilk tarihi romanı yazar. Tarihi roman yazımı konusunda Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal öncü konumdadır.

Tanzimat döneminde yazan sanatçılar, çağının sorunlarını ele almakla beraber kendilerinden önceki dönemlere de eğilmişlerdir. Örneğin *Yeniçeriler* adlı uzun öykü adından da anlaşılacağı gibi bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusunda önemli bir yeri olan yeniçeri askerlerini anlatmaktadır. Ahmet Mithat bu öyküsü, Nizam-ı Cedid Ordusu'nun kurulması ile yaşanan yeni durumlar karşısında yeniçerilerin durumunu oraya koyması bakımından önemli bir metindir (Erol, 2012: 63). Bir başka esere bakacak olursak, Namık Kemal'in *Cezmi* adlı romanı, yine Osmanlı dönemini anlatmaktadır.

Türk edebiyatında tarihi romanlarımızın çoğu, daha yakın bir tarihimiz olan Osmanlı İmparatorluğu'nu konu almaktadır. Kemal Erol'un şu açıklamasıyla ne demek istediğimiz daha açık bir şekilde anlaşılacaktır:

II. Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da konularını eski Türk tarihinden, bilhassa II. Abdülhamit dönemi başta olmak üzere Osmanlı tarihinden alan romanlar yazıldı. Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerine ait romanlarda Osmanlının durağan tavrı ve statükocu anlayışı eleştirilmiş, Batı karşısında geri kalmışlığının temel sebeplerine yer verilmiştir. (Erol, 2012: 63)

Türk edebiyatında, tarih konulu roman yazarları arasında "Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Refik Altınay, Turhan Tan, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Nihal Atsız, Mustafa Necati Sepetçioğlu ve Yavuz Bahadıroğlu gibi isimler sayılabilir." (Erol, 2012: 64)

Ayşegül Gülşen, "Walter Scott'un sınırlarını belirlediği ve ilkelerini ortaya koyduğu tarihi roman kavramı'nın (Gülşen, 2012: 28) XIX. yüzyılda değiştiğini söyler. Bunda etkili olan ise popüler kültürdür. Tüketim toplumu ve insanların algılarının farklılaşmasıyla, konular daha çeşitli ve karmaşık hale gelmiştir. Dünya edebiyatında kendini gösteren postmodernizm, tarihi romanlara da yansımıştır (Gülşen, 2012: 28). "Türk edebiyatında postmodern tarihi roman incelendiğinde çizgilerinin tam olarak belli olmadığı, nesnel denilebilecek romanların azınlıkta olduğu son dönemlerde konu çeşitlenmesi göze çarpsa da belirli konular üzerinde durulduğu görülmektedir." (Gülşen, 2012: 29)

II. BÖLÜM

2.1. YERVANT ODYAN KİMDİR?

1869 yılında İstanbul Yenikapı’da dünyaya gelen Yervant Odyan, İstanbul’da pek çok yapının mimarlığını üstlenen (Üstünipek, 2003) Balyanlar’ın yanında mimarlık yaparak saray mimarlığına kadar yükselen Boğos Odyan’ının⁸ ailesindedir (Üyepazarcı, 2008: 276). Ayrıca Ermeni Millet Nizamnamesi (1863) olarak bilinen, Osmanlı’daki ilk anayasa örneğinin hazırlayıcılarından Kirkor Odyan’ın da yeğenidir. Odyan, Üsküdar’daki Berberyan Ermeni Okulu’nda bir buçuk yıl kadar öğrenim görmüş, bu sıralarda “Varvaran (Soba) adlı el yazılı öğrenci gazetesini” (Değirmenciyan, 2019) yönetmiştir. Daha sonraki eğitimine evde, amcasının çevresindeki dönemin ünlü Ermeni aydınlarından aldığı derslerle devam eder. Ayrıca evlerinde bulunan zengin kütüphanede Ermenice ve Fransızca eserleri okuyarak kendini geliştirir (Değirmenciyan, 2019). Asıl şöhretini Yoldaş Pançuni adlı romanı ile kazanır. Dönemin pek çok ünlü dergi ve gazetesinde yazıları yayımlanır (Odyan, 2017: 8). 1879’da amcası ile Paris’e gider, 1882’de babasının konsolosluk görevi yaptığı Romanya’nın Circova şehrinde bulunur (Aras Yayıncılık, 2019).

Arevelk (Doğu) ve Manzûme-i Efkar’da yazıları yayımlanmış, Arpiar Arpiaryan’ın daveti üzerine de Arevelk’in yardımcı editörlüğünü üstlenmiştir. Burada günlük yazılarını, tefrika hikâye ve romanlarını yayımlar. 1894 yılında ise Hayrenik (Vatan) gazetesinde yazmaya başlar, 1896 yılında ise Arevelk’in editörlüğünü alır. Aynı yıl Osmanlı Bankası Baskını olayı üzerine İstanbul’dan ayrılarak Yunanistan’a geçer. Orada Miutyun (Birlik) dergisini yönetir. 1899’da Paris’te Anahit’te, birkaç ay sonra da Londra’da Arpiaryan’ın Nor Gyank (Yeni Hayat) gazetesinde çalışır. 1902’de İskenderiye’de Azad Khosk’u yeniden yayımlar. Yine İskenderiye’de (1903) Azad Pem (Serbest Kürsü), Kahire’de (1904) Arev (Güneş) adlı mizah dergilerini yayımlar (Odyan, 2017: 8-9).

Odyan, 1909 yılında II. Meşrutiyet’in ilanı ile İstanbul’a geri döner; Püzantion (Bizans), Jamanak (Vakit) ve Azadamard (Özgürlük Kavgası) gazetelerinde yazar. Yoldaş Pançuni (Inger Pançuni) adlı eseri de Püzantion’da Dzabilvar Misyonu (Arakelutyun mı i

⁸ XIX. yüzyılın başlarında Kayseri’nin Muncusun köyünden genç yaşta İstanbul’a gelip K. Balyan’ın yanında çalışmıştır (Aras Yayıncılık, 2019).

Dzabilvar) adıyla tefrika edilmiştir. Daha sonra (1911’de) Dzabilvar Misyonu, Yoldaş Pañcuni’den Sosyalist Mektuplar adıyla İstanbul’da basılır. 1910’da Garapnad adlı mizah dergisini yayımlar. 1912’de Sev Gadu (Kara Kedi), 1913’te Manana (Kudret Helvası) adlı mizah dergilerini çıkarır. 1914’te Yoldaş Pañcuni’nin ikinci bölümü olan Yoldaş Pañcuni Van’da (Inger P. Pañcuni i Vasburagan) yayımlanır (Odyan, 2017: 9).

Odyan, “1915’te tutuklanıp Suriye içlerindeki Der Zor’a” (Değirmenciyan, 2019) tehcir edilmiş, 1918’de ise İstanbul’a dönmüş, döner dönmez sürgün yıllarını anlattığı “Lanetli Yıllar”ı Jamanak gazetesinde tefrika etmiştir (Değirmenciyan, 2019). Tehcir edildiği yıllarda kısa süreliğine Aziz Nuri adıyla müslümanlaştırılarak hayatta kaldığı söylenir (Korucu, 2019). 1919’da İknad Ağa adlı mizah dergisini yayımlar. 1920’de Cagadamard (Muharebe), Verçin Lur (Son Havadis) ve Jamanak’ta yazar (Odyan, 2017: 8).

1921’de Yerkidzagan Daretsuyts (Mizah Yıllığı) adlı mizah dergisini çıkarır. 1922’de Bükreş’e yerleşmiştir. Burada Yoldaş Pañcuni’nin son bölümü Yoldaş P. Pañcuni Sürgünde (Inger P. Pañcuni Darakrutyan Meç) yayımlanır. Bükreş’ten Trablus’a (1924), oradan da Kahire’ye (1925) geçer. 1926’da Kahire’de kanserden yaşamını yitirir (Odyan, 2017: 8). Mezarı, Kahire Marmina Ermeni Mezarlığı’nda A. Arpiaryan’ın yanındadır (Aras Yayıncılık, 2019).

Odyan, hiç evlenmemiş, aile kurmamıştır. Serdar Korucu, Odyan’ın anılarının Türkçeye çevrildiğini söyler (Korucu, 2019). Antranik Dzarugyan, Çocukluğu Olmayan Adamlar adlı eserinde Odyan ile olan anısını şu şekilde aktarır:

Kafası aynı Hayrig’inki gibi saçsız ve parlaktı. Kocaman sivri bir burnu vardı. Konuşsun, gülsün ve güldürsün diye bekliyorduk. Ağzını açar açmaz gülmeye hazırдық. Hep gülen bu adama hayalimizde neler neler yakıştırmıştık! Oysa karşımızda ciddi ve düşüncelere dalmış bir adam vardı; tıpkı Hayrig gibi siyahlara bürünmüştü. Burnu da olmasa tam bir hayal kırıklığıydı. Biz küçüklerin dikkati adamın burnunda bize vaat edilmiş eğlenceyi bulabileceğimiz yegâne noktaya toplanmıştı. Uzunca ve ıstıraplı bir çabanın ardından nihayet adam ağzını açtı. ‘Çocuklar... Yetimler...’ Tekrar sustu. Ellerini çözdü, mendilini tekrar çıkardı, göğe baktı, dönüp yerine oturmak istedi ancak Hayrig izin vermedi. En küçükler gülünecek bir şey olduğunu ve gülünmesi gerektiğini zannedip gülmeye başladılar. Ancak mayriglerin asik suratını görünce anında gülmeyi kestiler. Konuk ikinci kez,

bu sefer biraz daha yüksek sesle konuşmayı denedi. ‘Yetimler, sizi çok seviyorum...’ Tek bir kelime daha etmedi. (...) (Dzarugyan, 2016: 62-63)

Şahin, Yervant Odyan’ın başlıca eserlerini şu şekilde verir:

Vaşğarun (Tefeci), 1893.

Miçnort Der Baban (Çöpçatan Papaz), 1895-1920.

Heğapoğhutyen Magapuydzneri (Devrimin Asalakları), 1898-1899.

Propagandist, 1901.

Hampartzum Ağa, 1904.

Abdülhamid ve Sherlock Holmes, 1911.

Saliha Hanım veya Ordu Müstebite Karşı, 1912.

Dasnergu Dari Bolsen Turs (On İki Yıl İstanbul’dan Uzakta), 1912-1913.

Yes Tırsetsi Çem Arner (Ben Dışarıklı Almam), 1913.

Mer Yerespoğhanneri (Bizim Vekillerimiz), 1913.

İm Aşğharhayatskneri (Dünya Görüşlerim), 1914.

Azkayin Parerar (Milli Hayırsever), 1915.

Indanik, Badiv, Paroyagan (Aile, Namus, Ahlak), 1910.

Tağaganin Gıniği (Mütevellinin Karısı), 1915.

Anidzyal Dariner (Lanetli Yıllar), 1918-1919.

Nor Harusdner (Yeni Zenginler), 1919-1920.

Tiv 17 Hafiyen (17 Nolu Hafiye), 1919-1921.

Hay Diasporan (Ermeni Diasporası), 1924-1925. (Odyan, 2017: 9)

Değirmenciyan, yazarın 1915 sonrasını anlatan ve iddiasına göre en uzun tefrika romanı olan “Yeşil Şemsiyeli Kadın” adlı eserinden bahseder. Değirmenciyan, tefrikanın eksik sayılarının tamamlanıp Aras Yayıncılık aracılığı ile yayınlanacağını haber vermektedir (Değirmenciyan, 2019).

Ayrıca Şahin, Odyan’ın iyi bir Tolstoy çevirmeni olduğunu ve Diriliş (1910) ile Anna Karenina’yı çevirdiğini söyler. Aynı zamanda Emile Zola, Dostoyevski, Gorki, Mark Twain’in kitaplarını da Ermeniceye çevirmiştir (Odyan, 2017: 10).

2.2. ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES ROMANININ KİMLİĞİ

Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanı, Ermeni kökenli Yervant Odyan tarafından 1911 yılında kaleme alınmıştır. Kitap aynı yıl birden çok dile çevrilerek basımı yapılmıştır: Ermenice, Yunanca, Türkçe, Fransızca, Arnavutça ve Arapça. Erol Üyepazarcı, ayrıca Rumca bir çevirisini *Abdül Hamit Kai Şerlok Holmes* adıyla bir sahafta gördüğünü söyler (Üyepazarcı, 2008: 276). Kitabın ilk olarak hangi dille yazıldığı konusunda ise iki farklı görüş söz konusudur. Üyepazarcı, kitabın önce Türkçe yazıldığını, daha sonra Yunancaya çevrildiğini düşünürken, Mehmet Fatih Uslu ise 1961 Erivan basımının ön sözünden hareketle romanın Ermenice yazılıp hemen sonra Türkçe, Yunanca, Fransızca ve Arnavutçaya tercüme edildiğini aktarır (Uslu, 2017).

Eserin Osmanlı alfabesinden Latin harfli çevirisi ise Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Tarihsel Gelişimi 1884-1928 başlıklı TÜBİTAK destekli araştırma projesi kapsamında Seval Şahin, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman, Ayşe Şahin ve E. Şule Ayva tarafından yapılmış, 2014 yılında Everest Yayınları aracılığıyla basılmıştır. 2017 tarihli basımı 807 sayfa olup arka kısmına eklenen sözlükle beraber toplam 823 sayfadır. Eser, üç ana bölümden oluşur. Her bölümün de kendi içinde alt başlıkları vardır. Bu hâliyle roman, toplam 51 bölümden oluşmaktadır. Zalim ile Meçhul Birbirine Karşı başlığını taşıyan ilk bölüm, bir cinayet haberi ile başlar ve Abdülhamid'in İstanbul'a getirttiği McClain'in (Sherlock Holmes) cinayetleri araştırmaya girişmesiyle son bulur. Saliha Hanım adlı bir Türk kadını etrafında şekillenen olayların anlatıldığı Kahraman Türk Hanımı başlığı altındaki ikinci bölüm, Saliha Hanım'ın sürgün edildiği yere götürülürken vapurdan firar etmesiyle biter. Sükûta Doğru başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise, komita üyelerinin yaptığı çalışmalar anlatılır ve onların nihaî amaçlarına ulaşmaları, yani II. Meşrutiyet'in ilanı ile son bulur.

Eserin kapak kısmında “II. Abdülhamid ve Sherlock Holmes’ü yan yana getiren tek roman” ifadesi yazılıdır.⁹ Romanın ilk basımında kullanılan kapak, hazırlayanlar tarafından 2017 tarihli baskısına eklenmiştir. Osmanlı alfabesi ile yazılan roman başlığının altında “istibdâdı yıkmak için vatanperver Osmanlılar ile kahraman Saliha Hanım’ın sergüzeştlerini hâvi, ciddi ve meraklı, büyük roman” (Odyan, 2017: 13) ifadeleri yer almaktadır. Eserin “sahip ve nâşiri” (Odyan, 2017: 15) olarak K. Boyacıyan ismi gösterilmektedir. Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanının iç kapağındaki yazıda yazar ve roman hakkında şu bilgiler verilmektedir:

İşbu hikâyede devr-i menhusta hürriyet uğrunda canlarını feda eden vatanperver kahramanların ve hususiyle bütün muhadderât-ı İslamiye’nin ervâh-ı kahramanlarını vücudunda tecessüm ettiren Saliha Hanım nam hanımın cesaret ve fedakârlıkları izhar ve tasvir edilmekte olduğundan bütün Osmanlılar tarafından mütalaası sezadır. İşbu roman, hayalî olmaktan ziyade şimdiye değin nâ-meçhul kalmış olan hakiki ve esrarengiz vakalar ve siyasi cinayetlerden ibarettir.

İşbu romanın müellifi, şehid-i hürriyet merhum Midhat Paşa ile beraber meşrutiyetin ilk tesisine çalışmış olan mütevevfa Odyan Efendi’nin yeğeni ve “Arevelk” gazetesi ser-muharriri Yervant Odyan Efendi olup bilcümle Osmanlı vatandaşlarımız tarafından mazhar-ı rağbet olacağına ümidimiz berkemaldir. (Odyan, 2017: 15)

Uslu, bu romanın bir devam romanının olduğundan da bahseder: *Saliha Hanım yahud Müstebide Karşı Kahraman Osmanlı Ordusu*¹⁰. Bu romanın başkahramanı, Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanında da yer alan karakterlerden biri olan Saliha Hanım’dır. Uslu, Ermenice baskısından edindiği bilgide bu romanın da 1912 yılında

⁹ Ancak Abdülhamid ve Sherlock Holmes karakterini yan yana getiren bir eser daha mevcuttur: *İkinci Eş Serüveni Bir Abdülhamid ve Sherlock Holmes Hikâyesi*. İngiliz Andrew Finkel tarafından yazılan, Işıl Küçük tarafından Türkçeye çevrilen ve 2019 yılında Everest Yayınlarından çıkan bu romanın tanıtım yazısında şunlar yer alır: “Arthur Conan Doyle bir röportajında, en sevdiği Sherlock Holmes öyküsünün ‘İkinci Eş Serüveni’ olduğunu söyler. Ne var ki böyle bir öykü yoktur ve ünlü dedektifin hayranları yıllardır bu muammayı çözmeye çalışmaktadır. Bu takıntılı okurlardan biri de Baker Sokağı’nda oturan bir doktordur ve Osmanlı uzmanı akademisyen Leyla Arslan’la birlikte kayıp metnin peşine düşer. Gizem Buckingham Sarayı’ndan Yıldız Sarayı’na uzanırken, arayışları beklenmedik başka surları da açığa çıkaracaktır. (...)Bir katilin yerine bir metnin peşine düşen bu sıra dışı dedektiflik romanı, iç içe geçen hikâyelerle bir labirent anlatıya dönüşüyor.” (Finkel, 2020)

¹⁰ Üyepazarcı, kitap hakkında şu değerlendirmede bulunur: “Bu kitaba polisiye roman dememiz imkânsızdır. İlk romandaki olaylar polisiye kurgu dışında gelişerek devam eder ve padişahın tahttan indirilmesiyle mutlu sona erer. Bu kitabın içeriğinden çok daha ilginç olan yanı Yervant Odyan Efendi’nin kitabı bizzat Osmanlıca yazmaktan vazgeçmesidir. Herhalde birileri Türkçesinin yetersizliği hakkında kendisini uyarmıştır ki eserini Ermenice yazmış.” (Üyepazarcı, 2008: 279)

Püzantion adlı gazetede tefrika edildiğini, daha sonra birçok dile çevrildiğini dile getirir (Uslu, 2017). Atilla Birkiye, bu romanın Halid Ziya Uşaklıgil adıyla önce Saraybosna’da Sarajevska Pravda dergisinde Fahima Spaho çevirisiyle tefrika edildiğini, sonra Zagreb’de Boşnakça yayımlandığını söyler. Kitap 400 sayfanın üzerindedir. Romanın 1913’te Osmanlı Türkçesine çevrimini de Süleyman Tevfik yapmıştır. Şu an bu tercüme Artin Asaduryan ve Mahtımları Matbaası Merkez Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Üyepazarıcı’nın basımı için Özgür Yayınevine gönderdiği kitap da bu kitaptır (Birkiye, 2006).

Seval Şahin, eserin eşzamanlı Ermenice ve Türkçe olarak Arevelk gazetesinde yayımlandığını, daha sonra Fransızca ve Yunanca olarak tefrika edilmeye başlandığını söylemektedir. Bu gazetede tefrika edilmesi bitmeden R. Sakayan Matbaası tarafından yayımlanır. 1912’de ise eser, üç cilt halinde basılır. A. K. Gerardou Matbaası’nda basılan Yunanca baskısının, tıpkı Türkçe baskısı gibi çevirmeni belli değildir. 1912 yılında Türkçe basımı Arevelk Matbaası’nda gerçekleşir. Türkçe baskısı, Ermenice ve Rumca baskılara oranla daha fazla sayfaya sahiptir. Ermenice ve Rumca baskılar 500 sayfa civarındayken Türkçe baskı 900 sayfa civarındadır (Şahin, 2017: 11). Şahin, romanın baskıları arasındaki bu sayfa tutarsızlığını şu şekilde yorumlar:

“Abdülhamid ve Sherlock Holmes” romanının gizemlerinden biri budur kanımca. Ocak 1912’de romanın Ermenice ve Türkçe yayını Arevelk gazetesinde aynı şekilde, yani Saliha Hanım’ın Yıldız’ın düşeceğine dair yemini ile birkaç gün arayla nihayetlenir. Ermenice ve Rumca baskılarında olmayan 400 sayfalık bir devam bölümü mevcuttur. Odyan, “Lanetli Yıllar”da Türkçeyi sadece konuşabildiğini ve anladığını fakat zor kelimeleri bilmediğini söyler, o halde kapağında adının yer aldığı Türkçe baskısı da var olan 400 sayfalık bu kısım Odyan’ın yönlendirdiği biri veya birileri tarafından mı kaleme alınmıştır acaba? Cevaplanması gereken sorulardan biri de bu olur. (Odyan, 2017: 11)

Romanın pek çok açıdan dikkat çekici özellikler taşıdığını belirten Şahin ise romanı ‘macera-polisiye’ roman olarak değerlendirir. Romana bir önsöz yazan Şahin, romanda kurgu dünyasına taşınan tarihî şahsiyetlerin fotoğraflarına yer verildiğini ve bu durumun da romana aynı zamanda ‘belgesel-roman’ niteliği kazandırdığını ifade eder:

Eserin diğeri bir ilginç özelliği, Türkçede bu kitap kadar pek az kitabın II. Meşrutiyet'in ilan edilme sürecini böylesine ayrıntılı bir şekilde kaleme almasıdır. Odyan'ın eseri, sadece padişah ile bir kurgu kahramanını yan yana getirmez, başta padişahın kendisi olmak üzere Fehim Paşa, Ebülhüda, Necib Melhame, Talat Paşa vb. gibi birçok tarihî şahsiyeti kurgunun bir parçası haline getirerek Meşrutiyet'in ilan edilme sürecini mektuplar, telgraflar vb. gibi malzemeleri de romanın içine katarak oldukça gerçekçi bir şekilde, neredeyse belgesel niteliği ile okurun karşısına çıkarır. Türkçe roman tarihinde bu şekilde ayrıntılı belgesel-roman denilebilecek eserlere, en azından bu dönemde çok fazla rastlandığını söylemek mümkün değildir. (Odyan, 2017: 8)

Yervant Odyan'ın Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanını, Şahin'in görüşlerinden yola çıkarak ilk belgesel-roman olarak niteleyen Ömer Türkeş, bu romanı aynı zamanda Türk edebiyatının "ilk siyasi polisiye" (Türkeş, 2020) romanı olarak değerlendirir. Ayrıca roman hakkında "kimi zaman Osmanlı tarihinin belki de en önemli dönemine yakından nüfuz etmemizi sağlayan gerçeklerle, kimi zaman polisiye olduğunu hatırlatan komplo teorileri, entrikalar, heyecanlı takip sahneleriyle kendisini okutturmasını bilmiş" (Türkeş, 2020) yorumunu yapar. Türkeş, Abdülhamid ve Sherlock Holmes İlk Siyasi Polisiye adlı yazısında roman hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

Abdülhamid ve Sherlock Holmes, ilk bölümlerinde polisiye bir romanın heyecan ve merak duygusu uyandırma hedefini tutturuyor ama ilerleyen sayfalarda maceranın öne çıktığını söyleyebilirim. Elbette dönem ve II. Abdülhamid değerlendirmelerine de bolca yer ayrılmış. İttihatçı saflarda olduğu anlaşılan Odyan, hürriyet kavramını öne çıkarırken Abdülhamid'e bir hayli yüklenmiş. (Türkeş, 2014)

Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanını, Türk edebiyatının ilk siyasi polisiye romanı olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bir eseri belgesel kategorisinde değerlendirebilmek için o eserde subjektif bilginin bulunmaması gerekir. Bu tezi objektion ve objektivation kavramları üzerinden açıklamak mümkündür. "Objektion, karakteristik bir bilgi fenomenidir." (Hartmann'dan aktaran Tunalı, 2014: 55) Objektionda, tabiatta olan herhangi bir şeyi olduğu gibi anlatmak esastır. Bu noktada eser, sanat eseri olmaktan çıkar. Sanat eseri ise objektivation kavramıyla karşılaşır. Objektivationda yaratıcılık devreye

girmektedir (Tunalı, 2014: 55). İncelememize konu olan roman yazarı ise yaratıcılığını devreye sokarak dönemin olaylarını kendi muhayyilesi ile yorumlamıştır. Olay örgüsündeki tarihi olayların kronolojiye uygun biçimde ele alınması okuyucuda belgesel izlenimi uyandırsa da bu durum eseri belgesel-roman kategorisinde değerlendirmek yeterli olmaz.

Romanın dil ve anlatımına da dikkat çeken Şahin, bir Tolstoy çevirmeni olan Yervant Odyan'ın bu eserinde Tolstoy'un etkisinin de görüldüğünü belirtir:

Birçok yönden kitap, uzun konuşma sahneleri, bir olayı birçok kişinin gözünden farklı farklı yönleriyle anlatması, bir konunun farklı zaman ve mekânlarda yeniden ancak bu sefer farklı bakış açılarıyla dile getirilmesi gibi özellikleriyle Tolstoy'un savaş ve Barış romanını andırır. (Odyan, 2017: 8)

Üyepazarcı, Odyan'ın Türkçesinin çok iyi olmadığını ve hatalarla dolu olduğunu söyler ve yazarın dilini şu şekilde eleştirir:

Yazarın Türkçesi pek parlak değildir. Dönemin aydın okuyucularının pek hoş görmeyeceği hatalarla doludur. (...) tanıtım yazısında okuduğunuz “nâmeçhul (!) kalmış olan hakiki vak'alar” tamlaması çok şirindir. Bu gibi hata örnekleri kitapta pek çoktur. Örneğin zaten çoğul olan malumat sözcüğünü tekrar çoğul yaparak malumatlar biçiminde kullanmakta, bir taraftan da Hacivat usulü lügat paralayıp “muhadderât-ı İslamiye'nin ervâh-ı kahramanları” gibi tumturaklı tamlamalar yapmakta ve iki kişiyi konuştururken “Karadeniz'den rüzgâr esiyor” yerine “Bahr-i Siyah'tan bâd esiyor” demeyi tercih etmektedir. (Üyepazarcı, 2008: 377)

Uslu, yazarın Türkçesindeki yanlışlıklarının sebebini, Türkçe bilmemesinden kaynaklandığını söyler ve buna bağlı olarak romanın ilk olarak hangi dilde yazıldığı konusundaki görüşlerini şu şekilde dile getirir:

Odyan, henüz Türkçede yayımlanma şansı bulamayan Lanetli Yıllar adlı etkileyici tehcir tanıklığında sık sık Türkçesinden şikâyet ediyor ve bir yerde Türkçe okuyup yazamadığından bahsediyor! Bu durumda, eğer Odyan'a inanacaksak Abdülhamid ve Sherlock Holmes Ermeniceden

Türkçeye tercüme edilmiş olmalı (Ya da Odyan söylemiş, başka biri yazıya dökmüş olabilir mi?). (Uslu, 2017)

2.3. ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES ROMANININ ÖZETİ

Roman, 21 Ağustos 1904 tarihinde, bir önceki gün işlenen cinayet haberiyle başlar. Vaniköylü Hasan Ali Efendi'nin hanesinde üç kişi öldürülmüştür. Basına uygulanan baskıdan dolayı bu cinayet haberlerine hemen sansür uygulanır. Sansür uygulanması, Şafak gazetesi muharrirlerinden Sadık Bey'in cinayetlere olan merakını daha da arttırır. Bab-ı Zaptiye'de çalışan arkadaşından bilgi almak üzere yolda giderken gördüğü cesetle ikinci bir cinayet vakasının daha gerçekleştiğini anlar. Cinayet, Erenköyü İstasyonu'nda işlenmiştir ve öldürülen kişi de II. Abdülhamid'in sadık adamlarından biri olan Çerkez Ahmed'dir. Cesedin üzerindeki notta şifrelenmiş şekilde M. A. ve 4 yazılıdır.

Aynı gün Yeni Mahalle'deki bir evde katillerin bulunduğu ihbarı alınır ve evin etrafı sarılır. Maktuller evdedir ancak Abdülhamid'in yaverlerinden Ziya Paşa'nın yardımcılarıyla suçlular evden çıkmayı başarır. Ardından da bilgi almak için olay yerine sandalla giden zaptiye memuru Ali Osman ile muharrir Sadık Bey'in sandalına silah zoruyla binerek oradan kaçarlar. Cinayetlerin organize bir grup tarafından yapıldığını anlayan Sadık Bey, suçluların bir müddet sonra kendilerini bırakmak istemelerine rağmen sandaldan inmez ve kendisinin de onlara katılmak istediğini söyler. Böylece komitacılara katılan Sadık Bey, Abdülhamid'e karşı mücadele edenlerle aynı safta yer alır. Sadık Bey'in komitaya katıldığı gecenin sabahında ise Ali Osman tutuklanarak Yıldız'a Çit Sarayı'na getirilir. Babasına zarar geleceğinden korkan Ali Osman, başta yalan ifadeler verse de sonradan gerçekleri olduğu gibi anlatır. Polisler olayları Yeni Mahalle'deki evi gözetleyen Bahçıvan Ömer'den öğrendikleri için Ali Osman'ı rahatça konuştururlar. Bahçıvan Ömer, suçluların buldukları evden çıkışını görmüş ve polislere haber vermiştir. Polisler, sandalla kaçan kişileri yakalayamamış ancak Ali Osman ve arkadaşının, o akşam Yeni Mahalle'ye sandalla geldiklerini öğrenmiş ve buradan iz sürmüşlerdir.

Bu arada Abdülhamid İngiliz fabrikasından getirilmiş bir av tüfeğiyle atış talimi yaparken tesadüfen bir posta güvercini vurur. Güvercinin bacağına işlenen cinayetlerle ilgili bir not vardır. Abdülhamid, tesadüfen ele geçirdiği bu notu görünce çılgına döner. Hemen Şefik Paşa'yı yanına çağırarak Bahçıvan Ömer'in bulunup getirilmesini emreder. Ancak Bahçıvan Ömer'in de ölüsünü bulurlar. Bu işlenen beşinci cinayettir. Bahçıvan

Ömer'in bulunması için görevlendirilen Şükrü Bey, derhal sorguya alınır. Şükrü Bey, Bahçıvan Ömer'in cesedine onları Ermeni bir gencin götürdüğünü ve gencin sonradan ortadan kaybolduğunu söyler. Abdülhamid, ne yapacağını düşünürken bir yandan da rahatlamak için Esvapçıbaşı İsmet Bey'e polisiye romanlar okutturmaktadır. Sultan, bu sırada Esvapçıbaşı İsmet Bey'in okuduğu roman kahramanı Sherlock Holmes'ün, gerçek bir kişi olup olmadığı konusunda merakla düşer. Hemen gerekli emirleri verip İngiliz yazar Conan Doyle ile iletişime geçilmesini ister. Gerekli bağlantılar kurulduktan sonra, Londra elçisi Musurus Paşa'nın telgrafıyla Doyle'a ilham olan Sherlock Holmes'ün McClain isminde gerçek bir kişi ve üstelik Doyle'un yakın bir arkadaşı olduğu öğrenilir. Bunun üzerine Abdülhamid, asıl adı McClain olan Sherlock Holmes'ü cinayetleri çözmesi için İstanbul'a getirtir.

İstanbul'a gelen McClain, Abdülhamid'in huzuruna çıkar. Abdülhamid, vurduğu güvercinle ele geçirdiği notu Dedektif McClain'e verir. Notu aldıktan sonra hem incelemek hem de dinlenmek için odasına çekilen McClain, bu sırada İzzet Paşa'dan iki cinayet olayının daha yaşandığı haberini alır. McClain, işlenen bu son cinayetlerle kendisinin de tehlikede olduğunu hisseder. Peş peşe işlenen bu cinayetlerin güçlü bir cemiyet tarafından yapıldığını ve hatta bu cemiyetin Yıldız Sarayı'nda dahi adamları olduğunu düşünür. Bu düşüncelerle kendisini Dersaadet'ten ayrılmış gibi göstermek amacıyla saraydan çıkar ve Jacque Bruno ismiyle Beyoğlu Cadde-i Kebir'inde bir Fransız ticaret komisyoncusu olarak otele yerleşir.

Cemiyet üyelerinden Vahram adlı bir Ermeni, Antonyo Riço isimli İtalyan bir rahip kılığında vapura biner. Rahibin şüpheli tavırları, aynı vapurda tesadüfen bulunan McClain'in dikkatini çeker ve McClain rahibi gizlice takip eder. Rahibin bir mağaraya girdiğini görür ve beklemeye başlar. Bir taraftan da mağaraya nasıl girilebileceğini düşünür. Kapı kilitlidir ve içeriye girebilmesi için şifreyi çözmesi gereklidir. İçeriye giren Vahram'ın papaz kıyafetinden hareketle şifrenin Kitab-ı Mukaddes'ten olabileceğini düşünür. Birkaç denemeden sonra şifrenin Maran Ata olduğunu çözer. İçeriye girer girmez kapı birden üzerine kapanır. Oldukça dar olan bu mekânda biraz ilerledikten sonra bazı konuşmalar duyar; ancak ne konuşulduğunu tam anlayamaz. Oradan çıkamayacağını fark edince de revolverini ateşleyerek kendini yakalatır. Komita üyeleri olduğunu anladığı bu kişiler, McClain'e kendisini öldürmeyip serbest bırakacaklarını; fakat bunu da bir şartla yapacaklarını söylerler. İleriye sürdükleri şart ise, McClain'in Yıldız Sarayı'na kendilerini

ihbar ederek yakalanmalarını sağlamasıdır. McClain bu teklife şaşırsa da istediklerini yapacağını belirterek şartı kabul eder.

Bu sırada Abdülhamid, odasında jurnalleri okumaktadır. İçeriye bir anda gözdesi Dilara'nın girmesiyle kısa bir korku geçirir. Dilara, ağlama krizindeyken Abdülhamid onu sakinleştirmeye çalışır ve neyi olduğunu sorar. Gözdesi, Albus Bey'in babasını tokatladığını, sarayda ne zamandır kendisinin baskı altında olduğunu söyler. Abdülhamid, Albus Bey'i ve kızını, yani eski gözdesi Belkıs'ı, saraydan göndereceğini söyleyerek onu sakinleştirir. Daha sonra Albus Bey ile görüşür. Albus Bey kendini kurtarmak için onları hainlikle suçlar ve Abdülhamid'den bunu ispatlamak için üç gün mühlet ister. Albus Bey, verilen süre içinde Ziya Paşa'nın komita üyesi olduğunu ispatlayacaktır. Ona gerekli süreyi veren Abdülhamid, tekrardan zihnini sürekli meşgul eden cinayetler silsilesine odaklanır. McClain'e de pek güvenemediğinden, İzzet Paşa'yı dedektifin ne yapıp ne ettiğine dair haber toplaması için görevlendirir. İzzet Paşa, uzun arayışlar sonunda Yanni Birahanesi'nde McClain ile tesadüfen karşılaşır. McClain, Paşaya suçluları bulduğunu, onları yakalamak için hazırlıklı olmalarını ve kendisinden haber beklemelerini söyler. Böylece komitacılarla yaptığı anlaşma üzerine söz verdiği gibi cinayetleri işleyen komita üyelerini Saray tarafından yakalatır. Komita üyesi dört kişi tutuklanarak Yıldız Sarayı'na götürülür. Yakalanan komita üyeleri Ali, Vahram, Sadık ve Saliha Hanım'dır. Komita üyelerinin sorgulamalarına başlanır. Sorguda hiçbirinden cevap alınamayınca Necib Melhame Paşa, işkence yapmak suretiyle onları konuşturmaya çalışır. Ancak yapılan işkencelere rağmen hiçbiri konuşmaz.

Bu işkenceler sürerken Abdülhamid, bir sabah odasındaki çalışma masasının üzerinde bir not ve hançer bulur. Yazılanlar Abdülhamid'i dehşete düşürür. Notta tutuklanan kişilerin işkenceye maruz kalmamasını, aksi halde hançeri masaya bırakan elin, göğsüne de saplayacağı yazılıdır. Padişah, hemen işkencenin durdurulması emrini verir ve masasının üzerinde bulunanları McClain'e vererek bu olayın failinin bulunmasını ister. McClain, kâğıdın kalitesinden onun bir otel kâğıdı olduğunu anlar ve araştırmasına buradan başlar. Notu yazan kişiyi yani Abdülhamid'in yaverlerinden olan Ziya Paşa'yı, Otel Kroker'de Arman de Beauvais adıyla kılık değiştirmiş halde bulur. Burada Ziya Paşa ile yaptığı konuşmada işlenen cinayetlerin maksadının kötü olmadığını, memleketin geleceği adına Abdülhamid'e karşı bir mücadelenin verildiğini anlar ve safını değiştirerek Abdülhamid'in karşısında, komitacıların yanında yer almaya karar verir. Ziya Paşa bu

durumdan memnuniyet duyarak kendisinden Sai Bey'e bir paket götürmesini rica eder. McClain, paketi Sai Bey'e götürür. Bu görüşme sırasında Sai Bey, McClain'den komita arkadaşlarını kurtarmak için onları sürgün ettirmesini ister. Artık Abdülhamid için bir dedektif olarak değil, gizli cemiyete çalışan bir üye olarak çalışmaya başlayan McClain, yakalanmalarına vesile olduğu Saliha Hanım ve arkadaşlarını, cemiyet üyesi Sai Bey'in istediği üzerine Yemen'e sürgün ettirmeyi başarır. Amaçları yakalanan komita üyelerini yolda kaçırmaktır. Bu amaçla Ziya Paşa, McClain, James ve kadın kılığına girmiş iki kişiden oluşan beş kişilik bir grup, İngiliz ailesi görünümünde vapura biner ve Yemen'e gönderilmek üzere vapura bindirilen tutukluları kaçıır. Bunun üzerine tutukluların sürgün edilmesi görevini teftiş için padişah tarafından görevlendirilen memur Sami Bey, bedevilerden bir çete kurarak kaçakların peşine düşer; ancak onları yakalayamadan komitacılar tarafından öldürülür. Tutukluların kaçmasına yardım ettikten sonra McClain de İngiltere'ye döner. II. Abdülhamid'e düzenlenen bombalı suikast girişiminin ortaya çıkarılması için dolgun bir maaş karşılığında kendisinden İstanbul'a gelmesi istense de II. Meşrutiyet'in ilanına kadar sahnede bir daha görülmez.

Bahsolunan vakadan bir süre sonra Saliha Hanım, Şişli'de bir malikâneye Madam Tabouset adıyla yerleşir. Komita üyelerinin İstanbul'a gelmesiyle bu malikânedeki toplantı yapılır. Bu toplantıda komitanın sadık üyelerinden olan Ziya Paşa'nın ihaneti konuşulur: Ziya Paşa komita kurucularından olan Hakkı Bey'i tutuklattırıştır. Komita, Ziya Paşa hakkında ihanetten dolayı idam kararı verir. Bunu öğrenen Paşa, ortadan kaybolur. Komitanın saraydaki casuslarından biri olan Şevket, Ziya Paşa'nın saraya geri döndüğünü ve hâlinde birtakım gariplikler sezdiğini Saliha Hanım'a bildirir. Çok geçmeden Saliha Hanım'la görüşmeye gelen Ziya Paşa, bu yaptıklarının nedenini açıklar: Albus Bey, Paşa'nın gerçek kimliğini ortaya çıkarmış ve bu olayın neticesinde Paşa, Kahire'ye kaçmıştır. Ancak Abdülhamid, bütün öfkesini, gözdesi Dilara'ya yöneltmiştir. Çünkü Dilara, saraya Ziya Paşa sayesinde girmiş, komitaya yardım etmiştir. Dilara'ya âşık olan Paşa, ona yapılan eziyetlere dayanamadığı için komitaya ihanet etmek zorunda kalmıştır. Durumu öğrenen Saliha Hanım, Ziya Paşa'ya, eğer Hakkı Bey'in kurtarılmasında kendilerine yardım ederse hakkındaki idam kararının kaldırılacağını söyler. Bunun üzerine Ziya Paşa, Tahsin Paşa'yı kandırarak Hakkı Bey'in tutulduğu yeri öğrenir ve kaçırılmasına yardımcı olur.

Ziya Paşa'nın tekrardan gizli komitaya hizmet etmesi ve Hakkı Bey'in kaçırılışı Abdülhamid'i iyice çılgına döndürür. Yıldız'daki hafiyeye alayları, ordulardaki zabitler gözlem altına alınır. Çok küçük sebeplerden ötürü evler basılıp herkes, kadınlar da dâhil, apar topar tutuklanarak hapisanelere atılır. Bu vakadan sonra İstanbul'daki hava o denli tedirgindir ki üç kişi bir yerde toplanıp sohbet etmeye bile çekinir hale gelmiştir. Zira insanların üzerine polis ve hafiyelerin korkusu çökmüştür. Bütün malumatlar Abdülhamid'e jurnallerle iletilmektedir.

Sıkı bir denetimin hâkim olduğu bu sıralarda Sadık Bey, Bulgar bir arkadaşının aracılığı ile görüşmeye başladığı Ermeni komitasının, Abdülhamid'e bir suikast hazırlığı içinde olduğunu öğrenir ve bu durumu Saliha Hanım'a bildirir. Suikast hazırlığını öğrenen Saliha Hanım, Abdülhamid'in ölümünü gözleriyle görebilmek uğruna kendi canını da tehlikeye atarak o gün orada bulunmak istediğini söyleyince Sadık Bey de onu yalnız bırakmak istemez. Suikast, Hamidiye Camisinde bir cuma namazı çıkışı yapılacaktır. Her şey ayarlanır, Saliha Hanım ve arabacı kılığına giren Sadık Bey de selamlık alayının arasında yerini alır. Abdülhamid, bu patlamadan sağ kurtulur fakat psikolojik olarak çok iyi durumda değildir. İzzet Paşa ve diğer yaverler, Abdülhamid'in bu durumunu saklamak için türlü yollara başvurarak Abdülhamid'i güçlü ve Allah tarafından korunan bir zat olarak göstermeye çalışırlar. Sultan Abdülhamid'in kurtulduğunu duyan Saliha Hanım, hemen yeni bir suikast planı hazırlar. Ancak bu suikastın da başarısızlıkla sonuçlanması ile Saliha Hanım ve arkadaşları, Atina'ya kaçar.

Komita üyeleri, vapurla Atina'ya geldikten bir ay sonra, her biri kılık ve isim değiştirerek Rumeli, Anadolu ve Mısır'a hareket etmiş, yemin ve vazifelerini buralarda gerçekleştirmektedirler. Hakkı Bey, Saliha Hanım'ın babası Hüsnü Bey'in dostlarından olan Ayıntap'ın Kürttepe Mahallesi'nde nam salan "Mazlum Hoca" adıyla çalışmaktadır. İstanbul Fatih Camisinde verdiği vaazlarla birtakım hafiyelerin dikkatini çeker ve yakalanır. Hakkı Bey olduğu anlaşılınca İzzet Paşa'nın konağına hapsedilir. Burada çıkan bir yangında Hakkı Bey, hayatını kaybeder. Saraya gelen yeni bir jurnalle Hakkı Bey'in sürekli girip çıktığı bir ev tespit edilir. İçinde Hatice adında bir kadının yaşadığı söylenir. Baskın sonucu Hatice denen kadın bulunamasa da sağır ve dilsiz olduğu düşünülen on dört yaşlarında bir kız çocuğu ele geçirilir. Bu kız çocuğu, sağır ve dilsiz olmayıp komitanın merhum reisi Hakkı Bey'in kızı Afife'dir. Afife, kendisine verilen emir doğrultusunda sağır ve dilsiz olduğuna herkesi inandırır ve Yıldız Sarayı'na götürülür. Üsküdar'da

bulunan bu evde tedbir amacıyla Mustafa Efendi ve Hasan Efendi adlı iki polis nöbetçi olarak bırakılır. O gece eve komita üyelerinden Hüseyin adlı genç gelir. Durumu anlayınca içeride uyuyan polislere bir oyun oynayarak onları evden çıkarır ve diğer komita üyeleri ile evin gizli bir bölümünde bulunan sandığı alırlar. Olayı öğrenen Zaptiye Nazırı Şefik Paşa, meselenin ne kadar mühim olduğunu bildiğinden bütün sinirini komiser Kâmil'den çıkarır. Ona kaçan kişileri bulması için bir süre verir, eğer beceremezse onu sürgün etmekle tehdit eder.

Bu olaylar yaşanırken Sadık Bey, Selanik'ten Carl Mann adıyla İstanbul'a gelir. Hafife Cafer, Selanikli bu yolcudan şüphelenir ve onu götüreren arabacı ile konuştuğundan sonra durumu anlayıp saraya bir jurnal yollar. Bu jurnal doğrultusunda Komiser Kâmil, Beyoğlu-Hamalbaşı'ndaki 7 numaralı bir İtalyan'a ait olan haneye baskın düzenler. Komita üyeleri, tam yakalanacakları sırada Arnavut Ali Paşa sayesinde kaçmayı başarırlar. Arnavut Ali Paşa, komitanın saraydaki gizli adamıdır. Baskın olduğu sırada kendisi de orada bulunduğundan mevkisini kullanarak komita üyelerini kurtarmayı başarır. Evin sarıldığına gören Hüseyin, derhal Sai Bey'in yanına giderek durumu anlatır. Sai Bey, olayları detaylarıyla öğrenmesi için Hüseyin'i Saray'da bulunan komita üyesi Şehzade Selim Efendi'nin daire müdürü Sadullah Ağa'ya gönderir. Hüseyin, burada olayları tüm ayrıntısıyla öğrenir. Aynı zamanda Afife'nin de bu dairede olduğunu görür. Afife, Selim'in baş kalfası tarafından bu daireye getirilmiştir. Bu kalfa da komita üyelerindedir. Afife'nin kim olduğunu bilmeden, son yaşanan olaylardan dolayı Abdülhamid'in Afife'ye işkence ettireceğini öğrenince, onu koruma altına alır.

Ali Paşa, gerçek kimliği ortaya çıktığı için artık saraya gidemeyeceğini düşünür, Arnavutluk'a gidip kendi memleketinde bir ihtilal ordusu oluşturmak ister. Bu isteğini gerçekleştirmek için öncelikle Selanik'e, oradan memleketine geçmeyi düşünür. Selanik'e gitmek için bindiği vapurda, daha önce komitanın hakkında idam kararı verdiği hafife Rifat Efendi'yi, kendisini ele vereceğini anladığı için öldürmek zorunda kalır. Selanik'te Paşa'yı, Saliha Hanım Lady Elise adıyla karşılar. İngiliz bir hanım kılığına giren Saliha Hanım, komita faaliyetlerine artık burada devam etmektedir. Burada oldukça saygın bir kişiliğe sahiptir. Abdülhamid, bir hafife journali ile varlığından haberdar olduğu bu İngiliz hanımın, kendisine sıkıntı çıkaracağını düşünerek güvendiği hafiyesi Aziz Bey'i, Selanik'e gönderir. Aziz Bey, ilk görüşte Saliha Hanım'ı tanır; ancak İngiliz bir kadını kolay kolay tutuklayamayacağını düşündüğü için uygun zamanı bekler. Bu sıralarda Saliha Hanım ve

arkadaşları, komita faaliyetlerini gerçekleştirmek için Üsküp'e geçer. Kendisini takip eden Aziz Bey ve iki polis memuru çıkan çatışmada hayatını kaybeder. Bu ölümler çok ses getirir; hafiyelerin öldürülmesinin haklı gerekçelere dayandığını düşünen bazı kesimlerce isyanlar çıkarılır. Orduda başlayan ilk isyan, Manastır, Selanik ve Üsküp vilayetlerinin tamamına yayılır. Üsküp valisi, Saray'ın isteklerini yerine getiremeyeceğini düşünerek istifa eder. Abdülhamid, tüm bu olaylara çok sinirlenmiştir ve bunun sorumlusu olarak elinde tutuklu olarak bulunan dilsiz kızını cezalandırmak ister. Kızın, kalfa kadın tarafından Şehzade Selim'in dairesine götürüldüğünü öğrenince kalfayı sorguya çeker. Kalfa Kadın, korkudan her şeyi itiraf eder. Sorgu devam ederken Afife, mahkûm olduğu saraydan Hüseyin sayesinde firar eder.

İstanbul'da, komita üyelerinden Cemal Bey'in Arnavutköy'ündeki evinde toplanan komita üyeleri, Saliha Hanım'dan bir telgraf alır. Saliha Hanım, kendisine Selanik'te yardımcı olmaları için Hatice Hanım, Afife ve Hüseyin'i Selanik'e göndermelerini ister. Üyeler, şimdilik Hatice Hanım'ı gönderebileceklerini söyleyerek durumu Saliha Hanım'a bildirirler. Hatice Hanım, Sadık Bey'in Rumlar aracılığıyla ayarladığı bir vapurla Selanik'e doğru ilerlerken yolda batmak üzere olan bir sandalla karşılaşır. Sandaldakilerin Afife ve Hüseyin olduğunu anlayan Hatice Hanım onların kurtarılmasını söyler ve onları vapura aldırır.

Bu sırada saray, Glavani Sokağı cinayetiyle çalkalanmaktadır. Aslında bir komita üyesi olan ve menfaati ne gerektiriyorsa öyle davranan Katina'nın saraya bilgi sızdırdığı öğrenilince komitacılar tarafından yanındaki hizmetçiyle beraber öldürülür. Diğer cesetlerin üzerinde olduğu gibi onların da cesetlerinin üzerine bırakılan notta, komitanın şifresi olan M. A. yazılıdır. Böylece bu son iki cinayetin de aynı el tarafından işlendiği anlaşılır. Ayrıca bu notun, cesetler üzerine yapılan incelemelerden sonra oraya bırakıldığının fark edilmesi, katilin hâlâ evde olduğu şüphesini doğurur. Hafiyeye Kara Mustafa ve olayı ihbar eden Samuel, evde bir araştırma yaparlar. Evin gizli bir geçidinin olduğunu ve bu geçidin evin çeşitli odalarına açıldığını keşfederler. Cinayeti işleyen Remzi ve arkadaşları bu geçitten kaçarak kurtulurlar. Ancak peşlerine düşen hafiyeye Kara Mustafa, onların Binbaşı Haydar Bey'in konağına girdiğini görünce konağa baskın yaptırır. İki komitacı baskından kurtulmayı başarır, Remzi ise yakalanmamak için kendini öldürür. Konakta yapılan araştırmada, Yıldız Sarayı'na ait planlar ile Abdülhamid'e yapılması planlanan suikastta kullanılacak çok miktarda silah ele geçirilir.

Binbaşı Haydar Bey, Mösyö Henry ve kaçan diğer komitacılar, Diyarbakır'a sürülen Mahmud Bey'in Paşabahçe'deki yalısında toplanır. Burada Abdülhamid'e yeniden bir suikast planı hazırlanır. Balonlarla saraya bomba atılmak sureti ile suikast gerçekleştirilecektir. Fakat sivil polis Ali Efendi tarafından ihbar edilirler. Yalıya hemen baskın yapılır. Baba Pandeli adlı bir Rum hizmetçinin yardımıyla Sadık ve Arif yakalanır. Yalıda bulunan diğer iki kişi denize atlayarak kaçmayı başarır. Bu esnada Kara Mustafa ve bir görevli öldürülür. Kaçan iki komitacı Çubuklu'da Julia adıyla bilinen, Matmazel Robina Faine'in köşküne sığınır ve durumu ona anlatırlar. Matmazel Faine, baskın olmadan yalıdan ayrılan Mösyö Henry ve Haydar Bey'i aramaya çıkar. Vapurda kılık değiştiren Mösyö Henry ile karşılaşır. Olanları ve Mösyö Henry'nin Selanik'e geçeceğini öğrenir. O gece baskından önce yalıdan ayrılan bir başka komita üyesi de bu olaydan sonra, evkaf memurlarından olan Atif Bey'i öldürür. Daha sonra İzmir'e giderek orada bir tütüncü dükkânı kiralar ve hürriyet propagandası yapmaya başlar.

Tutuklanan Sadık ve Arif, Necib Paşa tarafından işkence sureti ile konuşturulmaya çalışılır. Bu işkencelere dayanamayan Arif Bey hayatını kaybeder. Saliha Hanım, Arif Bey'in vefat ettiğini Yıldız mütercimi olan komita üyesi Nişan Seferyan Efendi'den öğrenir. Bunun üzerine Sadık Bey'i kurtarması için ona görev verir. Nişan Seferyan Efendi bu işin kolay olmayacağını söylese de sonunda kabul eder. Tüm tehlikeleri göze alarak Yıldız Hapishanesi'nin müdür-i umûmisi Dursun Ağa'ya para teklif ederek Sadık Bey'i kaçırmasını söyler. Dursun Ağa, başta bu teklifi kabul eder fakat sonradan vazgeçerek durumu Abdülhamid'e bildirir. Komita üyesi olduğu anlaşılan mütercim saraydan kovulur. Evine giderken ise vefat eder.

Abdülhamid, komitaya hizmet eden Nişan Efendi'nin öldüğünü haber alınca hemen yeni bir plan yapar. Planı Sadık Bey'in saraydan kaçmasını sağlamaktır. Bunu da en güvendiği adamlardan biri olan Asaf Bey'e yaptırır. Asaf Bey, Sadık'a yardım ederek komita üyelerinin içine girecek ve Abdülhamid'e bilgi sızdıracaktır. Plan doğrultusunda Sadık, Asaf Bey sayesinde saraydan kaçır. İstanbul'da durmak tehlikeli olacağından Asaf Bey ile Selanik'e gitmeye karar verirler. Giderken vapurda diğer komita üyeleri Matmazel Robina Faine ve Sai Bey ile karşılaşır. Asaf Bey'e büyük minnet gösteren komita üyeleri onu hemen cemiyetin içine almak isterler. Ancak Haydar Bey, Asaf'ın bir hafiye olduğunu ortaya çıkarır. Ceza olarak da Asaf Bey'in gözlerini oyarlar.

Bu olaylar yaşanırken İttihad ve Terakki Cemiyeti, faaliyetlerine son hızla devam etmektedir. Birçok komita üyesi esnaf kılığında girerek hürriyet propagandası yapmakta, orduyu ve halkı galeyana getirmektedir. Rumeli’de artık hiç kimse hükümeti dinlememekte, Abdülhamid’in emirleri yerine getirilmemektedir. Postaneler dahi komita tarafından ele geçirilmiş, gönderilen mektuplar açılıp kontrol edilir hale gelmiştir. Hatta gönderilen jurnallerin kenarına “mucibince amel oluna” (Odyan, 2017: 793), “Allah selamet versin” (Odyan, 2017: 793) gibi ibareler yazılmaktadır. Ayrıca hükümet adamlarından bazıları da cemiyet tarafından tutuklanmaktadır. Bunlardan biri de Mirliya Osman Hidayet Paşa’dır. Osman Hidayet Paşa’yı tutuklayan atlılara rehberlik eden bir de geyik bulunmaktadır. Bu durum ilahi bir mucize olarak amacı kutsal olan cemiyete hizmet ediliyor şeklinde yorumlanır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafından yazılan bir takım yazılar da Rumeli sokaklarında duvarlara yapıştırılmaktadır. Abdülhamid, tüm bu olaylara karşı bir plan daha yapar. Paris sefiri Münir Paşa’yı yanına birkaç Rum alarak Yunanistan’a gönderir. Burada Münir Paşa, İttihat ve Terakki cemiyetinin amacının Osmanlı’nın Avrupa’da bulunan topraklarında yaşayan halkı mahvetmek olduğu fikrini yayacaktır. Ancak Padişah’ın bu planı da tutmaz. Cemiyet, bu belayı da başından savuşturur.

Köşeye sıkışan Abdülhamid, Said Paşa’yı yanına çağırıp ne yapması gerektiği konusunda fikrini alır. Said Paşa, Kanun-i Esasi’yi yeniden yürürlüğe koyması gerektiğini söyler. Yapacak başka bir şeyi kalmayan Abdülhamid, Meşrutiyet’in ilan edildiğini her yere telgraf çekmesini emreder. Sadrazam Ferid’i görevden alarak yerine Said Paşa’yı sadrazam olarak tayin eder.

2.4. TARİHİ GERÇEKLİK VE KURMACA GERÇEKLİK AÇISINDAN ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES ROMANININ İNCELENMESİ

2.4.1. Kişiler

Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanının çok hacimli bir eser olması, beraberinde kalabalık bir şahıs kadrosunu getirir. Çalışmamızın bu kısmında kahramanlar “kurmaca kişiler” ve “gerçek kişiler” olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

2.4.1.1. Kurmaca Kişiler

2.4.1.1.1. Sherlock Holmes/McClain

Sherlock Holmes, eserde karşımıza Conan Doyle'un roman kahramanı olarak çıkar. Ancak eserde, bu roman kahramanının gerçek bir kişiden esinlendiği, asıl adının McClain olduğu, İngiltere hafiye memuriyetinden emekli olup ailesiyle İskoçya'ya yerleştiği söylenir. Evli ve dört çocuk sahibidir. Parayı oldukça sevdiği söylenir. Sırf para için rahatını bozmuş ve İstanbul'a gelmiştir (Odyan, 2017: 199). Klasik Sherlock Holmes hikâyelerinde olduğu gibi tütününü ve viskisini içer (Odyan, 2017: 201). Eserde, fiziki görünümüne dair çok fazla bilgi verilmeyen McClain, okura şu şekilde tanıtılır:

Bu vagonların birinin penceresinden İngiliz kepiyle bir baş görünüyordu. Sakalı bıyıkları matruş, nazik burunlu, kırmızı yüzlü, mütefekkir ve parlak gözlü bir adamdı.

Sinnini tayin etmek mümkün değildir. Ancak saçları kırk beş elli yaşlarında olduğunu bakanlara andıracaktı. Çünkü başının saçlarında zaten epeyce beyaz teller görünüyordu. (Odyan, 2017: 109)

McClain, romanda zeki, olayları anında kavrayan, ipuçlarından hareketle fikir yürüterek sonuca ulaşan bir dedektif olarak gösterilir. Komitanın gizli toplantılar yaptıkları mağaranın kilidinin şifresi olan *Maran Ata*¹¹ ifadesini, mağaraya girenlerden birinin rahip giyimli olmasından ve cesetler üzerindeki M. A. kısaltmasından hareketle Kitab-ı Mukaddes'ten bir alıntı olduğunu düşünerek bulması dedektifin parlak zekâsını nasıl kullandığının bir göstergesidir.

McClain'in eserde karşımıza, Abdülhamid ile Esvapçıbaşı İsmet Bey arasında geçen bir konuşma esnasında çıkar. Her zaman olduğu gibi yine bir gün Esvapçıbaşı İsmet Bey, padişahın kendisine Conan Doyle'un romanlarından birini okurken Sherlock Holmes'un gerçekten var olup olmadığı hakkında sohbet ederler. Bu cinayetleri ancak onun gibi bir dedektifin çözeceğini düşünen Abdülhamid, derhal İzzet Paşa'yı çağırarak Londra'daki

¹¹ Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İsa'nın Mesih olarak gelişiyile kurtuluşa erileceği inancını vurgulayan ve 'Rab geliyor, Efendimiz gel' anlamlarında kullanılan bu selam sözü, romanda da meşrutiyet yönetiminin gelişiyile II. Abdülhamid Dönemi'nin biteceğine ve milletin de kurtuluşa ereceğine işaret etmektedir. Maran Ata: 'Rab geliyor.', 'Efendimiz gel.' manalarında kullanılan, İsa'nın gelişini ifade eden Aramice bir ifadedir (Kucak Yayıncılık, 2020). "Rab'bi sevmeyenler lanetlensin. Maranata." (İncil, 2010: 338) "16:21 'Ya Rab, Gel' anlamını taşıyan ve Mesih bağlıları arasında bugüne dek kullanılan selam sözü." (İncil, 2010: 524)

Musurus Paşa'ya bu konuyla ilgili telgraf çekmesini ister. Gerekli araştırmaları yapan Musurus Paşa, Abdülhamid'e çektiği telgrafında şunları söyler:

Sherlock Holmes hakkında suret-i hafiyede icrâ-yı tahkikata mübâşeret ettik. Conan Doyle'un romanlarındaki kahraman hakikaten mevcut ve ber-hayattadır. Akdemce memâlik-i müctemia ile İngiltere'de hafiye memuriyetini icra etmiş olup, elyevm işten el çekerek İskoçya'nın bir karyesinde ikamet etmektedir. Kendi asıl ismi McClain'dir. Yarın geleceklerini memul ederim; o halde malumat-ı katiye verebileceğim. Müstahberâtıma nazaran McClain'in hiçbir serveti olmayıp, hükümetten almakta olduğu cüzi bir maaşla geçinmektedir; binaenaleyh mevâid-i nakdiye ile kendisini kandırmak kabil olabilecektir. (...) (Odyan, 2017: 105)

Sherlock Holmes, telgraftan anlaşıldığı üzere gerçekte de vardır. Ancak asıl adı McClain'dir. İngiliz hafiye memuriyetinden emekli olup ailesiyle birlikte İskoçya'da, hükümetten aldığı cüzi bir maaşla yaşamını sürdürmektedir. McClain, gerekli haberleşme sağlandıktan sonra; beş yüz İngiliz lirası yol masrafı, aylık yüz elli İngiliz lirası ve görevi başardığında da iki bin İngiliz lirası bahşış karşılığında, altı aylık sözleşme üzerine işlenen cinayetleri çözmek için Londra'dan İstanbul'a hareket eder. İstanbul'da, kendisini ilk olarak İzzet Paşa karşılar. İzzet Paşa, dedektifin yanına yaklaşan bir otel tercümanını Türkçe konuşarak geri çevirdiğini görür. Türkçe konuşmasına çok şaşırın Paşa, dedektife "lisanımıza aşına mısınız?" (Odyan, 2017: 111) diye sorduğunda, aldığı cevap karşısında ise büsbütün hayrete düşer: " (...) İzzet Paşa gözlerini iri iri açarak dört gün zarfında epeyce bir lisan öğrenebilen ve daha ayak basmamış olduğu bir şehri alettafsil tanıyabilmiş olan bir şahs-ı garabet-nümâyı nazar-ı muayeneden geçiriyordu. (...)" (Odyan, 2017: 111)

Görüldüğü üzere McClain, Türkçe konuşabilmek için Londra'dan ayrılmadan önce bir kitap almış ve dört günlük yolculuğu boyunca kendisini anlatabilecek kadar Türkçe öğrenmiştir. Bunun yanında, İstanbul'un birçok yerini ve gidecekleri güzergâhı dahi tafsilatıyla öğrenmiştir.

Sherlock Holmes, İstanbul'a gelir gelmez cinayetlerin ardında siyasi bir nedenin yattığını anlar ve geldiğine pişman olur. Abdülhamid hakkındaki düşünceleri ve takındığı tavır ise serttir:

Evvelce böyle bir cemiyet-i siyasiye ile işim olacağını bilmiş olsa idim, hakikaten bu vazife-i memuriyeti kolaylıkla kabul etmez idim, ashâb-ı

cinayeti takip edip elde etmeyi severim, fakat mesâil-i siyasiyeye müdahale etmeyi sevmem... Hususiyle Türkiye vatanım değildir, Abdülhamid gibi bir zalime hoş görünmeye mecburiyetim yoktur... (Odyan, 2017: 121)

Cinayetleri işleyen komitacıları bir vatansever olarak gören McClain, daha sonra onların tarafına geçer. Çünkü dedektife göre komita üyeleri, “bir davanın hakkaniyetine ve onu kazanacaklarına kanaat getirmiş ve çalışmakta bulunmuş olan fedailerdir.” (Odyan, 2017: 185) Abdülhamid’e karşı görevini yerine getirdiği için aldığı ücretin beş yüz lirasını komita üyelerini sürgünden kurtarmak için kullanmayı düşünür:

Abdülhamid mahir ve kurnaz İngiliz’den artık bir hizmet beklemediğinden bilâ-tereddüt azimetini kabul edip McClain’a harcırah olmak üzere beş yüz lira hediye ve zevcesine verilmek için bir tane elmastan bilezik verilmesini emretti.

İngiliz, sultanın bu yeni hediyelerini kabul etmek istemiyor idi ise de reddetmek şüpheye mahal vereceğini düşünüp beyân-ı teşekkür ederek, parayı ve bileziği aldı ve saraydan müfârekat etti.

McClain mezkûr beş yüz lirayı sürgüne gidenleri kurtarmak için kullanacağını fikrine koymuştu. (Odyan, 2017: 301)

Komita üyelerini sürgünden kaçmasına yardım eden McClain, ülkesine döner. II. Abdülhamid’e düzenlenen bombalı suikast girişiminin ortaya çıkarılması için dolgun bir maaş karşılığında kendisinden tekrar İstanbul’a gelmesi istense de Meşrutiyet’in ilanına kadar bir daha gelmez. Meşrutiyet’in ilanından bir hafta sonra Perşembe günü tekrar İstanbul’a gelir. Söylediği şu sözler, McClain’in yani Sherlock Holmes’ün Osmanlı’ya karşı İngiltere’yi temsil ettiğinin göstergesidir:

Ey payitahtların en güzeli olan şirin İstanbul! Seni bugünkü meserretinde görmek için bilirsin ki benim mensup olduğum millet de çok çalıştı. Ben de hürriyetperver bir milletin evladı olduğum için, namus-ı millime mugayir harekâttan ictinâb ettim. Türklerin, Osmanlı millet-i muazzamasının samimi dostu olan bir milletin evladına has bir harekette bulundun. Ey Osmanlılar! Saha-i medeniyete atıldığınızı gören düşmanlarınız size bir nazar-ı ihtirasla bakan ecnebiler, hürriyetinizi istihkâra kalkışırken, ötede bir büyük millet, evet İngiliz milleti sizi tehcil ediyor, tebrik ediyor. Emin olunuz ki

Türkiye'nin yegâne dostu öteden beri Türkiye'nin yegâne zahîr-i samimisi bizler, İngilizleriz.

Ey büyük Britanya milleti! Bugün senin en ziyade sevdiğin mevcudiyetine, şan ve şerefine en ziyade arzu ettiğin Türkiye bir devre-i saadete girmiştir. Seni tebrik ederim. Zira Türkiye'nin dostu, Osmanlıların muhibbi sensin...

Ey millet-i necibe-i Osmâniye! Seni hürriyetinde teşci, idare-i cedîdenin teşekkülâtında muinin olacak yalnız bir millet vardır. İşte o da biz İngilizleriz. Mazinin seyyiâtını temizlemek, Osmanlı milletini eski şan ve şevkine isâl etmek için çalışan, işte yine biz İngilizleriz. Ey millet-i Osmâniye! İngilizleri sev! Zira seni seven onlardır. Ve sen ey İngiltere! Ey meşrutiyet-i idarenin mucidi olan millet! Osmanlılara meşrutiyet-i hakikiyelerini tesis için medeniyetin, dostluğun uhdene tahmil ettiği vazifeyi ifa et! Ey hür Osmanlılar! Ey meşrûfî Türkiye! Seni tebrik ederim! (Odyan, 2017: 806-807)

2.4.1.1.2. Saliha Hanım

Romadaki vaka zamanında kırk üç yaşında olan Saliha Hanım, “Sultan Abdülaziz’in asdikasından” (Odyan, 2017: 210) Hüsnü Efendi'nin üçüncü kızıdır. 16-17 yaşlarındayken 26 yaşındaki Yüzbaşı Necib Bey ile evlendirilir. Bu evlilikten Arif ve Zeki adlı iki oğlu olur. Mithat Paşa'nın muhakemesinde¹² Abdülhamid'in isteği doğrultusunda hareket etmeyen babası ise Ayıntab'a (Gaziantep) sürgün edilmiştir. Sürgün edilmesinden birkaç ay sonra da Arabistan'da çıkan isyanı bastırmak için zevci Necib Bey “harekât-ı askeriyeye binbaşı rütbesiyle” (Odyan, 2017: 213) atanır. Eşiyle beraber iki çocuğunu da alarak Hudeyde'ye kadar gider.

Necib Bey, ordusuyla beraber daha da içerilere doğru hareket eder. İsyanın bastırılmasından dolayı kendisine Yemen ordusunun kumandan muavinliği vazifesi verilir. Fakat bunu kabul etmek istemez. Baskılara maruz kalınca kabul etmek zorunda kalır. Buradaki görevinde, kendi maiyetinde bulunan memurların iftirası ile tutuklanır.

Saliha Hanım, Abdülhamid'in eşinin zaten böyle bir iftiraya hedef olması için, eşini bu memuriyete tayin ettiğini söyler. Eşi daha sonradan, intihar süsü verilerek öldürülür. İki

¹² “Yıldız Muhakemesi olarak da bilinen, 27 Haziran-28 Temmuz 1881 tarihinde Midhad Paşa'nın Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve öldürülmesinden sorumlu tutularak yargılanması olayı.” (Odyan, 2017: 212)

küçük oğluyla ortada kalan Saliha Hanım, büyük uğraşlardan sonra İstanbul'a gelir. Oğullarını intikam duygusu ile yetiştirir. Oğulları, Mekteb-i Harbiye'de okurken Abdülhamid tarafından boğdurulur. Bu haberi boğulmaktan kurtulan bir mektep öğrencisi, bir Ermeni balıkçının hanesinde Saliha Hanım'a anlatır. Saliha Hanım'ın içindeki nefret büyür, içi intikam hırsı ile dolar. O gün, o balıkçı hanesinde gizli komitanın temelleri atılmış olur. Ayrıca yazar romanda, Saliha Hanım'ın gençliğine ait bir fotoğrafa yer verir¹³.

Saliha Hanım, romanda “Kahraman Türk Hanımı” (Odyan, 2017: 133) olarak anılır. Abdülhamid'in karşısında Saliha Hanım kişiliğinde güçlü bir Türk kadını tipinin çizilmesi, Abdülhamid'in otoritesinin yıkılışını daha etkili bir biçimde vurgulamak içindir.¹⁴ Abdülhamid'in aksine korkusuz bir kişiliğe sahiptir. Kendisini tehdit eden Necib Melhame Paşa'ya karşı, “bir tabut hiçbir zaman ölümden asla korkmaz” diyerek hem korkusuzluğunu hem de içinde taşıdığı acısını belirtir. Çocuklarının ve eşinin acısını “senelerden beri Abdülhamid'in öldürmüş olduğu zevcimin ve iki çocuklarımın cesetlerini içimde taşıyorum, binaenaleyh ben bir tabut halinde bulunmaktayım” (Odyan, 2017: 259) şeklinde dile getirir. Romanın iç kapağında Saliha Hanım'ın temsil ettiği karakter ve fikir ise şöyle vurgulanır:

İşbu hikâyede devr-i menhusta hürriyet uğrunda canlarını feda eden vatanperver kahramanların ve hususiyle bütün muhadderât-ı İslamiye'nin ervâh-ı kahramanlarını vücudunda tecessüm ettiren Saliha Hanımın cesaret ve fedakârlıkları izhar ve tasvir edilmekte olduğundan bütün Osmanlılar tarafından mütalaası sezadır. (Odyan, 2017: 15)

Saliha Hanım, eserde kılık değiştirme konusunda bir uzman gibidir. Madam Tabouset, Madam Julie Souter, Lady Elise gibi adlarla komita için çalışmalarını sürdürür. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'a gelir, buradan sağlığı için “Cezâir-i Bahr-ı Sefid'de

¹³ Kurmaca bir karakter olan Saliha Hanım'a ait olduğu söylenen bir fotoğrafın eserde kullanılması hakkında Üyepazarcı şunları söylemektedir: “Yapıtın ilginç bir yönü de anlatılan öykünün gerçekliğini kanıtlamak için olayla ilgili kişilerin fotoğraflarının kitaba konulmasıdır. Bu arada ‘İslam’ın namuslu ve örtülü kadımlarının simgesi’ olarak övgüsü yapılan romanın başkahramanı Saliha Hanım'ın ‘gençlik fotoğrafı’ olarak kara göz, karakaş, sine bağı açık, başı da örtüsüz, etli butlu, büyük ihtimalle bir Ermeni güzelinin fotoğrafı da kitaba konulmuştur.” (Üyepazarcı, 2008: 279)

¹⁴ Odyan'ın romanda güçlü bir Türk kadını karakteri yaratması Şahin'in Osmanlı-Türk polisiyesine dair yapmış olduğu şu tespiti doğrulamaktadır: “Osmanlı-Türk polisiyesinin bu ilk döneminde sadece erkekler değil kahraman, çete sahibi kadınlar da ulus inşasında önemli rol oynarlar. Onlar da tıpkı erkek öncülleri gibi iyi bir eğitim almışlardır ve çeteleriyle adalet dağıtmak taraftarıdır.” (Şahin, 2017: 162)

İncirli, ‘Nisiros’¹⁵ nam adaya” (Odyan, 2017: 805) geçer. Burada iki sene daha yaşadktan sonra vefat eder.

2.4.1.1.3. Sadık Bey

Şafak gazetesi muharriridir. Aslen Arnavut olan Sadık’ın babasını, çok zaman önce “Prizren’in ihtilalinde İstanbul’a” (Odyan, 2017: 548) sürmüşlerdir. Babası, “İstanbul’da bir Laz kızıyla” (Odyan, 2017: 548) evlenmiştir. Arnavut bir baba ve Laz bir anneden dünyaya gelen Sadık, “yirmi beş yaşında, orta boylu, narin ve yakışıklı bir delikanlıydı. Siyah bıyıkları yeni yetişmiş ve kendi güzel gözlerinin beşûş, halisâne ve manidar bakışları hemen herkesin teveccüh ve itimadını celb ederdi.” (Odyan, 2017: 21) Edebiyatla yakından ilgilenen, roman ve şiir yazmayı isteyen Sadık Bey, “tahsilini Galatasaray’ndaki Mekteb-i Sultani’de görmüş olup şahadetnamesini alır almaz hemen gazetecilik mesleğine dâhil olmuştu.” (Odyan, 2017: 21)

Fransızcasının çok iyi olduğunu, “tercümede o derece bir mümârese kesbetmiş idi ki emsali pek az bulunuyordu” (Odyan, 2017: 22) cümlesi ile anlıyoruz. Sadık Bey, okul zamanlarında “fevkalade liberal ve hatta inkılap taraftarıyken mektebi terk ettikten sonra bâtinen aynı efkârda bulunmakla beraber birçok arkadaşları gibi efkârını ketm ederek bulunduğu muhite” (Odyan, 2017: 22) ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Genç Türkleri, “fevkalade takdir eder idi ise de onlarla asla münasebette bulunmamıştı.” (Odyan, 2017: 22)

Kendisi, Yenimahalle olayında sandallarına binen komita üyelerine katıldıktan sonra, Saliha Hanım ile birlikte tutuklananlar arasındadır. Sadık Bey, komitaya girdiği günden beri Saliha Hanım’ın gözüne girmiş, ona kendini sevdirmeyi başarabilmiştir. Hatta Saliha Hanım, kendisi için “can evladımdır” (Odyan, 2017: 347) demektedir.

Eserde karşımıza, tıpkı Saliha Hanım gibi çeşitli kılıklarda çıkmaktadır. Örneğin; Carl Mann adında bir yabancı kılığında Selanik’ten İstanbul’a komita işlerini yürütmeye gelir.

Meşrutiyet’in ilanından sonra Anadolu ve Arabistan’ı dolaşarak hürriyet ve meşrutiyet uğrunda çalışır, sonunda Rumeli’ye geçerek “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin en

¹⁵ Türkiye’ye en yakın adalardan biri olan Nisyros diğer adıyla İncirli Adası, Yunanistan’a aittir (Erkman, 2014).

büyük bir kuvveti ve meşrûtiyet-i Osmaniye'nin en samimi müdafisi olarak" (Odyan, 2017: 804) burada yaşamaya başlar.

2.4.1.1.4. Ali Osman Bey

Sadık Bey'in okul yıllarından arkadaşıdır. "Sadık'tan birkaç yaş büyük, sarı bıyıklı, uzun ve kavûlbünye bir adamdı." (Odyan, 2017: 23). Sadık Bey'le çok sık görüşmeler de "aralarındaki hukuk ve muhâdenet hâlâ baki kalmıştı." (Odyan, 2017: 23). Babası, Bâb-ı Zaptiye'de yüksek bir mevki sahibi olduğundan kendisi de iyi bir memurlukta, zabıta memuru olarak çalışmaktadır. "Bu memuriyet kendi mizacına büsbütün muhalif olmakla birlikte çok defa işinden kaçamak vererek bütün gün fevkalade meraklısı bulunduğu balık avcılığıyla imrâr-ı vakt ederdi." (Odyan, 2017: 23)

Sadık Bey'le işlenen üç cinayet haberi üzerine konuşurlar. Sadık Bey, işlenen cinayetlerin Abdülhamid'in aleyhinde olduğunu ve öldürülen kişilerin Yıldız hafiyelerinden olduğunu Ali Osman'dan öğrenir.

Yeni Mahalle'deki evin Yıldız görevlileri tarafından sarıldığı günün akşamında, Sadık Bey ile sandalla gezintiye çıkarlar. Suçlular kaçarken Ali Osman ve arkadaşının bulunduğu sandala zorla binerler. Polis ve hafiyeye teşkilatı, katillerin sandalla kaçtıklarını söyleyen Bahçıvan Ömer'in verdiği malumatla Ali Osman'ı tutuklarlar. Yaşadığı korkuyla başta gerçekleri anlatamayan ve bu nedenle şüpheleri üzerine çeken Ali Osman, yaşananları anlatınca ancak serbest bırakılır.

2.4.1.1.5. Ziya Paşa

Ziya Paşa, kısa sürede Abdülhamid'in gözüne girmeyi başarabilen nadir paşalardandır. Aslen Çerkez'dir. Orduda da görev yapmıştır. Ancak daha sonra "liberallerden olmak üzere itham olunması üzerine Avrupa'ya" (Odyan, 2017: 42) kaçmış, buradan Abdülhamid'e büyük ve önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetin "gammazlık olduğu pek muhtemel idi." (Odyan, 2017: 42)

Abdülhamid'in gözüne girmeyi başaran Ziya Paşa, gizli komitanın bir üyesidir. Yani saraya girerek casusluk yapmaktadır. Aynı zamanda Abdülhamid'in gözdesi olan Dilara'yı da saraya Ziya Paşa sokmuştur. Ziya Paşa, Dilara'yı sevmektedir. Albus Bey, Dilara saraya

gelince kızı Belkıs'ın ikinci plana atılmasından rahatsızlık duyduğu için Ziya Paşa'nın açığını aramaktadır. Ziya Paşa'nın tutuklanarak saraya getirilen komita üyelerinden Saliha Hanım'a yazdığı bir not, Albus Bey'in kızı Belkıs tarafından ele geçirilince Albus Bey bu fırsatı kaçırmaz ve durumu hemen İzzet Paşa'ya bildirir. Notta şu satırlar yazmaktadır: “Cesaretli ol ve tutmuş olduğun istikametten hiç inhiraf etme. Dostların seni gözetmektedirler, her şey yolundadır.” (Odyan, 2017: 232)

Abdülhamid, nottan haberdar olunca Ziya Paşa'nın komitacı olduğunu ve komita üyelerinin kaçmasına yardım ettiğini anlar. Abdülhamid'in kendisini sıkıştırmak için Dilara'ya eziyet ettiğini öğrenen Paşa, komita arkadaşlarına ihanet etmek zorunda kalır. Bu sebeple komita kurucularından olan Hakkı Bey'in yakalanmasına neden olur.

Kendisi hakkında idam kararı alan komita, Ziya Paşa'nın bunu yapmaya mecbur bırakıldığını duyunca, ihanetiyle tutuklanan Hakkı Bey'in kurtarılması şartıyla onu affeder. Hakkı Bey'i kurtardıktan sonra da komitaya yardım etmeyi sürdürür.

2.4.1.1.6. Hakkı Bey

Kolağası Hakkı Bey, Saliha Hanım'ın eşinin yakın bir arkadaşıdır. Saliha Hanım, çocuklarının ölüm haberini Hakkı Bey sayesinde öğrenmiştir. Gizli komitanın kurucularındandır. Daha sonradan, Ziya Paşa'nın ihanetiyle Abdülhamid'in eline düşer.

Kurtarıldıktan sonra eserde, karşımıza “Mazlum Hoca” adıyla çıkar. Hakkı Bey, Mazlum Hoca denilen zatın evinde kaldıktan sonra onun da izniyle bu adı alır ve birçok şehir gezerek sonunda “Samsun'da İdare-i Mahsûsa'nın Bahr-i Cedîd vapuru ile” (Odyan, 2017: 521) İstanbul'a gelir ve Üsküdar'da bir eve yerleşir. Fatih Cami Şerifi'nde vaazlar vermeye başlar. Ancak verdiği vaazlardan dolayı tutuklanır ve komita üyesi Hakkı Bey olduğu anlaşılır. İzzet Paşa'nın Yeni Mahalle'deki konağında Abdülhamid'in karşısına çıkarılmak için bekletilirken kaza eseri çıkan yangında hayatını kaybeder.

2.4.1.1.7. Afife

Hakkı Bey'in kızıdır. Hatice Hanım'ın evinde yakalanınca uzun süre sağır ve dilsiz taklidi yapmıştır. Hüseyin, Afife'yi “zeki, malumatlı, sebatkâr babası gibi azimkâr bir inkılapçı kız” (Odyan, 2017: 566) olarak tanımlar. Hakkında karar verilecekken Hüseyin

ile birlikte saraydan kaçmayı başarabilmiştir. Saraydan kaçtıktan sonra Hüseyin ile birlikte Selanik'e gider ve Meşrutiyet'in ilanına kadar orada kalır. Hatice Hanım'ın vefatıyla İstanbul'a döner. Yazar eserde, Afife'nin bir fotoğrafına yer verir.

2.4.1.1.8. Hatice Hanım

İhtiyar bir komita üyesidir. İyi derecede "Rumca ve Fransızca bilir." (Odyan, 2017: 630). Hakkı Bey'in kızı Afife'yi Üsküdar'daki bir evde saklamaktayken Hakkı Bey'in ölümü ile ev tespit edilmiştir. Kendisi, Afife götürülürken orada bulunmamaktadır. Daha sonra karşımıza Tünel üstünde bir Rum'un evinde Afife ve Hüseyin'in kaçırılması konusunda konuşulurken çıkar. Hatice Hanım, olaydan sonra bu evin sahibine fazlaca bir para vererek sığınmıştır.

Tek temennisi vatanın istibdat pençesinden kurtuluşunu sağken görebilmektir. Meşrutiyet ilan edildikten sonra temmuzun on birinci günü vefat eder ve Selanik mezarlığına "ulu bir ağacın" (Odyan, 2017: 804) altına gömülür.

2.4.1.1.9. Arif Bey

Komita üyelerindendir. Paşabahçe yalısında Sadık Bey ile birlikte yakalanıp Yıldız'a getirilmiştir. Burada Necib Paşa'nın işkencelerinde dayanamayarak hayatını kaybeder. Beşiktaş Mezarlığı'na defnedilir.

2.4.1.1.10. Hüseyin

Komita üyelerindendir. Afife'nin Abdülhamid tarafından tutuklandığını anlayınca, evde gözetmen olarak bırakılan polisleri korkutmak için kıyafetlerini alarak evden çıkmıştır. Aynı zamanda Hamalbaşı'ndaki evin sarıldığını görünce durumu Sai Bey'e haber veren kişidir. Sai Bey, kendisini Sadullah Ağa'dan bilgi alması için saraya gönderince tesadüfen Afife'yi görmüş ve kaçmasına yardım etmiştir.

2.4.1.1.11. Dilara

Abdülhamid'in gözdesi olan bir Çerkez kızıdır. Ziya Paşa sayesinde Uzunyayla'dan getirilip saraya girebilmiştir. Saray içinde komita üyelerine pek çok fayda sağlamıştır. Babası Hasan Ağa'dır. Köyünden pek istemese de saraya gelmeyi kabul etmiştir. Dilara, "uzun kirpikli, iri ve siyah gözleri bir evliyayı bile baştan çıkaracak derecede güzel ve cazibeli" (Odyan, 2017: 166) biri olarak tanıtılır. Ayrıca dış görünüşü şu şekilde tasvir edilmektedir: "Kiraz gibi küçük ve latif dudakları zannedersin ki buselere temas için halk edilmiş ve şeffaf tüller arasından kollarının ve göğsünün kar gibi beyaz, bütün hüsn ve cemaliyle müşahede edilmekte idi." (Odyan, 2017: 166)

Küçük yaşlarda ailesinden ayrılmış, "daha doğrusu onların marifetiyle henüz on bir on iki yaşında çocuk iken satılmış" (Odyan, 2017: 168)tır. Ziya Paşa'nın komita üyesi olduğu ortaya çıkınca Abdülhamid tarafından alıkonulmuş, daha sonra Ziya Paşa tarafından kurtarılmıştır.

2.4.1.1.12. Albus Bey

Abdülhamid'in bir diğer gözdesi olan Çerkez kızı Belkıs'ın babasıdır. Kızının güzelliği sayesinde sarayda yer edinmiştir. Ancak Dilara gelince, kendi kızı geri planda kalmış, Dilara'nın babası da kendi yerine gelip değer görmeye başlayınca bu sebepten Dilara ve onu saraya getiren Ziya Paşa'ya karşı kin beslemektedir. Dilara'nın babası Hasan Ağa'ya attığı tokat yüzünden Abdülhamid kendisine hesap sorunca, Dilara ve babasının gerçek yüzünü ortaya çıkarmak için, Abdülhamid'den izin ister. Abdülhamid, bu Çerkezlerin kendisine ihanet ettiğini düşünen Albus Bey'e üç gün süre verir.

Albus Bey, Saliha Hanım'ın tutuklanmasıyla ona haber gönderen Ziya Paşa'nın notunu, Dilara'nın hizmetçilerinden birinin üzerinde bulur ve İzzet Paşa'ya teslim eder. Ziya Paşa'nın gerçek kimliğini ortaya çıkarmasına rağmen kendisinin de tutuklanmasına karar verilir.

2.4.1.1.13. Said Ebussemek

Necib Melhame Paşa'nın komita üyelerine işkence için kullandığı Arap cellattır. Kendisi, "Sudanlı bir zenci olup Mısır'da uzun yıllar cellatlık yapmış ve musâraalara

iştirak ederek Kahire ve İskenderiye’de büyük nam kazanmıştı.” (Odyan, 2017: 255). Meşhur pehlivanlar onunla güreşmek için Mısır’a kadar gelirmiş.

Şöhreti Yıldız’a kadar gelince sultanın pehlivanları arasına katılması için gelen teklifi kabul etmiştir. Sultan tarafından takdir edilmiş ve sevilmiştir. Ancak “Abdülhamid güreşe pek meraklı olmadığından saraydaki pehlivanlar” (Odyan, 2017: 255) sarayda hünelerini pek gösterememişlerdir. Said Ebussemek de işsiz bir şekilde sarayda vakit geçirmektedir, bazen görüntüsünden dolayı tutukluları korkutmak için kullanılmaktadır. Çünkü “uzun boyu, kavî bünyesi, kalın dudakları, siyah gözleri ile” (Odyan, 2017: 255) kendisini ilk defa görenler korkuya kapılır. Zamanla güreş mesleğini unutup eski mesleği olan cellatlığa başlamıştır (Odyan, 2017: 255).

2.4.1.1.14. Sami Bey

Saliha Hanım ve arkadaşlarını sürgüne götüren vapurda bulunan bir diğer kişidir. “Dâhiliye Nezareti’nin tavsiyesiyle Arabistan’a gidecek olan” (Odyan, 2017: 315) Sami Bey, maliye memurluğu Cidde’ye gittiğini söyler. Ancak kendisi “Abdülhamid tarafından gerek kaptana ve gerekse sürgünlere nezaret etmek için” (Odyan, 2017: 317) memur olarak görevlendirilmiştir. Gerçek görevini sürgünlerin firar ettiğini öğrenene kadar saklamayı başaran Sami Bey, sürgünlerin peşine düşer. Ancak sonunda komita üyeleri tarafından öldürülür.

2.4.1.1.15. Aziz Bey

Bizzat Abdülhamid tarafından, Selanik’e Arnavut Ali Paşa’yı tutuklaması için gönderilen sivil memur, yani hafiyedir. Yazar, Aziz Bey’i “orta boylu, hain suretli bir zat” (Odyan, 2017: 591) olarak tanımlar. Aziz Bey, Saliha Hanım’ı tanıyınca validen kendisine birkaç polis verilmesini ister. Yanına iki polis memuru alarak Saliha Hanım ve Ali Paşa’nın peşine düşer. Üsküp’te trenden indikleri zaman onları tutuklamak ister ve silahlı çatışma yaşanır. Bu çatışma sırasında Aziz Bey ve yanındaki iki polis memuru da öldürülür.

2.4.1.1.16. Mösyö Henry

Paşabahçe’de bir yalıda toplanan komita üyelerindendir. Abdülhamid’in sarayının üzerine balonla bomba atmak sureti ile hazırlanan suikast planının mimarıdır. “Mösyö Henry İsviçreli bir mühendis olup genç yaşından beri Türkiye’nin nâil-i hürriyet olması için bütün mevcudiyetiyle çalışmış, komitacılara manen ve maddeten pek büyük fedakârlıklarda bulunmuştu.” (Odyan, 2017: 668)

2.4.1.1.17. Matmazel Robina Faine

Komita faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüten önemli bir komita üyesidir. Abdülhamid’e Cuma selamlığında yapılan suikast sırasında orada bulunan ve “meşhur cehennemî makineyi ihzâr edenlerden” (Odyan, 2017: 692) biri olup, adına o zamanlarda tahkikat hakkında yazılmış olan gazete yazılarında rastlanılmaktadır. Aynı zamanda suikastın ne zaman yapılacağını da kendisi belirlemiştir. “Abdülhamid’in her Cuma günü saat tam on ikide Yıldız’dan çıktığını anlamış ve meseleyi o suretle arkadaşlarına izah etmiş olduğundan” (Odyan, 2017: 692) suikast planı ona göre çizilmiştir. Avrupalı olduğundan dolayı rahat hareket edebileceğini düşündüğü için başta suikastı, bizzat kendisi bir revolver veya bomba ile yapmak istediye de bazı düşüncelerden dolayı bu teklifi reddedilmiştir.

Bu kadın, reşit olur olmaz komita hayatına atılmış ve hemen hemen Avrupa’nın tüm ülkelerinde özellikle Rusya, İran ve Türkiye’de uzun zaman kalmıştır. “İstanbul’da İsviçreli kız sıfatıyla” (Odyan, 2017: 692) kaldığı için daha rahat hareket etmekte ve komita faaliyetlerini yürütmektedir. Suikast sırasında Büyükdere’de bir otlaklıkta bulunmaktadır. Eylemin başarısız olmasıyla Çubuklu taraflarına geçer ve burada tanıdıkları vasıtasıyla bir saraya çamaşır müdürü sıfatıyla girer. Polis ve hafiyelerin kendisi hakkında suikast günü Avrupa’ya kaçtığını düşünmeleri işine yarar ve komita faaliyetlerini yürütmeye devam eder. Paşabahçe’deki yalıda komita üyeleriyle toplantılara katılır.

2.4.1.1.18. Arif Efendi

Ali Osman’ın babasıdır. “Elli yaşlarında nîm-beyaz ve müdevver sakallı, enli ve irice burunlu, şişman ve toparlak bir adamdı. (...) Otuz seneden beri Zaptiye Nezareti’nde bulunmaktaydı.” (Odyan, 2017: 70). Zaptiye Nezareti’nde ilk önceleri kâtip olarak

çalışmıştır. Asla rüşvet kabul etmeyen dürüst bir kişiliğe sahiptir. Oğlunun sorgusunda bulunmuştur.

2.4.1.1.19. Ali

Saliha Hanım ile birlikte yakalanan komita üyelerindedir. Babasının adı Yusuf'tur (Odyan, 2017: 247). Daha önce "silk-i askerîde" (Odyan, 2017: 247) bulunduğunu şimdi ise "müdâfaa-i hürriyet" (Odyan, 2017: 248) olarak adlandırdığı cemiyet üyeliğinde bulunduğunu söyler.

2.4.1.1.20. Vahram

Komita üyesi olan Vahram, romanda karşımıza Uranu adlı vapurda, Rahip Antonyo Riço olarak çıkar. Kılık değiştirerek ülkeye giriş yapmıştır. Komita toplantısına giderken vapurda McClain ile karşılaşır. Dedektif McClain, şüpheli bir durum olduğunu sezmesiyle onu takip etmeye başlar ve olayların vuku bulduğu mağaraya Vahram sayesinde gelir.

Saliha Hanım ile beraber tutuklananlar arasındadır. Kendisinin "Ermeni olduğunu ve vatan-ı Osmanî'yi pençe-i istibdâddan kurtarmak üzere hafî komitaya iştirak etmekte bulunduğunu" (Odyan, 2017: 249-250) itiraf eder.

2.4.1.1.21. Şevket Bey

Komita üyesidir. "Yirmi beş yaşlarında" (Odyan, 2017: 360), babasının "büyük memuriyeti sayesinde Yıldız Sarayı kitabetine memur tayin olunmuştu." (Odyan, 2017: 360). Ayrıca Tahsin Paşa'nın da gözüne girebilmeyi başarmıştır. Saraya girmesine rağmen, hürriyet fikirlerinden asla ödün vermemiş, bu sebepten ötürü komitaya pek çok yardımı dokunmuştur. Özellikle, Ziya Paşa'nın ihanetinden sonra sarayda olup bitenleri komitaya haber vermiştir.

2.4.1.1.22. Cemal Bey

Hamalbaşı vakasından sonra Arnavut Ali Paşa'nın konağından firar eden Sadık ve Arif, Arnavutköyü'nde bulunan Cemal Bey'in konağına gelmişlerdir. Cemal Bey, eğitimini

Mekteb-i Mülkiye’de tamamlamış, mezun olduktan sonra bir akrabasının vasıtasıyla maliye nezaretine girmiştir. “Kendisi tamamıyla hürriyetperver olduğu için bazı mektep arkadaşlarının delaletiyle inkılap komitasına girmiş, evini cemiyetin merkez-i ictimâî haline kalb etmişti.” (Odyan, 2017: 600)

2.4.1.1.23. Hüsni Bey

Komita üyelerindedir. Romanda karşımıza Arif Bey ile birlikte Madam Tabouset adıyla kılık değiştiren Saliha Hanım’ın evinde çıkar.

2.4.1.1.24. Mazlum Hoca

Romanda, Hakkı Bey’in kendi ismini kullanarak vaazlar verdiği şahıs olarak yer alır. Hüsni Bey’in yakın dostlarından biridir. “Ayıntap’ın Kürttepe mahallesinde Mazlum Hoca namıyla” (Odyan, 2017: 521) anılmaya başlar. On yedi sene önce ermeni olayları sırasında “eli sopalı ve baltalı” (Odyan, 2017: 521) insan topluluğu tarafından, Ermeni haneleri basılmak istenince önlerine geçip “evvela önce beni öldürünüz sonra cenazemi tepeleyerek bu masum ve kabahatsiz hanelere giriniz” (Odyan, 2017: 521) demiştir. Kürttepe Mahallesi’ndeki insanları koruduğu söylenir (Odyan, 2017: 521).

2.4.1.1.25. Dursun Ağa

“Yıldız Hapishanesi’nin müdür-i umûmisi olup son derece cahil ve mutaassıp bir Boşnak idi.” (Odyan, 2017: 722). Nişan Efendi’nin Sadık Bey’i kurtarmak için para teklif ettiği kişidir. Ancak önce parayı kabul etse de daha sonradan vazgeçip Nişan Efendi’yi ele vermiştir.

2.4.1.1.26. Kaptan Osman

Saliha Hanım ve arkadaşlarını sürgüne götüren geminin kaptanıdır.

2.4.1.1.27. Meyhaneci İspiro

“Gemicilerle dost” (Odyan, 2017: 629) olan Rum bir meyhanecidir. Gemicilerle dost olduğu için kaçakçılık yaptığı bir şirketi vardır. “Kendisini son derece sözünü tutar ve yalan söylemez bir adam tanıttırdığı için şöhret bulmuş ve bu münasebetle gizli komita erkânı da bazı adamlarını bunlar sayesinde firar ettirmiş idi.” (Odyan, 2017: 629). Sadık Bey kendisini tanıdığı için Hatice Hanım’ın Selanik’e firarı konusunda İspiro ile anlaşma yapmıştır.

2.4.1.1.28. Hoca Tefrik

Saliha Hanım ve arkadaşlarının sürgün edildiği vapura, Ziya Paşa, McClain, Mösyö James ve diğer iki komita üyesini para karşılığı bindiren kişidir. Kendisi Mısırlı bir “vapur tellalı” (Odyan, 2017: 295)dır.

2.4.1.1.29. Mustafa

Saliha Hanım ve arkadaşlarını sürgüne götüren vapur tayfasındandır. Ziya Paşa, kurnazlık yaparak sürgünlerin vapurda nerede saklandıklarını Mustafa’dan öğrenir.

2.4.1.1.30. Şeyh Salah

Sami Bey, firarileri yakalamak için “bedevilerin reisi olan elli beş yaşlarında, dinç ve nüfuzlu Şeyh Salah” (Odyan, 2017: 333) ile bir çete oluşturur. Şeyh Salah, firarilerin peşlerinden giderken birçok adamını kaybedince, karşısındakilerin güçlü olduğunu anlar ve Sami Bey’i bırakarak adamlarıyla geri çekilir.

2.4.1.1.31. Sadullah Ağa

Komitanın Yıldız Sarayı içindeki adamlarından biridir. Şehzade Selim Efendi¹⁶’nin daire müdürüdür. Komita üyesi Hüseyin’in kendisiyle görüşmek için Üsküp’teki “amcazadesi Süleyman Ağa’dan haber getirdim” (Odyan, 2017: 558) demesiyle Sadullah Ağa’nın Üsküplü olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶ “II. Abdülhamid’in en büyük oğlu.” (Odyan, 2017: 558)

2.4.1.1.32. Vali

Selanik valisidir. Yıldız'dan Madam Elise ve yakın dostunu sorgulaması istenince telaşa düşmüştür. Ancak Aziz Bey'in gelmesi ile yükü hafifler. Madam Elise'nin Saliha Hanım olduğu anlaşılınca Aziz Bey'in yanına iki polis memuru verilmesine izin verir.

2.4.1.1.33. Nuri Bey

Aziz Bey'in dostudur. Aziz Bey, Madam Elise'nin kaldığı evi bulabilmek ve hakkında bilgi almak için kendisiyle görüşmüş ve istediği bilgilere ulaşmıştır. Aziz Bey, bu dostu sayesinde Madam Elise'nin Saliha Hanım olduğunu anlamıştır.

2.4.1.1.34. Musevi Samuel

Glavani Sokağı'nda oturan komita üyeleri ile bağlantısı bulunan ancak onlara ihanet eden Katina'nın evini gözetleyen hafiyedir. "Beyoğlu hafiyeye gürhunun en ileri gelenlerinden son derece kurnaz ve desis bir Musevi idi." (Odyan, 2017: 639). Katina'nın öldürülmesini de yetkililere kendisi haber vermiştir.

2.4.1.1.35. Kara Mustafa

Katina cinayetinde hafiyeye Samuel'in yanına verilen hafiyedir. Kendisi, "cesaret, maharet ve kuvve-i bedeniyesi sayesinde Beyoğlu polisleri arasında mümtaz bir mevki işgal etmiş olduğundan en mühim takibât işleri merkuma tevdi olunurdu." (Odyan, 2017: 641)

2.4.1.1.36. Atıf Bey

Komita üyesidir. "Dersaadet'te komitanın veznedarı idi." (Odyan, 2017: 713). Komita, suikastlarda gerekli olan bombaların yapımı için bir miktar para istemiş; Atıf Bey ise vermek istemeyip onları ihbar etmekle tehdit edince komita hakkında idam kararı almıştır. İdam kararını, Paşabahçe yalısından ayrılan bir genç komitacı yerine getirmiştir.

2.4.1.1.37. Nişan Seferyan Efendi

Yıldız mütercimi olan Nişan Seferyan Efendi, komita üyesidir. Arif Bey'in vefatını Matmazel Faine'e haber veren kişidir. "Son derece namuslu ve ehl-i vicdan adam olup uzun müddetten beri Yıldız mahâfilinde muhtelif memuriyetler ifa etmiş ve Abdülhamid'in itimat ve hüsn-i teveccühünü kazanmıştı." (Odyan, 2017: 710). Matmazel Faine, onun bu nüfuzuna dayanarak Sadık Bey'i saraydan kurtarmasını ister. Dursun Ağa kendisini ele verince Abdülhamid onu saraydan kovar. Bütün bunları kaldıramayan Nişan Seferyan Efendi evine giderken yolda vefat eder.

2.4.1.1.38. Asaf Bey

Abdülhamid'in sevgisini ve güvenini kazanmış bir zat olup "son derece kurnaz ve dessâs bir adam" (Odyan, 2017: 748)dır. Abdülhamid, bir plan dâhilinde Sadık Bey'in kaçması için yardımcı olmasını söyler. Amacı onu komita içine sokmaktır. Ancak akıllı komita üyesi Haydar Bey tarafından asıl amacı ortaya çıkarılır. Ceza olarak gözlerini oyarlar.

2.4.1.2. Gerçek/Tarihi Kişiler

2.4.1.2.1. Sultan II. Abdülhamid

Osmanlı İmparatorluğunun otuz dördüncü padişahı olan Sultan II. Abdülhamid, romanda daha çok zalim ve şüpheli bir kişi olarak ele alınmıştır. Yazar her fırsatta bunu dile getirmektedir. Buna en güzel örneklerden biri, sarayındaki penceresinden vurduğu postacı güvercinden çıkan komitaya ait olan notu görünce girdiği ruh halidir. Abdülhamid, bu notu ele geçirincede çileden çıkmış, korkuya kapılmıştır: "Zalimin gözlerinde bir şule-i tehevür parladı. Bütün vücudunu tarif olunmaz bir korku sarmıştı. Pencerenin yanından ayrılarak gözünü odanın etrafında gezdirdi ve dişlerinin arasından mırıldanarak: 'Evet! Hepsi de, hepsi de en sadık zannettiğim bile hayatıma kastediyor.'" (Odyan, 2017: 84)

İşlenen cinayetler, sarayda bulunan casuslardan dolayı Abdülhamid'in şüpheli kişiliği artık had safhaya ulaşır. Yazar bunu her fırsatta okura hissettirmektedir. Örneğin; tüm önemli işlerini verdiği İzzet Paşa'ya "sarayımda senden başka sadık ve beni can u dilden sevmekte olan bir kimse bulunmadığını bildiğimden hayatımı sana teslim ediyorum" (Odyan, 2017: 239) demesine rağmen, İzzet Paşa odadan çıktığı an "kim bilir,

belki İzzet dahi benim en büyük düşmanımdır” (Odyan, 2017: 239) şeklinde düşünmesi bize Abdülhamid’in ne kadar müşkül durumda olduğunu gösterir.

Meşrutiyet’in ilanına doğru Abdülhamid’in korkuları iyice artmaktadır. Yazar, iç monolog tekniğiyle Abdülhamid’in bir başka korkusunu gözler önüne serer: “Kardeşimden gasp etmiş olduğum hükümeti bir gün birkaç askerim elimden almaya kalkışacağına nasıl ihtimal verebilirim? Bunların metâlibini kabul etmek, ölümü idamı kabul etmek demektir.” (Odyan, 2017: 801)

Eserde Abdülhamid, sıklıkla zalim olarak anılmaktadır. Saliha Hanım’dan Sherlock Holmes’e hepsinin gözünde Abdülhamid zalim bir padişaktır. Birçok yerde ismi sadece “zalim” (Odyan, 2017: 86) olarak geçmektedir:

Zalim titrek bir sesle:

“Hepinizin cezâ-yı sezâsını vereceğim” diye bar bar bağıyordu.

Tahsin Paşa ağzını açıp da bir söz söylemeye cesaret edemiyordu. Felce uğramış gibi bir tarafına doğru eğili olduğu halde fevkalade mütevazıyâne bir tarz ile ellerini kavuşturarak zalimin karşısında duruyordu.

Zalim yeniden haykırarak:

“Kendi sarayında aleyhimde tuzak kuruyorsunuz. Bunu ispat eder delâilim var, hem de delâil-i tahririye.” (Odyan, 2017: 86)

Cinayetleri çözmek için Türkiye’ye gelen ve işin aslını öğrenen Sherlock Holmes’ün Abdülhamid hakkındaki düşünceleri de pek farklı değildir: “Hususiyle Türkiye vatanım değildir, Abdülhamid gibi bir zalime hoş görünmeye mecburiyetim yoktur...” (Odyan, 2017: 121)

Abdülhamid, romanda zalim kişiliğinin yanında cinayetlerden zevk alan biri olarak gösterilir. Gerçek hayatta Abdülhamid’in polisiye roman merakı, yazara zalim karakterinin daha açık bir şekilde gösterilmesini destekleyici bir malzeme oluşturmuştur. Penceresinden vurduğu güvercinin can çekişmesini keyifle izlemesi, padişahın bu tarz şeylerden nasıl zevk aldığını göstermektedir: “Zât-ı şâhâne ise pencerenin önünde durarak bir nigâh-ı mesrûrâne ile kendi şikârının can çekiştiğini seyrediyordu. Abdülhamid bir büyük cani olduğuna rağmen ufak cinayetlerle dahi iştilgal ve telezzüz edilebilirdi.” (Odyan, 2017: 81)

Yazar, II. Abdülhamid’i gülünç ve aşağılayıcı şekilde ele almaktadır. Eserde, yalancı bir sihirbaz olarak anılan Ebülhüda Efendi ile Padişah arasında geçen olaylar gülünç bir

şekilde kurgulanır. Kaçan komita üyelerini bulmak için çağırdığı bu ihtiyar sihirbaz, cinler aracılığıyla olaylardan haberdar olmaktadır. Abdülhamid, çaresiz olduğu durumlarda bu ihtiyar adama başvurur.

Şiddet-i sükûtta bayılmış gibi bir vaziyet ile büyücü beş dakika kadar alnını yerden kaldırmadı. Sonra birdenbire başını kaldırarak gözlerini açıp uzun müddet soluğunu tutmuş bir kimse gibi nefes almaya başladı.

Abdülhamid ihtiyara bakarak:

“Henüz suallerimi bitirmedim!”

İhtiyar merhamet-engîz bir ses ile:

“Lakin şevket-meab efendim cinler dağıldı.”

“Tekrar gelsinler!”

“Şevket-meab efendim! Cinler ebnâ-yı beşere itaat etmezler” (Odyan, 2017: 327)

Romanda, bu ihtiyarın amacının sadece para olduğu, aldığı beş yüz liralık hediyeden başka hediyeler çarpmanın yolunu aramakta olduğu açıkça belirtilir (Odyan, 2017: 328). Ayrıca gözdesi Dilara ile Abdülhamid arasında geçen bir olayda Abdülhamid, bir kadının karşısında afallayan bir kişilik olarak gösterilir. Saray kadınlarının arasındaki rekabet, Abdülhamid’in gözdeleleri Dilara ve Belkıs üzerinden verilmektedir. Dilara, bir gün ağlayarak Abdülhamid’in odasına izinsiz bir şekilde girer. Önce korkan Sultan, gelen kişinin Dilara olduğunu görünce rahatlar. Kızın telaşlı ve ağlar vaziyetteki haline bakarken bile kendinden geçer:

Abdülhamid merkumeyi sandalye üzerine oturtuktan sonra kendi malı olan ve Allah’ın bir mucize gibi yaratmış olduğu bu âhû-yı devrânı bir ara temaşaya daldı. Telaş ve şaşkınlık içinde mezbûrenin melâhat-i masûmanesi, daha ziyade cazibedâr olmuş idiğinden, şehvet duygusu tesiriyle bütün vücudu raşedâr olan Abdülhamid’in burun delikleri adeta açılıp kapanmakta ve arzu ve heyecan içinde kavrulmakta idi. (Odyan, 2017: 166)

2.4.1.2.2. Tahsin Paşa¹⁷

II. Abdülhamid'in başkâtibidir. "1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle, memuriyeti ve rütbesi alındı. 1908'den sonra sefalet içinde yaşadı. 1910 yılında İstanbul'da vefat etti." (Odyan, 2017: 87)

2.4.1.2.3. İzzet Paşa¹⁸

II. Abdülhamid'in ikinci kâtibidir. Abdülhamid, önemli işlerini sürekli İzzet Paşa'ya verirdi. Yazar, eserde "Kurnaz Suriyeli" (Odyan, 2017: 569) olarak anılan İzzet Paşa'nın bir fotoğrafına yer verir.

2.4.1.2.4. Necib Melhame Paşa¹⁹

Necib Melhame Paşa, "II. Abdülhamid tarafından vezir payesi ve ser-hafiye unvanıyla gizli polis örgütünün başına getirildi. 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından rüşvetçilik ve jurnalciliğinin ortaya çıkması üzerine, halkın öfkesinden korktuğu için ağabeyi Selim Paşa ile birlikte Avrupa'ya kaçtı. 1911, Viyana'da öldü." (Odyan, 2017: 207)

Saliha Hanım ve diğer komita üyelerinin sorgusunda bulunan kişidir. Ayrıca romandaki işkence sahnelerinde yer almıştır. Yazar, romanında Necib Melhame Paşa'nın bir fotoğrafına yer verir.

2.4.1.2.5. Çerkez Mehmed Paşa²⁰

¹⁷ 1894 yılında mâbeyn başkatibi Süreyya Paşa vefat edince Abdülhamid tarafından yerine Tahsin Paşa atanmıştır. 1908 yılının Ağustos ayında Abdülhamid'in tahttan indirilmesine kadar görevinde kalmıştır (Tahsin Paşa, 2018: 4-8). 1908'den sonra sefalet içinde yaşamış, 1910'da İstanbul'da vefat etmiştir (Odyan, 2017: 87).

¹⁸ Arap İzzet Holo Paşa adıyla bilinir. 1852 Şam doğumludur. II. Abdülhamid padişahlık döneminde mâbeyn ikin katipliği ve vezirlik yapmıştır. Aynı zamanda hafıye örgütünün yöneticiliğini de üstlenmiştir. 1924 yılında Kahire'de yaşamını yitirmiştir (Odyan, 2017: 87).

¹⁹ 1856 Lübnan doğumlu olan Necib Melhame Paşa, kariyerinin başında Abdülhamid'e jurnaller gönderen sıradan bir gazeteciye daha sonra Abdülhamid'in gözüne girerek kariyerinde ilerlemiştir. Abdülhamid'e suikast düzenleyenleri araştırmak amacıyla kurulan komisyona da başkanlık etmesi sebebiyle hafiyelik teşkilatı içinde tanınır hale gelmiştir (Taşkın, 2019: 2-4).

²⁰ 1854 yılında Kafkasya'da dünyaya gelen Çerkez Mehmet Paşa, sakalları sebebiyle Kabasakal olarak anılmaktadır. Sarayda önemli bir yeri olan Mehmet Paşa, hafıye olarak da Abdülhamid'e önemli faydalar sağlamıştır (Açba, 2016).

Ali Osman Bey'i sorgulayan kişidir. "Sultan Abdülaziz'in kızlarından Esmâ Sultan'ın eşidir. II. Abdülhamid döneminin ünlü paşalarından olan Kabasakal Çerkez Mehmed Paşa, 31 Mart hadisesi sonrasında idam" (Odyan, 2017: 66) edilmiştir.

2.4.1.2.6. Sai Bey²¹

Sai Bey, Talat Paşa'nın "Cafer Sâf, Ali Sâf, sadece Sâf ve Hayrı gibi kullandığı kod adlarından" (Odyan, 2017: 278) biridir. Talat Paşa, yani romanda kullanılan kod adıyla Sai Bey, "otuz iki yaşında, orta boylu, esmer ve kaviyülbünye bir genç idi." (Odyan, 2017: 278)

Sai Bey eserde, "komitanın en mühim" ve "en faal bir uzvu" (Odyan, 2017: 279) olarak görülmektedir. "Edirne'de pek mühim olmayan bir memuriyette" (Odyan, 2017: 279) çalışmaktadır. Son günlerde İstanbul'da "merhum vatanperver Manyasizade Refik Bey²² ile hafî komitanın emrinde gizliden gizliye çalışmakta idiler ve faaliyetlerinin merkezi Kadıköyü'nde Mısırlıoğlu Tarlası²³ cihetlerinde idi." (Odyan, 2017: 279)

McClain ile Tokatlıyan Oteli'nde görüşür ve kendisine olanı biteni anlatır. Bu olaydan sonra romanda sık sık komita faaliyetlerinde karşımıza çıkmaktadır. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelerek hürriyet ve meşrutiyetle ilgili birçok konferans verir, daha sonra "âlem-i diplomasiye" (Odyan, 2017: 804) atılır.

2.4.1.2.7. Arnavut Ali Paşa²⁴

"Yıldız'ın en nüfuzlu yaverlerinden" (Odyan, 2017: 550) biri olan Ali Paşa, komita üyesidir. İyi bir eğitim almıştır. İstanbul Mekteb-i Harbiye'den mezun olmuştur. Bir süre

²¹ 1870'de Edirne'de dünyaya gelen Talat Paşa, İttihat ve Terakki'nin kurucularındandır. İlköğrenimini bitirdikten sonra Alyans Yahudi okuluna gider, Fransızca bilir, Hukuk Okulu'nun ikinci sınıfından ayrılarak Posta-Telgraf Müdürlüğü'nde memurluk yapar. Daha sonradan Abdülhamid'in dikkatini çeker, Padişah kendisinden şüphelendiği için Selanik'e gönderilmiştir (Karal, 1999: 10).

²² Romanda sadece bir bölümde adı anılan, "Manyasizade Refik Bey (1853-1909), Midhat Paşa'nın avukatlığını yaptı. Yaptığı bu avukatlık yüzünden II. Abdülhamid tarafından kara listeye alınması sonucu Kavala'ya giderek bir süre orada yaşadı. Daha sonra Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Osmanlı Devleti'nin son döneminde iki kez Adalet Nazırlığı yaptı." (Odyan, 2017: 279)

²³ "1900'lü yıllarda Söğütluçeşme Caddesi'nden Halidağa Caddesi'ne sapınca Halidağa Çeşmesi yakınlarında bulunan, Mısırlıoğlu adında bir Ermeni'ye ait büyük köşk ve bahçesi." (Odyan, 2017: 279)

²⁴ Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa tarihi şahsiyetiyle arasında bulunan benzerliklerden ötürü tarihi/gerçek kişilikler arasında değerlendirdiğimiz Arnavut Ali Paşa, II. Mahmut döneminde isyan etmiş ve daha sonra idam edilmiştir. Modern Arnavut tarihçileri Ali Paşa'yı yüceltmekte ve Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasında bir öncü olduğunu düşünmektedirler (Beydilli, 2011).

“İstanbul kıtaât-ı askeriyesinde” (Odyan, 2017: 570) görev yaptıktan sonra Almanya’ya eğitim görmeye gitmiştir. Burada Almanya Mekteb-i Harbiye’den diploma alarak tekrar İstanbul’a dönmüştür.

Mühim bir mesele için komita üyeleri tarafından, Hamalbaşı’nda bulunan bir eve çağrılır. Tam bu sırada Yıldız görevlileri tarafından hanenin etrafı sarılır. “Zeki ve maharetli bir yaver” (Odyan, 2017: 550) olduğundan, evde bulunan komita üyelerini kaçırap Nişantaşı’ndaki kendi hanesine götürmeyi başarır. Bu olaydan sonra kimliği açığa çıktığı için firar etmek zorunda kalır.

Rumeli’ye geçerek Arnavutlardan oluşan bir çete kurmaya karar verir. Meşrutiyet’in ilanına kadar burada kalır ve komita faaliyetlerini icra eder. Meşrutiyet’in ilanından sonra çetelerin faaliyetlerine nasıl son verdiği şu şekilde anlatılmaktadır:

Ali Paşa ise Arnavutluk’ta asayiş ve emniyet-i umumiye için anâsır-ı Osmaniye arasındaki nifak ve şikâkin izale edilmesi elzem olduğunu derk ve teferrüs etmiş ve bu suretle Avrupa-i Osmanî’nin her cihetinde icrâ-yı faaliyet etmekte olan çetecilerle münasebâta girişmiştir.

İşte ilan-ı hürriyeti müteakib terk-i silah eden Bulgar, Sırp, Ulah, Arnavut ve Rum çetelerini ikna ve önlerine düşüp onları şehirlere ithal eden bu büyük vatanperver olmuştur. Bu zatın Arnavutluk’ta haiz olduğu nüfuz sayesinde Şemsi ve İbrahim Paşaların ilkaâtına kimse kulak vermemiş ve livâ-yı isyanı kaldırmış olan Niyazi Bey’le rüfekasına karşı istimal-i silaha kimse cesaret edememişti. (Odyan, 2017: 805)

Ali Paşa, Meşrutiyet’in ilanından sonra bu çete faaliyetlerine son vererek Arnavutluk’ta atalarından kalan çiftliğine çekilip “saf ve kavgasız bir hayat geçirmeye başlamıştır.” (Odyan, 2017: 805)

2.4.1.2.8. İsmet Bey²⁵

²⁵ İsmet Bey, Abdülhamid’in hem süt kardeşidir hem de çocukluk arkadaşıdır. İsmet Bey, Harbiye’yi bitirdikten sonra orduya katılmış, 30 yaşına gelmeden ferik olmuştur. Abdülhamid, tahta geçtiği zaman Esvapçıbaşı unvanıyla sarayda görevlendirildi. Abdülhamid ile benzerliği, padişahın onu zaman zaman kendi yerine merasimlere göndermesine neden olmuştur (Ertürk Kurtoglu, 2011).

Abdülhamid'in hem sütkardeşi hem çocukluk arkadaşı hem de esvapçıbaşısıdır. Ayrıca Fehim Paşa'nın babasıdır. Abdülhamid, kendisi için akşamları ona kitap okuttururdu. Eserde İsmet Bey'e ait bir fotoğrafa yer verilmektedir.

2.4.1.2.9. Ebülhüda Efendi²⁶

Abdülhamid, İslam politikasına uygun olarak “tarikatlara özel bir önem vermiş, bunların yemek ve aydınlanma gibi masraflarını bizzat kendi karşılamış, harap halde olan tekkelerin onarımlarını yaptırıp, tarikat büyüklerinin türbelerini tamir ettirmişti.” (Özzorluoğlu, 2011: 5). Bu politika doğrultusunda “Arap vilayetleri ve Afrika'daki nüfuzlu tarikat şeyhlerine nişan ve rütbeler ihsan etmenin yanında maaşlar da bağlayan Padişah, Ebu'l- Huda Efendi, Zafir Efendi gibi şeyhleri yanında tutarak onların nüfuzlarını kullanmıştı.” (Özzorluoğlu, 2011: 5)

Abdülhamid'in İslam politikasını uygularken sürekli yanında bulundurduğu din adamlarından olan Ebülhüda Efendi, Halep'ten İstanbul'a gelmiş, bir süre Ahmet Hulusi Efendi'nin konağında misafir kalmıştır (Özzorluoğlu, 2011: 5). “Konak halkının sevgisini kazanarak onların falına bakıyordu. İnanılmaz hafızası, kendine gelen kişilerin, gelmiş, geleceği hakkındaki isabetli tahminleri ile tanınmış, meşhur olmuştu. Sonunda Yıldız Sarayı'na davet edilmişti. Sultan II. Abdülhamid Serencebey yokuşundaki Kuşçubaşı Mustafa Bey'in konağını dayalı-döşeli olarak onun emrine tahsis ettirdi.” (Özzorluoğlu, 2011: 6)

Ebülhüda Efendi, romanda ise bir “büyücü” (Odyan, 2017: 326) olarak karşımıza çıkar. Abdülhamid, sürgüne gönderilirken kaçan komita üyeleri hakkında haber almak için Ebülhüda Efendi'yi çağırır. Yazar, bu bölümde Ebülhüda Efendi'yi kullanarak Abdülhamid'i oldukça gülünç duruma düşürür. Romanda, Abdülhamid'in “mevcudiyetini tehdit eden bütün muhâtar ve felaketleri defetmek üzere sihirbazlığa ve keşfiyâta müracaat” (Odyan, 2017: 325) ettiği söylenir.

²⁶ “Ebülhüda aslen Haleplidir. Muhtemelen Arap kökenlidir. (...) Rufai Tarikatının şeyhlerindedir. II. Abdülhamid'in gördüğü bir rüya üzerine saraya çağrılarak göreve başlamıştır. Kısa zamanda sarayda büyük bir nüfuz elde eden Şeyh Ebülhüda Efendi verdiği asılsız jurnallerine, torpillerine, usulsüzlüklerine, kurnazlığına rağmen Abdülhamid'in vazgeçemediği adamlarından biri olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, onun rüya tabirindeki hünerinin dışında, Arap dünyasındaki etkisidir. Abdülhamid, onun aracılığıyla Türkmenistan, Hindistan gibi yerlere dervişler göndererek Halifelğe olan bağlılıklarını sağlamaya-güçlendirmeye çalışmış, İngilizlerle birtakım gizli görüşmeler yaptırarak, onu bir istihbarat elemanı olarak da kullanmıştır.” (Sümer'den aktaran Açık, 2011: 29)

Abdülhamid bazen bu ihtiyar ile odasına kapanıp “vesâit-i sâhir-ânesiyle fena cinleri kovmaya ve onları hiçbir şey yapamaz hale ifrâğ etmeye çalışırdı.” (Odyan, 2017: 325). Kaçan komita üyelerini bulmak için de yine bu büyücüye başvurur:

İşte ruhlar cevap veriyorlar... Ve diyorlar ki mezkûr dört kişi başka birçok adamlar ile muhât oldukları halde çöle doğru firar ediyorlar... Seri bir surette arkalarına bakmadan kaçıyorlar... İşte onları takip eden başka kimseler de görünüyor... Evet! Onları takip ediyorlar ve onlara yetişeceklerdir zira ruhlar böyle söylüyor. (Odyan, 2017: 328)

Büyücünün bu sözlerinden sonra Sami Bey'den bir telgraf gelir. Telgrafta Sami Bey, kaçakların peşine düştüğünü ve en kısa zamanda onları tutuklayacağını söylemektedir. Eserde Ebülhüda hakkında başka bir bilgi verilmez. Sadece bir bölümde okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, 27 Ekim-28 Kasım 1938 tarihleri arasında Yeni Sabah gazetesinde tefrika edilen eserinde, Ebülhüda'nın “1908 Haziranında, yani ikinci Meşrutiyetin ilanından kısa zaman önce kendi arzusu ile Büyükkada'ya” (Özzorluoğlu, 2011: 6) taşındığını ve 1909 yılında adada hayatını kaybettiğini söylemektedir (Özzorluoğlu, 2011: 6).

2.4.1.2.10. Tahir Paşa²⁷

Abdülhamid'in tüfekçibaşısıdır. Romanda karşımıza, Saliha Hanım ve arkadaşlarının sürgün edilmesi için bindirilmesi gereken vapura kadar eşlik ettiği bölümde çıkar. Daha sonra kendisini, Hakkı Bey'in tutuklu olarak bulundurulduğu köşkte görevli olarak görürüz.

2.4.1.2.11. Mösyö von Calice²⁸

Eserde karşımıza Ermenilerin düzenlediği bombalı suikast sonrası çıkmaktadır. Abdülhamid'e düzenlenen Hamidiye Camisi suikastından sonra, padişahı ziyarete gelir.

²⁷ “Musul, Van ve Bitlis'te valilik yapmış olan Abdülhamid dönemi paşalarındandır.” (Odyan, 2017: 87)

²⁸ “15.07.1880-22.09.1906 tarihleri arasında Avusturya-Macaristan sefirliği yapan Baron Heinrich Freiherr von Valice” (Odyan, 2017: 406)

Padişah, kendisini kabul etmek istemese de İzzet Paşa'nın zorlamasıyla büyükelçiyi huzuruna kabul eder.

2.4.1.2.12. Fehim Paşa²⁹

Roman karakterlerinden tarihi bir kişilik olan Fehim Paşa, eserde anlatılan vaka zamanında “otuz altı yaşında, orta boylu, tıknaz, esmerce, siyah gözlü ve pala bıyıklı bir genç” (Odyan, 2017: 454) olarak tasvir edilir. Eseri yayıma hazırlayanların eklediği dipnotta şu şekilde tanıtılmaktadır:

1873'te İstanbul'da doğdu. II. Abdülhamid'in yaveri ve baş hafiyesidir. Padişahın sütkardeşi ve çocukluk arkadaşı olan Esvapçıbaşı İsmet Bey'in oğludur. Hiçbir savaşa katılmamasına karşın 25 yaşında ‘paşa’ ve otuzuna gelmeden ‘ferik’ rütbesini alması, halka baskı yapması ve esnaftan haraç toplaması tepkilere neden oldu. Meşrutiyet'in ilanından sonra Bursa dolaylarında Yenişehir'de öfkeli kalabalık tarafından linç edilmek suretiyle öldürüldü. (Odyan, 2017: 454)

Eserde belalı ve vicdansız kişiliği ile ele alınır. İstediklerini alabilmek için her türlü yolsuzluğu yapabilen bir kişidir. “Zenginler için dahi adeta bir kâbus olmuş olup tesadüf ettiği zengini hayâsızca soymaktan” (Odyan, 2017: 454) geri durmayan biridir. Şişli'de bir konakta oturmaktadır. Ayrıca eserde Fehim Paşa'ya ait gerçek bir fotoğrafa da yer verilmektedir.

2.4.1.2.13. Süreyya³⁰

Süreyya, “Yahudi'den dönme ve Fehim'in bütün pürüzlü işlerinde” (Odyan, 2017: 488) ona yardım eden kişidir. Margaret olayında da Fehim Paşa'ya oldukça yardım etmiştir.

²⁹ Fehim Paşa, Abdülhamid'in hem sütkardeşi hem de esvapçıbaşısı olan İsmet Bey'in oğludur. Ayrıca kendisi “II. Abdülhamid döneminin son zamanlarında, Serhafiye unvanıyla imparatorluğun istihbarat işlerini yönlendiren kişilerden” (Gör, 2019: 72) biridir. 2873 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Ahmed Fehim'dir (Gör, 2019: 72).

³⁰ Fehim Paşa'ya tüm kirli işlerinde yardımcı olan kişidir. Aynı zamanda Margaret ile evliliğine de şahit olmuştur (Gör, 2019: 76).

2.4.1.2.14. Madam Margaret³¹

Eserdeki olay zamanında on altı yaşlarında olan bu genç tiyatrocu kız Avusturyalıdır. Fehim Paşa, kendisini Yorgaki Efendi'den intikam almak için kullanmış ancak yine kendisi zarara uğramıştır. Yazar, eserde genç kızın fotoğrafına yer vermektedir.

2.4.1.2.15. Resneli Kolağası Niyazi³²

Gerçek hayatta olduğu gibi eserde de yüz elli-iki yüz kişi ile isyan ederek dağa çıkmıştır. Romanda “kahraman” (Odyan, 2017: 740) olarak nitelendirilir. Eseri hazırlayan kişilerin, esere eklediği bir dipnotla roman kahramanı şu şekilde tanıtılmaktadır: “İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden olup II. Meşrutiyet'in ilanına yol açan ayaklanmanın lideri olarak ve 1897'deki Türk-Yunan savaşındaki başarılarıyla ün yaptı.” (Odyan, 2017: 740)

Bununla da yetinmeyip isyandan sonra “Selanik müfettiş-i umumisiyle Manastır vilayetine” (Odyan, 2017: 766) bir tehdit mektubu yazar. Bu mektubun bir sureti de saraya gönderilir.

Mirliva Osman Hidayet Paşa'yı tutukladığı gün, aralarında Resneli Niyazi'nin de bulunduğu atlı birliğin önünden bir geyik yürümektedir. Geyiğin, kahraman olarak niteledikleri atlılara rehberlik ettiği düşünülür. Osman Paşa geyiği görünce şaşırıp bu hayvanın burada bulunmasının nedenini terafındakilere sorunca karşılaştığı cevap, cemiyetin geyiğe ve yaptıkları işe yükledikleri anlamı gözler önüne sermektedir:

Bu hayvan dağda buraya gelmek için rehberlik etmek üzere Manastır'dan gönderilen birkaç nefer jandarmanın önüne çıkar ve ufacık bir nevazişe mağlup olarak artık onlardan ayrılmaz. Dirayetsiz hayvanlar bile bir mucize-i ilahiye neticesi olarak maksad-ı mukaddes-i cemiyete arz-ı

³¹ Fehim Paşa'nın 1905 yılında evlilik yaptığı, bir süre sonra terk ettiği Alman kızdır. Bazı kaynaklarda İngiliz olduğu da söylenir. Fehim Paşa, bu olaydan sonra Almanya Konsolosluk Mahkemesi'nde yargılanarak yüklü bir tazminat ödemek zorunda kalmıştır (Gör, 2019: 76).

³² 1873'te Resne'de doğmuştur. Abdülhamid'in bunalımlı devirlerine denk gelen hayatı, sıkıntılı bir şekilde geçmiştir. Manastır İdadisi'nde ilk özgürlükçü düşünceleri duymuş, öğretmenini “Bursalı Tahir, ona millet, vatan ve özgürlükten açıkça söz edilmemesinin nedeni olarak II. Abdülhamid'in istibdatçı yönetimini göstermişti.” (Kara, 1999: 29). Reval görüşmelerinin de etkisiyle 150 kişiyle birlikte dağa çıkmıştır (Girit, 2017: 53).

hizmete şitâb ediyorlar. Bu ise muvaffakiyetimiz için bir delildir. (Odyan, 2017: 799)³³

2.4.1.2.16. Nazmi Paşa³⁴

Abdülhamid'in, Resne'de çıkan isyanı bastırmak için bölgeye gönderdiği Mirliwa rütbeli askerdir.

2.4.1.2.17. Hüseyin Hilmi Paşa³⁵

Eserde, “müfettiş-i umumi” (Odyan, 2017: 768) olarak geçer. Abdülhamid, çıkan isyanlardan dolayı kendisinden şüphelenmekte ve onu görevden almayı düşünür.

2.4.1.2.18. Manastır Valisi Hıfzı Paşa

Eserde, Resneli Niyazi'nin isyanı sonucu Abdülhamid'in güveninin sarsıldığı bir diğer kişidir. Abdülhamid, isyanları bastıramadığı için kendisini görevden azl etmeyi düşünmektedir.

2.4.1.2.19. Şemsi Paşa³⁶

Abdülhamid'in çıkan isyanlar sonucunda, Anadolu'daki askeri birlikleri alarak Manastır'a gitmesini istediği Ferik rütbeli askerdir. Ancak daha sonradan hakkında, “damadı jandarma kaymakamı Refet Bey” (Odyan, 2017: 770)in cemiyet üyelerinden biri olduğu ve Şemsi Paşa'yı da bu cemiyete hizmet etmesi için ikna etmeye çalıştığı haberleri duyulur. Ancak Şemsi Paşa, Abdülhamid'e sadık kalarak emirlerini uygular. Manastır'a

³³ Odyan'ın romanında bahsi geçen bu geyiği Resneli Niyazi, dağlarda gezerken bulur. Geyiğe “Rehber-i Hürriyet” adını verir (Şimşek, 2012). “Sultan Hamid aleyhtarlarının nazarında Resneli Niyâzi; Hürriyet Kahramanı, geyik de Hürriyetin Sembolüdür. Hattâ fesinin ön kısmına "Vatan Fedâisi" yazdırarak fotoğraflar çektirir. Ve bu fotoğrafları propaganda amacıyla dağıtır. Başta fotoğraflarda kendisi ve geyiği vardır.” (Şimşek, 2012)

³⁴ Abdülhamid, Resne'de başlayan isyanı bastırmak için görevlendirdiği paşadır (Girit, 2017: 53).

³⁵ Midilli'de doğan Hüseyin Hilmi Paşa, Kütahyalı zade Mustafa Efendi'nin oğludur. Sadrazamlığı çok iyi geçmeyen Paşa, 31 Mart Vakası sonrası istifa etmiştir. 1923'te Viyana'da vefat etmiş, naaşı İstanbul'a getirilmiştir (Aydın, 1998).

³⁶ Eserde yayımlayanların notuyla İttihat ve Terakki Cemiyetinin Manastır vilayetine yazdığı muhtıra geçen Arapça “el-Hakku Ya'lû velâ Yu'lâ Aleyh” (Odyan, 2017: 765), “Hak daima yükselir ve onun üzerine çıkılmaz” (Odyan, 2017: 765) anlamında kullanılan cümleden hareketle hakkında bilgi verilir: “1919 senesinde Şemsi Paşa'nın ortanca oğlu Müfid Şemsi, babası aleyhindeki iddialara cevap vermek ve İttihad ve Terakki'yi eleştirmek için bu isimde kitap yazdı.” (Odyan, 2017: 765)

gittiği günün ertesi sabahı genç bir komitacı tarafından iki el revolver kurşunuyla hayatını kaybeder (Odyan, 2017: 792).

2.4.1.2.20. Musurus Paşa³⁷

Paris elçisidir. Abdülhamid, Sherlock Holmes hikâyelerinin müellifini bulup bu karakterin gerçekte var olup olmadığını araştırması emrini verdiği kişidir. Kendisi çok hızlı bir şekilde Sherlock Holmes'ün gerçekte yaşayan biri olduğu haberini ileten ve İstanbul'a getirilmesi için uğraşan kişidir.

2.4.1.2.21. Baba Pandeli³⁸

Diyarbakır'a sürülen Mahmud Bey'in Paşabahçe'deki yalısının, on yıllık kapıcısıdır. "Yetmiş yaşında ihtiyar bir Rum" (Odyan, 2017: 673)dur. Uykusu oldukça ağır olduğundan komita üyeleri bazı gece yarılarında Paşabahçe'deki bu yalıda toplanmışlardır. Evde komita üyeleri bulunduğu sırada kapıya gelen polis ve hafiyelerden korktuğu için verilen emirlere uyararak komita üyelerinden Sadık ve Arif Bey'in yakalanmasına yardım etmiştir.

2.4.1.2.22. Mirliwa Osman Hidayet Paşa

Resneli Niyazi'nin hükümete tepki olarak tutukladığı paşadır.

2.4.2. Olaylar

2.4.2.1. Rus-Japon Muharebesi

Roman "1904 senesi Ağustos'unun yirmi birinci Cumartesi günü İstanbul'da" (Odyan, 2017: 19) bir gazete haberiyle başlar. O sıralarda ise dünyada Rus-Japon Muharebesi yaşanmaktadır. Yazar savaşın gidişatını bir gazete haberi vasıtasıyla şu şekilde aktarmaktadır:

³⁷ "Kostaki Musurus Paşa, emekli olduğu 16 Aralık 1885 tarihine kadar 35 yıl Londra'da kesintisiz olarak elçilik yaptı." (Odyan, 2017: 104)

³⁸ Baba pandeli, Niğdeli bir Rum ailesine mensuptur. Küçük yaşta geldiği İstanbul'da bulaşıkçılık, berberlik, çıraklık gibi işler yapar. Daha sonra Mısır Çarşısı Mercan Yokuşu'nda seyyar bir arabada piyazcılık yapmaya başlar. İşleri yolunda gidince bir lokanta açar. Bu lokanta hala hizmet vermektedir (Pandeli, 2021).

Japon askerleri Liuyang'ı zapt ve istila etmişlerdi. Rusya demiryollarının rabita-i iltihakı katolunmuş ve Rus ordusu ricat etmeye mecbur olmuştu. Port Arthur henüz mukavemet etmekteydiyse de Rusya bir Buhran-ı azimde bulunuyordu. Hatta Paris'ten keşide olunan bir telgrafnameye nazaran muharebeye netice verilmek üzere bir tavassut icrası hakkında Avrupa kabineleri ile cemâhir-i müctemia miyanında muharebeler cereyan etmekte idi. (Odyan, 2017: 20)

Savaş hakkında bilgi verilen bu gazete haberi, Japon ordusunun Rusya'yı askeri güç konusunda bastırıldığını ve Rusya'nın moral olarak iyi durumda olmadığını gözler önüne sermektedir. Yazar, Rus-Japon Savaşı'nın gidişatından bahsederken tarihi gerçeklerden sapmadan olayları kurgusuna yerleştirir. Odyan, bu savaşı Abdülhamid Dönemi sansürünün, basın üzerindeki etkisini göstermek için bir araç olarak kullanır. II. Abdülhamid döneminde basına uygulanan sansürün etkileri romanda da kendini, Abdülhamid'in sadık yaverlerinden olan üç kişinin öldürülmesi haberinin sansüre uğraması ile gösterir. Gazeteler, "sansürün pençe-i şiddeti altında yazacak bir şey" (Odyan, 2017: 21) bulamadığından Rus-Japon Muharebesi hakkında yazmaktadır.

Yazarın eserin başlarında Rus-Japon Savaşı'ndan bahsetmesinin nedeni, sadece basın üzerinde uygulanan sansürü göstermek için değildir. Bu savaşın kurguda verilmesi, Meşrutiyet ile yönetilen Japonya'nın galibiyetiyle sonuçlandığı için, eserin sonundaki hürriyete bir gönderme niteliği taşımaktadır.³⁹

Eseri yayıma hazırlayanların dipnotu ile Rus-Japon Muharebesi, "1904-1905 yıllarında, Kore ve Mançurya üzerindeki nüfuz çekişmesinden kaynaklanan ve sonunda Japonya'nın Rusya'yı Uzakdoğu'daki yayılcı politikalarından vazgeçmek zorunda bıraktığı savaş" (Odyan, 2017: 20) olarak tanıtılır.

2.4.2.2. Sir Arthur Conan Doyle ve Abdülhamid'in Görüşmesi

Abdülhamid'in polisiye kurguya olan hayranlığı bilinen bir şeydir. Üyepazarcı, ülkemizde Sherlock Holmes anlatılarından ilk haberdar olan kişinin II. Abdülhamid olduğunu söyler. Şu an İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde 'Yıldız Esas Evrakı' olarak adlandırılan belgelerde, 'Corci kulları' adıyla

³⁹Abdülhamid Dönemi'nde Jön Türkler Osmanlı modernleşme hareketleri bakımından kendilerine Japonya'yı örnek alarak 1908'de silahlı ayaklanma ile Meşrutiyet'i ilan ederler (Aladağ, 2016: 596).

kendisini takdim eden bir çevirmen tarafından Sultan Abdülhamid için özel çevrilmiş polisiye romanlar içinde pek çok Sherlock Holmes öyküsü bulunduğunu belirten Üyepazarcı, II. Abdülhamid'in Holmes öyküleriyle nasıl buluştuğunu da şöyle anlatır:

Bilindiği gibi bu padişah, dönemin bütün önemli yabancı dergilerine abone olmuş ve sarayında oluşturduğu bir çeviri bürosunda bu dergilerde yer alan kendi şahsı ve Türkiye ile ilgili bütün yazıları çevirtirmiştir. Doyle'un yapıtlarını yayımladığı *Strand* de II. Abdülhamid'in abone olduğu dergilerden biridir. Bu derginin Ekim 1903 tarihli sayısında bir Hintli tarafından kaleme alınmış, padişah ile ilgili bir makale yayımlanmıştır. Saraydaki çeviri bürosu memurlarından İngilizce bilen Corci adlı çevirmen bu yazıyı çevirirken bu makaleden önceki sayfalarda Conan Doyle'un 'The Empty House' (Boş Ev) adlı öyküsünün yer aldığını görmüş ve padişahın polisiye roman merakını bildiğinden bu öyküyü de çevirip II. Abdülhamid'e sunmuştur. Bu ilginç öykü, o güne kadar Fransız yazarların kaleme aldığı melodram yapılı polisiye romanları okuyan Padişah'ın çok hoşuna gitmiş ve Londra Büyükelçisi Muzurus Paşa'ya iletilen bir buyrukla Conan Doyle'un şimdiye kadar yayımlan bütün yapıtlarının gönderilmesini istemiştir. (Üyepazarcı, 2008: 74)

II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu da hatıralarını kaleme aldığı *Babam Sultan Abdülhamid* adlı kitabında Sultan'ın polisiye hikâyelerine olan tutkusunu şöyle nakleder:

Gece yatak odasında kitap okuturdu. Ayakucuna bir paravana konur, Esvapçıbaşı İsmet Bey kitap okurdu. (...) Babam uykuya dalıncaya kadar okurlar, uyuduğunu hissedince yavaşça kalkıp çıkarlardı. (...)

Babam "Başlıca eğlencem mûsikî dinlemek, marangozhanemde çalışmaktan ibarettir. Ancak bunlarla uğraşırken yorgunluğumu hissetmiyorum. Gençliğimde faal bir hayat geçirdiğim halde şimdi muattal yaşıyorum. Uykuyu bile rahat uyuyamadığımdan kitap okutmak bana ninni geliyor. Yarisını dinliyor, yarisını dinlemeden uyuyakalıyorum. Aklım takılıp da uykumu kaçırmam diye ciddî eserler okutmuyorum." derdi. (Osmanoğlu, 1986: 24)

"Gündüzleri beni meşgul eden işlerin ağırlığından kurtulmak, zihnimi başka taraflara sevk edip düşüncelerimi defetmek için her gece odamda kitap

okutturuyorum. Okuttuğum eserler ciddi olursa büsbütün uyku kaçıyor. Onun için birtakım romanlar tercüme ettiriyorum.” der ve gülerek ilave ederdi: “Küçüklüğümde dadım bana ninni söylerdi. Şimdi de okunan kitaplar aynı tesiri yapıyor. Esasen yarı dinliyor, yarı dinlemeden uyuya kalıyorum. İşte benim uyku ilacım budur.” (Osmanoğlu, 1986: 33)

Eserde de Abdülhamid’in polisiye roman tutkusundan bahsedilmektedir. Bu romanların tercümesini yaptırabilmek için “Türk ve Ermeni ve sair mütercimler” (Odyan, 2017: 100-101) görevlendirilir. Abdülhamid’in hoşlandığı polisiye yazarları ise “Emile Richebourg, Xavier de Montepin, Ponson du Terrail, Gaboriau, Jules Marie gibi Fransız” (Odyan, 2017: 101) romancılarıdır.

Özellikle Conan Doyle’un bütün eserlerini “bir mütercim kâfi gelmediğinden, iki kişi sabahtan akşama kadar” (Odyan, 2017: 101) tercüme etmeye çalışmaktadır. Doyle’un yarattığı karakter “Sherlock Holmes’ün, çok defa gayet küçük, gayet ehemmiyetsiz bir emareyle, keşfi nâ-kabil addolunan harikulade esrarı keşfetmekteki iktidarı, Hamid’in mazhar-ı hayret ve takdiri olmuştu.” (Odyan, 2017: 101). Abdülhamid’in Conan Doyle’a karşı ilgisi onu İstanbul’a davet etmesiyle sonuçlanır. Ancak Abdülhamid, yazarın kendisiyle görüşmekten vazgeçer:

Sherlock Holmes’ün müellifi, davete icabet ederek, İstanbul’a gelmiş olup muvasalatının ikinci haftasında, bir Cuma günü, selamlık resminde hazır bulunmak üzere, Beşiktaş’a gitmişti. Kendisine vâki olan tebligata nazaran, salât-ı cumadan sonra müsül-ı şerefine nail olacağını haber almıştı. Hâlbuki Conan Doyle, selamlık resminden sonra, merasim dairesinde hayli zaman beklemişse de teşrifatçı kendisini huzûr-ı şehriyârîye takdim etmek üzere yanına gelmeyip yalnız yaverândan biri gelerek, zât-ı şâhânenin o gün kendisini kabul edemeyeceğini bildirmiş ve bunun üzerine Conan Doyle bir derece muğber olarak oradan kalkmış gitmişti. (Odyan, 2017: 101)

Doyle, daha sonradan kendisine herhangi bir bildirimde bulunulmadığından Tahsin Paşa’ya yazdığı tezkirede iki gün sonra İngiltere’ye döneceğini yazar:

Abdülhamid bu tezkirenin münderecatından haberdar olunca epeyce telaşa düştüyse de meşhur müellifi tekrar huzuruna kabul etmek istemedi. Ancak bu defa Teşrifatçı İbrahim Paşa’yı derhal Conan Doyle’un nezdine

göndererek, külliyyetli bir ihsân-ı şâhâne ve bir de zî-kıymet hediye ile merkumu taltîf eyledi. (Odyan, 2017: 101)

Odyan, romanında “1904 senesi bahar mevsiminde vâki olan bu hadise”den (Odyan, 2017: 102) kimsenin haberi olmadığını sadece “meseleye yakından vâkıf olanlarca” (Odyan, 2017: 102) bilindiğini belirtir. Abdülhamid’in Doyle’u neden huzuruna kabul etmediğini ise kendisine gelen bir jurnalle açıklar. Ermeni bir hafiyeden gelen jurnalde Doyle’un İstanbul’a “Mabeyn-i Hümâyûnla onun hayat-ı dâhiliyesini” (Odyan, 2017: 102), yeni romanında konu edineceği yazmaktadır. Bu jurnal “Abdülhamid’i yeni yeni vesvese ve endişelere” (Odyan, 2017: 102) sevk eder. “Avrupa matbuatında kendi aleyhinde neşriyat zuhurundan” (Odyan, 2017: 102) hiç hoşlanmayan Abdülhamid, polisiye yazarıyla bu sebeple görüşmekten vazgeçmiştir.

Abdülhamid ve Conan Doyle, gerçek yaşamda da bir araya gelmiştir. Woods Paşa, anılarında II. Abdülhamid’in özellikle Conan Doyle’un eserlerini çok beğendiğini ve eserlerinin hepsini Sultan’ın tercüme ettirdiğini yazar. Yazarın aynı zamanda İstanbul’a geldiğini ve bizzat kendisinin de bulunduğu selamlık merasiminde II. Abdülhamid’in Doyle’a bir Mecidiye Nişanı takdim ettiğini kaydeder (Woods, 1976: 121). Üyepazarcı, aynı olaya Doyle’un anılarında daha farklı bir şekilde yer verdiğini söyler. Doyle’un II. Abdülhamid’le görüşmek arzusunda olduğunu, ancak Ramazan olması dolayısıyla bu kabulün gerçekleşemediğini belirten Üyepazarcı, şu yorumda bulunur:

Woods Paşa, “benim de katıldığım bir törenle Doyle’a nişan verildi” derken yazarın olayı başka türlü anlatması ilgi çekici bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Acaba Woods Paşa’yı mı belleği yanıltmıştır, yoksa Conan Doyle mu bir konuyu gizlemektedir? Tam polisiye romanlık bir muamma ile karşı karşıyayız. Bu konuda bir tatlı anekdot da II. Abdülhamid’in Doyle’a uzun öykülerini çok beğendiğini ama romanlarında çok geriye dönüşler olduğu için biraz ağır ritimli bulduğunu söylediği ve tercihen uzun öykü yazmasını önerdiği ve çok kibirli olduğu bilinen yazarın da bundan alınıp anılarında bu ayrıntıyı vermemek için huzura kabul edilmediğini yazdığının söylenmesidir! (Üyepazarcı, 2008: 76)

2.4.2.3. Saray Teşkilatı, Hafiyeye Teşkilatı ve Jurnalcilik

II. Abdülhamid'in kurduğu saray teşkilatı⁴⁰, oldukça gelişmiştir. Saraydan devletin tüm işleri yönetilmektedir. Başkâtipleri olarak I. kâtibi Tahsin Paşa, II. kâtibi ise İzzet Paşa'dır. Abdülhamid, tüm telgraf işlerini onlara yaptırmaktadır. Ayrıca sarayda mütercim bulunmaktadır. Bu mütercim Nişan Seferyan Efendi'dir. Abdülhamid, her gün devlet ve kendisi hakkında yabancı basında bir haber olup olmadığına bakmak için hem de dünya gelişmelerini yakından takip etmek için, özellikle yabancı gazetelerin tercümesini yaptırmaktadır.

Romanda, hafiyelik çok gelişmiş bir teşkilat olarak ele alınmaktadır. Hatta roman kahramanı İzzet Paşa'nın sözleriyle “yeryüzünde Türkiye gibi hafiyelik idaresiyle şöhret-şiar hiçbir memleket yoktur.” (Odyan, 2017: 123). Hafiyeliğin yaygın olduğunu ise McClain'in şu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır: “Türkiye ahalisinin yarısı, diğerleri hakkında hafiyelik ederek geçinmektedirler.” (Odyan, 2017: 123)

Bir kısmı aylık maaşlı olarak çalışmakta, bir kısmı da padişahın beğenisini kazanmak ve gözüne girmek için çalışmaktadır. Üstelik hafiyelik, “gayet namuslu bir iş ve vatanperverlik” (Odyan, 2017: 124) olarak görülmektedir.

Hafiyelerin en başlıcaları ise sarayda bulunan “hususî bir hafiyeye alayı” (Odyan, 2017: 124)dır. “Bunlara bir paşa, bir vezir riyâset etmektedir.” (Odyan, 2017: 124). Sarayda kadınlar tarafından da “hafiyeye takımı” (Odyan, 2017: 124) oluşturulmuştur. Bu takımda, “büyük memurların haremelerinde hafiyelik için kullandığı Türk kadınlarından başka, Ermeni, Rum, Musevi, hatta Avrupalı kadınlar” (Odyan, 2017: 124) bulunmaktadır. İşlenen dördüncü cinayette ise Ermeni bir hafiyeye kadın ve yardımcısı kurban olarak seçilmiştir.

⁴⁰ Abdülhamid, padişahlığı döneminde Yıldız Sarayı'nı iç ve dış meselelerle ilgili tüm kararların alındığı önemli bir kurum haline getirmiştir. Nuray Bozboru, saray içindeki teşkilatlanmayı şu şekilde açıklamaktadır: “Bu kurumda I. ve II. Kâtiplik ve Mabeyn Müşirliği gibi Sultan'a en yakın görevlere, Abdülhamid'in güvenini kazanmış kişiler getirilerek, iç ve dış meselelerle ilgili olarak Sultan'ın iradesi yönünde kararlar alınması sürecine katılmışlardır. Bu iki önemli makamın kontrolü altındaki çeşitli etkin kişiler ve kurumlar da Saray teşkilatı içinde yer almakta idiler. Saraydaki kadınlar ve köleler Sultan'ın en büyük destekçileri idiler. Görevli ya da emekli sivil ya da asker görevlilerden oluşan teftişi konusunda tavsiyelerde bulunurken, Sultan'ın kişisel kontrolü altında bulunan Hafiyeye Teşkilatı bu servislerde görevli her kademedeki memurun eylem ve davranışları hakkında raporlar hazırlamakla görevli idiler. Hafiyeye Teşkilatı'nın hazırladığı bu dosyalar, birçok devlet memurunun görevden alınması ya da sürgüne gönderilmesinde iyi bir dayanak oluşturmuştur.” (Bozboru, 1994: 285)

Devletin hemen hemen her yerinde hafiyeleri bulunan Abdülhamid, her gün kendisine haber olarak gönderilen jurnalleri⁴¹ incelemektedir. Bu jurnallerin sayısı oldukça fazladır. Her jurnali bizzat kendisi okumaktadır. Önemsiz görülen jurnalleri bile ciddiye alır, korkuya kapılır ve bu yüzden hiçbir jurnali göz ardı edemez:

Abdülhamid şüpheli ve titrek eli ile mahfazasını yırtıp okumaya başladı:

Üç günden beri İran konsolosunun madaması Mısır'dan gelmiştir, bu kadın Ermeni milletindedir (burada konsolosun ve zevcesinin isimleri zikredilmiş ise de yazmayı münasip görmedik).

Bu kadın zaten Ermeni patriği ile görüşmüş ve muvâsalatından itibaren birçok viziteler yapmakta ve mukabeleten bulunduğu otele vizite verenleri kabul eylemektedir. Ermeni fesat komitaları tarafından bir vazife-i mahsusa ile gelmiş olduğu zannedilmekte ve nefis-i akdes-i humâyûnlarına karşı bir fesat ve hud'a hazırlamakta imiş, merkumenin payitaht-ı saltanat-ı seniyelerinden bir an evvel te'bîdi hususunda emr ü ferman, padişâh-ı dakayık-ı iktinâh efendimiz hazretlerindedir.

“Bu ne dehşetli şey! Nefsime karşı yine yeni bir fesat... Evet hakkı vardır, bu tehlikeli kadını Dersaadet'ten hemen aşırmalıdır. Herhalde buraya bir mukaddes-i hâinâne için gelmiş olduğu bellidir...” diye Abdülhamid mezkûr jurnali benzi atarak tekrar okudu. (Odyan, 2017: 163)

Yazar, Abdülhamid'in şüpheli kişiliğini, jurnalleri okuduğu sırada okuyucuya aktarır. Zira Abdülhamid, önemsiz olan bir jurnali dahi dikkate alır. İlerde herhangi tehlike yaratmaması için önlemini alır ve jurnalcıyı ödüllendirme yoluna gider. Bu sayede jurnali yollayan kişi mükâfatlandırıldığı için doğru yolda olduğunu ve olayı yakından takip etmesi gerektiğini düşünecektir. Bu durum da işini her daim sağlama almayı seven Abdülhamid'in lehine olacaktır:

Ba'de masanın üstüne koyup bir diğerini eline aldı. Bunun mündericâtı dahi şu yolda idi:

⁴¹ Hafiyelerin gönderdikleri istihbarat bilgilerine jurnal denilmektedir. Jurnal kavramı ilk kez Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın idari ıslahatlarında rastlanır, daha sonra II. Mahmut, daha da geliştirerek jurnal usulüne dair bir talimatname yayınlamış, Sultan Abdülaziz zamanında ise jurnalcı adıyla yeni bir devlet görevlisi oluşturulmuştur (Açık, 2011: 1). “II. Abdülhamid döneminde ise jurnal olayı tamamen farklı bir boyut kazanmıştır. Sultan Abdülhamid, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıların üstesinden gelebilmek, devletin dâhili ve harici düşmanlarını bertaraf etmek ve yöntemini problemsizce devam ettirebilmek amacıyla Hafıye Teşkilatını kurmuştur.” (Açık, 2011: 1).

Dünkü gün Nişantaşı tarafında ikamet etmekte bulunan M... Paşa'nın haremî Galatasaray'ın yanındaki hamama yıkanmak vesilesiyle gitmiştir. Nişantaşı'nda ikamet edenler için Feriköy hamamına gitmek daha münasip iken merkumenin bu hareketi şüpheyi davet ediyor. Bundan başka hamamda beş saat kadar kaldı. H... Paşa'nın haremî dahi mezkûr hamama gelip biri diğerinden bir saat sonra çıktı. Merkulmeler hamamda iken Tokatlıyan'dan bir çıkın getirttiler, getiren uşak içinde çikolata ve pasta olduğunu söylemiş ise de tamamıyla ne olduğunu anlamak kabil olmadı. İşbu maruzâtımı hâk-pây-i mürâhhim-pîrâ-yi hazret-i şehen-şâhiye arzı vecîbe-i zimmet ve ubûdiyyet bildiğim maruzdur ferman.

Bu fermanların her ne kadar ehemmiyeti yok ise de jurnalciye mükâfat vermek lazımdır, belki bir gün ehemmiyetli maruzâta bulunabilir. Mamafih mezkûr iki paşalar her ne kadar zâhiren kendi sadakatlerini ibraz eylemekte iseler de hafiyen bana karşı bir fesatta bulunmaları muhtemeldir. (Odyan, 2017: 163-164)

Yıldız Sarayı'na oldukça fazla jurnal gelmekte ve Abdülhamid bunları tek tek okumaktadır. Saraya gelen jurnaller öncelikle bir etüv⁴² makinesinden geçirilerek bir tepsiye konulur, daha sonra Sultan Abdülhamid'in kendisine takdim edilir. Jurnalleri okurken dehşete düşen Abdülhamid'in şu sözlerinden etrafındaki her şeyden şüphe duyması gerektiğini ve böylelikle Abdülhamid için jurnalciliğin ne derece önemli olduğunu kavramaktayız:

Aman yarabbi bunlardan hangi birinin hakkından gelmelidir? Kime emniyet etmeliyim? Kimin sözüne inanayım? Hangi şeyi menetmeli ve hangisine müsaade etmeliyim? İnsanlar en ziyade masum bir saffet ile de yine fesada çalışıyorlar. Eğerçi herkesin fikrinden geçenleri keşfetmek için bir çare bulmuş veyahut efkâr ve makasidin fotoğrafını almak için bir alet icat eylemiş olsa hükümetin bütün ahalisini dahi mezkûr fotoğraf makinesinden geçiririr idim. Fakat o vakit dahi belki otuz milyon ahaliyi de mahvetmek icap edecek idi. (Odyan, 2017: 165)

⁴² “Yiyecekleri, nesnelere yüksek ısıyla sterilize ve dezenfekte etmekte kullanılan kapalı araç.” (Odyan, 2017: 163)

2.4.2.4. Osmanlı Bankası Vukuatı⁴³

Osmanlı Bankası baskınından, işlenen dördüncü cinayette söz konusu evin sahibi Mösyö Albert'ten bahsederken söz edilmektedir. “Taşnak üyelerinden Papken Siyuni önderliğinde Devrimci Ermeni Federasyonu'ndan bir grup fedai(nin), Osmanlı Bankası'nı basması” (Odyan, 2017: 125) olayıdır. Kurguya göre Mösyö Albert, bu baskınla alakası bulunan kişilerin İstanbul'dan kaçmalarına yardım etmiştir.

2.4.2.5. Sultan Abdülaziz'in Ölümü⁴⁴

Abdülaziz, roman vaka zamanında yaşamamaktadır. Şüpheli bir şekilde ölen eski hükümdar hakkında eserde çok detaylı bir bilgi verilmez. Ölümüne dair verilen bilgiler, okura Saliha Hanım'ın ağzından aktarılır:

Ben o vakit 16 yaşında idim, fakat bütün bu vakaları pekiyi der-hâtır ediyorum, hususiyle biçare pederim daima bizi çağırır ve kendinin bilcümle azâb-ı rûhiyesini ve sevgili efendisinin çekmiş olduğu eziyet ve hakaretleri müşâhede ederek giriftâr olduğu hiddet ve hâsîyet-i şedîdesini nakl ve hikâye ederdi.

Abdülaziz'in kendi odasında nasıl vefat etmiş olarak bulunduğunu ve bunun ne suretle bir intihara hamledildiğini bize bir gün ağlayarak hikâye etti. Lakin pederim sultan-ı mağfûrun damarlarını keserek intihar etmiş olduğu

⁴³ 1896 Osmanlı Bankası baskını, İstanbul'daki Osmanlı Bankası merkez şubesinin 26 Ağustos 1896 günü Ermeni Devrimci Federasyonu üyeleri tarafından ele geçirilmesi olayıdır. Merkez binası, “altı Taşnaksutyun militanı tarafından basıldı. Planlamaya göre baskında 75 militan görev alacaktı ama randevuya ancak 31 kişi gelmiş, bunların 6'sı öncü kuvvet olarak seçilmişti. Baskını planlayanlar ise bu altı kişiden dördü (kod adı Armen Garo olan Karekin Pastırmacıyan, kod adı Trabzonlu Hayk Tiryakiyan, her ikisi de Rodoslu olan Sarkis Srentz ve Levon Nevroz) idi. Yanlarında 200 kadar bomba taşıyan öncü güçler kapıdaki iki nöbetçiyi öldürmüş, ikisini yaralamış, yanlarında getirdikleri bomba (humbara) ve dinamit lokumları sayesinde kendilerine katılanlarla birlikte binayı kontrol altına almışlardı. Zaptiye ve ordu birlikleri kısa süre sonra binayı ablukaya aldı. Karşılıklı ateş sırasında her iki taraftan da ölümler ve yaralanmalar oldu.” (Hür, 2011)

⁴⁴ Sultan II. Mahmut'un oğlu olan Abdülaziz'in ölümü, üzerine çok tartışılan bir vakadır. “Ailesi ve maiyetiyle birlikte Topkapı Sarayı'ndan Çırağan yakınındaki Feriye Sarayı'na nakledilen sabık sultan orada 4 Haziran sabahı, bilek damarları makasla kesilmiş halde can çekişirken bulunur. Acilen başucuna çağrılan hekimlerin elinden -Müslüman ve gayrimüslim, Osmanlı ve yabancı, toplam on dokuz hekim- ölümü saptamaktan başka bir şey gelmez ve ittifakla intihar sonucuna varırlar. Ancak çok geçmeden bu yoruma yönelik itiraz sesleri yükselir; sultanın bir cinayete kurban gittiği dedikoduları yayılırken, darbecilerin, en başta da Hüseyin Avni ve Midhat paşaların bu işte parmağı olduğu, sabık sultanı tahta geri döndürmek yönündeki her türlü girişimi boşa çıkarmak amacıyla bu tezgâhı kurdukları iddia edilir. Saltanat değişiminden en zararlı çıkan Rus sefaretine de cinayet savının yayılmasına katkıda bulunur.” (Georgon, 2003: 55)

rivayetine asla inanmaz ve sonuna kadar, öldürdüler, alçakçasına öldürdüler, diye bağırır idi.

Bir sene sonra Sultan Murad dahi hal edilmiş ve Abdülhamid câlis-i saltanat olmuş idi. (Odyan, 2017: 211)

Roman kahramanı Saliha Hanım, Abdülaziz'in ölümünden sorumlu tutulan Midhad Paşa'nın suçsuz olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

Daha bir gün evvel Midhad Paşa'ya hayran olanlar ve taraf-gîr bulunanlar, ertesi günü ona karşı gelip ithama çalışmakta idiler. Pederim Hüsnü Efendi, Sultan Aziz'in sadık memûrîninden olmakla, Midhad Paşa'yı asla sevmez ve sultan-ı mağfûrun hal'ini izhar edenlerin bihakkın reisin sıfatıyla tanır idi. Mamafih Midhad Paşa'nın hürriyetperverliği ve vatanperverliği ve hasâil-i memdûha ve kuvve-i fikriyesine mütehayyir kalır idi. Abdülhamid, meşrutiyetin müessisis hakkında hissiyatına vâkıf olduğundan, bundan istifade etmek isteyerek mumaileyhi Midhad Paşa'ya karşı, müddeî sırasına vazetmek arzusunda bulunur. Fakat pederim bu alçaklığı irtikâb etmedi ve Hamid tarafından işbu teklifi ifa için gelen saray memurunu son derece hakaretler ile hanesinden tard eyledi. (Odyan, 2017: 212)

2.4.2.6. Gizli Komitanın Kuruluşu ve Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti

Gizli komitanın diğer bir ifadeyle İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu romanda, tarihi gerçekliklere aykırı bir şekilde verilir. Cemiyetin kurucularının içinde bir kadın olması ve komitanın kurulmasının ardından gerçekleşen olaylar silsilesi, yazarın hayal gücüne dayalı olarak kurguda yerini alır. Bu konuda yazarın, tarihi olaylardan faydalanarak kendi roman gerçekliğini oluşturduğu söylenebilir. Komitanın ortaya çıkışı Saliha Hanım'ın ağzından aktarılır. Saliha Hanım'ın oğulları Arif ve Zeki ile Hakkı Bey'in oğlu Ziya, askeri okulda okumaktadır. Abdülhamid, askeriyedeki öğrencilerin kendisine karşı oldukları haberini alması üzerine öğrencileri ileride kendisine karşı bir tehdit oluşturmaması için ortadan kaldırılmaları emrini verir. Ölümden kurtulan Hakkı Bey'in oğlu Ziya, Kazlıçeşme sahilindeki bir balıkçı kulübesinde saklanmaktadır. Hakkı Bey, olan biteni öğrenebilmesi için Saliha Hanım'ı bu kulübeye getirir.

Saliha Hanım, Ziya'dan oğulları Arif ve Zeki'nin “torbalara konulup denize atıldıklarını” (Odyan, 2017: 225) öğrenince bayılır. Ziya ise görevliler tarafından torbaya koyulup denize atılmadan önce atladığı için kurtulmuştur. Hakkı Bey, Saliha Hanım'ın oğulları gibi kendi oğlunun da ölüme terk edildiğini söyleyerek “aynı dert ile muztarib” (Odyan: 2017: 226) olduğunu dile getirir. Abdülhamid, tarafından işlenen bu cinayetler Saliha Hanım ve Hakkı Bey de intikam duygusunu uyandırır. Saliha Hanım, “Bu dakikadan itibaren istibdadın yıkılması ve vatanın selameti için tekmil maddi ve manevi kuvvetlerimizi birleştirip çalışalım” (Odyan, 2017: 227) der, bu teklif üzerine Hakkı Bey ve oğlu ona katılır.

“İşte o balıkçı kulübesinde teşkil olunan komita” (Odyan, 2017: 227), Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetidir. Bu cemiyet, Ermeni cemiyetleri ile de münasebet halindedir. Yazar, bunu okuyucuya komita üyelerinin diyaloglarında verir: “...zaten Ermeni komitası bize müzâheret etmekte, mezkûr komitanın teşkilatları ile bizim muhâberelerimiz icra olunup memleketin her tarafına irsâl ve tevzi edilmektedir.” (Odyan, 2017: 344)

Komita, İstanbul dışında Mısır'da da faaliyetlerini yürütmektedir. Saliha Hanım'ın şu sözlerinden komitanın artık daha da büyüdüğünü, Anadolu'ya kadar açıldıklarını anlayabilmekteyiz:

Ben size Mısır'dan güzel havadisler getirdim. İskenderiye ve Kahire'deki arkadaşlarımız fevkalade bir miknet ile çalışmaktadırlar. Ermeni vatandaşlarımız ile ittifak edebildik ve zaten birlikte işe başlamışızdır, onlar vesâletiyle gazetelerimizi ve propaganda risalelerimizi gerek İstanbul'da ve gerek Anadolu'da emniyet-i tâmmе ile tevdi edebilmekteyiz. (Odyan, 2017: 347)

Komita, emellerine ulaşma yolunda önüne çıkan her engeli aşmakta, halkın içine karışarak fikirlerini halka yaymaya çalışmaktadır. Örneğin; Abdülhamid'in saray erkânından olan ve komitayı tehdit eden Atıf Bey'i öldüren komita üyesi genç, İzmir'e giderek orada bir tütüncü dükkânı kiralayıp esnaf kılığına girmiştir. Aynı şekilde komita üyelerinin faaliyetlerini yürüttüğü bir diğer esnaf Demirci Simon'un dükkânıdır. Odyan, bu durumu tarihi gerçeklere uygun şekilde kurgusuna dâhil etmiştir. Zira o zamanlar, cemiyet halk arasında sıkı bir hürriyet propagandası yapmaktadır:

İttihad ve Terakki Cemiyeti, halk arasında geniş bir propagandaya girişmiş bulunuyordu. Cemiyet üyelerinden bazıları seyyar satıcı kılığına girerek güvenilir kimselere devrimci yayınları dağıtıyorlardı. Bazıları da bakkal dükkânı, muayenehane ve yazıhane açarak buralarda serbest meslek sahibi kimseler kisvesi altında propaganda yapıyorlardı. (Karal, 1999: 23)

2.4.2.7. Sultan Abdülhamid'e Suikast

Eserde, Abdülhamid'e karşı üç suikast girişiminden bahsedilir. İlk suikast tarihi gerçekliği de olan bombalı suikast vakasıdır.⁴⁵ Yapılacak olan suikastı Saliha Hanım'a haber veren kişi Sadık Bey'dir. Sadık Bey'in "Ermeni komita refiklerimiz" (Odyan, 2017: 396) olarak tanıttığı kişilerin suikast planı, Cuma günü selamlık merasimi sırasında bomba ile gerçekleştirilmek suretiyle hazırlanmıştır. Bomba "dinamit ve melinit" (Odyan, 2017: 397) ile hazırlanır. Cuma günü selamlık merasiminde gerçekleştirilen suikast sırasında, Abdülhamid'in ölümünü izlemek isteyen Saliha Hanım ve Sadık Bey de hazır olarak orada beklemektedir. Ancak padişah tam dışarı çıkacağı esnada durup şeyhülislam ile konuşmaya başlar. Patlama da bu sırada gerçekleşir. Abdülhamid'in şeyhülislam ile konuşması hayatını kurtarır.

"Yıldız'da vaki olan" (Odyan,2017: 412) bu suikast girişiminden sonra Abdülhamid, daha da endişelenir, güvenliği konusunda telaşa düşer ve kimseye konuşmak istemez. Özellikle kendisiyle görüşmek isteyen Avusturya-Macaristan büyükelçisini başta huzuruna kabul etmek istemez. Ancak İzzet Paşa, Padişah'a suikast girişiminden sonra ortada dolaşan dedikoduları haksız çıkarmak için büyükelçiyi kabul etmesinin daha akıllıca olduğunu söyler. Abdülhamid'in akli dengesinin yerinde olduğunu göstermek amacıyla elçi huzura kabul edilir. Ancak Sultan, büyükelçi gittikten sonra "tekrar sathî cesaretini

⁴⁵ Bu bombalı suikast girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla Saliha Hanım'ın büyük bir hayal kırıklığı yaşaması ve eğer bu teşebbüs gerçekleşebilmiş olsaydı hem vatana hem de bütün bir insanlığa büyük bir hizmet olacaktı, yönündeki inancı *Bir Lâhza-ı Ta'ahhur* şairi Tefik Fikret'in şu mısralarını hatıra getirmektedir:

"Ey şanlı avcı, dâmını bî-hûde kurmadın!
Attın... Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadin!
(...)

Kanlarla bir cinâyete pek benzeyen bu iş
Bir hayr olurdu, misli asırlarca geçmemiş
Lâkin tesadüf... Ah o kavîler münâdimi,
Âcizlerin, zavallıların hasm-ı dâimi,
Birden yetişti mahva bu tedbîr-i hâriki;
Söndürdü bir nefeste bu ümmîd-i bâriki." (Parlatır-Çetin,2001:484)

kaybedip korkunç hallere” (Odyan, 2017: 407) düşer. Ruhen iyi olmayan Abdülhamid, sarayın salonunda bağırarak “Burada Yıldız’ın etrafında bomba patlatmaya cesaret ediyorlar. Belki sarayında bile bu bombaları yerleştirmişler ve belki şimdi şu dakika bile Yıldız’ı berheva edeceklerdir” (Odyan, 2017: 407) diyerek dolanmaktadır.

Hizmetkârları her ne kadar sarayın güvenli ve temiz bölge olduğunu söylese de o buna inanmamakta, ısrarla “Hayır! Hayır! Hepiniz de yalan söylüyorsunuz, hepiniz de alçaksınız zira benim mahvolmamı istiyorsunuz, sözlerinize vermiş olduğunuz emniyete inanmam” (Odyan, 2017: 407) demektedir. Saatlerce, Yıldız’ın bütün salonlarını “Bomba! Bomba!” (Odyan, 2017: 407) diye söylenerek gezer. Bütün dolapları çekmeceleri açmış, masa, koltuk ve sandalyeleri bir o tarafa bir bu tarafa çekiştirerek bomba aramıştır. Sultan, sonunda kaçmayı bile düşünür: “Evet! Artık bırakıp kaçmaktan başka çare kalmadı. Epeyce servet ele geçirmiş olduğumuzdan Avrupa’ya iltica ederek orada rahat bir vakit geçirebilirim.” (Odyan, 2017: 408). Ancak İzzet Paşa, kendisini ikna ederek sarayda kalmasını sağlar. Yazar, Abdülhamid’in kalma kararının nelere mal olacağına dair işaretleri cümle aralarında verdiği mesajlarla okuyucuya hissettirir. Tarihi gerçekliğe uygun olarak Abdülhamid’in II. Meşrutiyet’in ilanı sonucunda sürgüne gönderileceğinin sinyalleri, eserde şu şekilde verilmektedir:

Sultan Abdülhamid’in vermiş olduğu bir kararı İzzet Paşa buhranlı bir dakikada geri aldirmaya muvaffak olmuştu. Bu kabil bir kararın mevki-i icrâya çıkmasıyla ne gibi netâyic vücuda geleceğini şimdi tasavvur etmek kabil olmaz. Belki bugün hakan-ı mahlû Allatini Köşkü’nde⁴⁶ İzzet Paşa’nın sözünü dinlediği için nâdim olmaktadır. (Odyan, 2017: 411)

Artık her yerde “Abdülhamid’in şuuruna hâlel gelmiş” (Odyan, 2017: 413) sözleri dolanmaktadır. Saray erkânı, Sultan’ın bu hâlini gizlemek için birtakım planlar yapar. İzzet Paşa, Sultan’ın gayet sağlıklı bir ruh hâlinde bulunduğunu göstermek için papa vekili Monsenyör Tacci Porchelli’yi, Abdülhamid’in huzuruna kabul eder. İzzet Paşa, “efendisini sağlam ve akli başında göstermek için” (Odyan, 2017: 413) ne kadar uğraşsa da “sefirler, sultanı fevkalade mükedder bir çehre ile daima korkak” (Odyan, 2017: 413) hâlde görürler.

Romanda Abdülhamid’e karşı ikinci bir suikast girişimi daha gerçekleşir. Ermeni komitasının suikastı başarısız olunca Saliha Hanım, kendi suikast planını hazırlar. Bu plan

⁴⁶ “II. Abdülhamid’in Selanik’teki sürgün yıllarına ev sahipliği yapan ve Charles Allatini’ye ait olan Villa Allatini yani Allatini köşkü.” (Odyan, 2017: 411)

doğrultusunda Saliha Hanım, ecnebi bir kadın Madam Julie Souter olarak Yıldız'a bir jurnal gönderir. Jurnalde gizli bir komitaya mensup olduğunu fakat bu komitadan artık ayrılmak istediğini, bununla birlikte gerçekleştirilecek olan suikastlarla ilgili çok önemli malumatlar vereceğini söyler. Geçirdiği felaket nedeniyle Abdülhamid, duruma her ne kadar temkinli yaklaşırsa da bu journali göz ardı edemez. En güvendiği yaveri İzzet Paşa'yı bir Fransız gibi Armand Colard adıyla Atina'ya, kadınla görüşmek için gönderir. Burada Madam Julie Souter ile görüşen İzzet Paşa, kadının samimiyetine inanır ve onu Yıldız'a getirir. Çok iyi kılık değiştirmiş olan Saliha Hanım, verdiği malumatlarla birçok bombanın ve dinamitin yerini açığa çıkarır. Bu sayede Abdülhamid'in güvenini kazanır. Yine Abdülhamid ile konuştuğu bir sırada cebine patlayıcı bir madde koyar ve saraydan kaçar. Abdülhamid, her zaman çok tedbirli biri olduğu için, içine giydiği bir zırh sayesinde bu suikasttan da kurtulur. Saliha Hanım ve arkadaşları olayları uzaktan idare etmek ve zafer elde etmek için "Batavia" vapuru ile Atina'ya kaçar. Bu vapurda Saliha Hanım'ın ettiği yemin istibdada son verecek olan meşrutiyetin geleceğinin bir habercisidir.

Hayır! Müstakbel bizimdir. Müstakbel hürriyetindir... Suikastlerin, cinayetlerin, gizli cidallerin devri artık kapandı. Fî-mâbad karşı karşıya ihtilal ve isyan sancağını açarak aşikâr surette cidalimizi ileri götüreceğiz. Yaşasın ordumuz' Yaşasın hürriyetperver ordumuz! Kahrolsun müstebid! Arkadaşlar hayır meyus olmayalım! Bir müddet sonra Yıldız'ın zırhlılarına, toplarına ve istihkâmlarına karşı muzafferiyetimizi selamlayacağımıza yemin ederim. (Odyan, 2017: 453)

Bu iki suikast dışında eserde bir de uygulanamadan henüz plan aşamasında yakalanan üçüncü bir suikast girişiminden daha bahsedilir. Bu suikast planının mimarı komitaya yıllarca yardım etmiş olan mühendis Mösyö Henry'dir. Mösyö Henry, balonla yapılacak olan suikastın planını şu şekilde anlatır:

Komita merkezine bildirdiğim ve onlarca kabul edildiği veçhile bu tasavvurumu mevki-i tatbik koymak için her şeyi tedarik ettim, balona ait her nevi âlât ve edevat önümüzdeki pazartesi günü Marsilya'dan vürûd edecek olan bir Fransız vapuruyla İstanbul'a çıkarılacaktır. Şüpheyi davet etmemek için parça parça müteferrik surette diğer eşya arasında doğruca ahbaptan bir Fransız komisyoncusu adresine gönderilmiştir. Şu halde öbür hafta Salı günü her şey hazırlanmış olacaktır. Balonun ilk suûdu için şu

yakınındaki orman pek münasiptir. Salı günü gecesini Abdülhamid ile görüşebiliriz zannederim. (Odyan, 2017: 668)

Bomba yüklü bir balonun Yıldız Sarayı'nın üzerinde patlatılmasıyla gerçekleştirilmesi planlanan suikast,⁴⁷ Glavani Sokağı cinayeti nedeniyle sekteye uğrar. Çünkü bu suikast için Yıldız Sarayı'nın planına ihtiyaçları vardır. Bu da Binbaşı Haydar Bey'in evinde bulunmaktadır. Ancak Katina'yı öldürme görevini verdikleri Remzi, peşindeki hafiyeyi fark edememiş ve Haydar Bey'in evini ele vermiştir. Yıldız Sarayı'nın bu "mükemmel" (Odyan, 2017: 662) planının Abdülhamid'in eline geçmesi, komita üyeleri için kötü olsa da sarayın planı olmadan yola devam ederler. Saray planı olmadan da suikastın gerçekleşebileceğini söyleyen, "Yıldız Sarayı'nın tamamen yabancı" (Odyan, 2017: 668) olmayan Mösyö Henry, okul arkadaşının sevgilisi Matmazel Madelaine'dan aldığı saray hakkındaki bilgiler ışığında suikast planını yönetecektir. Ancak, bir hafiyenin yerlerini açığa çıkarması ve suikast planını bildirmesinden sonra, planı iptal etmek zorunda kalırlar.

2.4.2.8. Fehim Paşa ve Margaret Olayı

Yervant Odyan, kurgu içinde ayrı bir bölüm olarak Fehim Paşa ile ilgili bir hikâyeyi de okuyucuya sunar.⁴⁸ Fehim Paşa Abdülhamid'in yaveri ve baş hafiyesidir. Babasının Esvapçıbaşı İsmet Bey olması sayesinde bu mertebeye ulaşmıştır. Zira Abdülhamid'e gözle görülür bir yararı dokunmamıştır. Zenginlerden haraç topladığı için pek sevilmeyen biridir. Yine bir gün Rum tacir Yorgaki Efendi'den iki bin lira ister, bu isteği sert bir şekilde geri çevrilince intikam almak için Yorgaki Efendi'nin gizli bir komita üyesi olduğu iftirasını atar. Tutuklanan tacirin, evi ve dükkânı aranır. Birkaç önemsiz kâğıt ile kasadan eşinin hemşiresine yazdığı aşk mektupları dışında başka bir şey çıkmaz. Bir Rum olduğu için serbest bırakılması konusunda sefirler padişaha baskı yapar. Suçsuz olduğu anlaşılrsa

⁴⁷ Bomba yüklü balon ile Yıldız'da yapılacak olan suikast, tarihte de gerçekliği olan bir girişimdir. İddiaya göre Musevi taciri Haronaçı ve oğlu Jak Efendilerin, yapılan bir ihbarda "sözde kömür getirmek için Jak Efendi bir şilebe maşin enfernali içeren melinitli bombalarla donatılmış balonlar konulduğu ve Akdeniz'den, Karadeniz'e geçerken Beşiktaş, Ortaköy sahilleri hizasına gelince balonların Yıldız'a doğru sevk edileceği" (Tahsin Paşa, 2018: 82) söylenir.

⁴⁸ Üyepazarcı, romanın belli bir yere kadar teknik olarak olayların gelişimi açısından belli bir düzeyi tuttuğunu ancak "bundan sonra yazarının Abdülhamid saplantısının kurbanı olarak, hürriyet için hamasi övgü, Abdülhamid için abartılı hakaretlerin yer aldığı bir içerik" (Üyepazarcı, 2008: 278) kazandığını dile getirir. Bununla birlikte "olaylarla ilgisi olsun olmasın Abdülhamid'i aşağılayacak sahneler gerekli gereksiz öykünün içine yerleştirilir. (...) Örneğin o zaman çok moda olan Fehim Paşa ile Margrit adlı cambaz kız arasındaki gönül ilişkisi hiç gereği yokken romanda sayfalar dolusu yer alır. Amaç Abdülhamid döneminin çirkinliklerini sergilemektir. Roman birdenbire bir siyasi eleştiri kitabı halini alır." (Üyepazarcı, 2008: 278)

da Abdülhamid'in itibarı için ona suçlu olduğuna dair bir kâğıt imzalatırmaya çalışırlar. Tacir buna kesinlikle karşı çıkar. Sefirlerin baskısı artınca taciri serbest bırakmak zorunda kalırlar. Fehim Paşa'ya ise ceza olarak ev hapsi verilir. Yenilgiyi kaldıramayan Fehim Paşa, daha teferruatlı bir plan hazırlayarak Yorgaki Efendi'yi tuzağa düşürür.

Fehim Paşa, hafifmeşrep bir kadınla evlenerek planını uygulamaya koyulur. Bütün pürüzlü işlerini yapan adamı Süreyya aracılığı ile Halep Çarşısı'ndaki bir cambazhaneye yeni gelen hokkabazlardan on altı yaşlarındaki Avusturyalı Margaret'i kandırarak onunla sahte bir şekilde evlenir. Amacı, karısına yan gözle baktığı gerekçesiyle Yorgaki'nin sonunu getirmektir. Ancak Margaret, Fehim Paşa'nın düşündüğü gibi biri çıkmaz, çok namuslu biridir. Kızın kendisine yardımcı olmayacağını anlayınca çareyi onun ağzından Yorgaki'ye bir mektup yazmakta bulur. Mektupta karısının ağzından, Yorgaki'ye apaçık bir şekilde ilan-ı aşk ettikten sonra onu tiyatroya çağırır. Bunun bir tuzak olabileceğini düşünmesine rağmen, kadınlara olan düşkünlüğünü yenemeyen Yorgaki oraya gider. Fehim Paşa, Süreyya'nın da yardımıyla tüccarı ve karısını baş başa bırakır. Daha sonradan onlara baskın yaparak Yorgaki'yi zevcesine yaklaştığı gerekçesiyle döver. Böylece intikamını alan Fehim Paşa, Margaret'e her şeyi açıklar. Margaret bu duruma çok üzülür. Durumu öğrenen Margaret'in babası tazminat ister. Fehim Paşa istenen meblağı veremeyince olay Abdülhamid'e akseder. İki bin lira vererek bu olaydan yakayı kurtarırlar.

Bu hikâyede dikkat çekici olan bir başka detay ise bu olay yüzünden Abdülhamid'in itibarını korumak amacıyla Necib Melhame'nin Yorgaki'ye istediği kâğıdı imzalatmaya çalışırken anlattığı vakadır. Fehim Paşa'nın Konstantara Biraderlere yaptığı itham sonucu onların nasıl işlerini bozulduğunu ve hala hapiste olduklarını anlatır. Bu durum hem Fehim Paşa'nın ne kadar tehlikeli bir insan olduğunu hem de padişahın başına açtığı işlerin vehametini göstermektedir.

Konstantara kardeşlerin hikâyelerini tacir ile Necib Melhame Paşa arasında geçen diyaloglardan öğrenmekteyiz: Konstantara kardeşler olarak bilinen Hristo Elefteriyos ve Kiryako adlı kardeşler, olay zamanından birkaç sene evvel tutuklanıp hapse girmiş ve sonra da sürgüne gönderilmiştir. Bu kardeşlerin Galata Konsolid Hanı'nda iki tane kuyumcu dükkânları vardır. 1902 yılında Fehim Paşa, Süreyya aracılığıyla, tıpkı Yorgaki Efendi'ye yaptığı gibi, kardeşlerden iki ya da üç bin lira talep eder. Ancak kardeşler bunu kabul etmez. Bu duruma çok sinirlenen Fehim Paşa, dükkâna sürekli hafiyeler gönderir ve onları rahat bırakmaz. Bir süre sonra dükkânın müşterileri, bu hâllerden dolayı

ticarethaneye gelmekten vazgeçmek zorunda kalırlar. Fakat Fehim Paşa, bununla da yetinmez; kardeşlerin Kalyoncu Kulluğu'nda bulunan evine baskın yaptırır ve evde arama yapılır. Evde, Türkiye-Rusya muharebesinin tarihiyle birkaç önemsiz evrak bulurlar. Tutuklanıp Galatasaray merkezine götürülen kardeşler sorgulanır, sorgudan sonra kendilerine bir kâğıt imzalatılır. Türkçeye aşina olmadıklarından neye imza attıklarını kestiremeyen kardeşler, Fehim Paşa'nın kurduğu tuzakla hapis cezası alırlar. Önce Sinop, daha sonra Kastamonu'da bir hapishaneye sevk edilen kardeşler hâlâ daha bu hapishanede çürümektedirler.

2.4.2.9. II. Meşrutiyet'e Arnavutların Etkisi

Eserde, Arnavut meselesi ilk olarak Arnavut Ali Paşa ile ortaya çıkmaktadır. Komita üyesi olduğu ortaya çıkınca firar eden Arnavut Ali Paşa, memleketine dönüp orada Arnavutlardan müstakil bir ordu kurmayı istemektedir. Bunun için öncelikle Selanik'e geçer. Orada yapılan toplantıda Saliha Hanım, Arnavutların devlet ile komita arasındaki genel durumunu ve hürriyet yolunda önemli bir müttefik olacağını şu şekilde dile getirmektedir:

Selanik elimizdedir. Yalnız Üsküp'te bir iş yapmak lazım! Halen komitanın merkezi Manastır'dır. Oranın ahalişi zabıtân ile müttehidülefkârdır. Biz, artık umumi bir icraat yapmak fikrindeyiz. Priştine, Prizren Arnavutlarıyla bir iş yapmak mümkündür. Eğer bu köyleri elde edemezsek mahvımız mukarrerdir, çünkü Abdülhamid bunları bizim üzerimize sevk etmek isteyecektir. Bu Arnavutlar hilkaten hürriyetperverdir, zaten bütün dünyanın malumudur ki Arnavutlar istibdat acısı çekmemişler, her bir tahakküme silahla mukabele etmişler. Bugün mümtaz bir idareye maliktirler, bittabi bu idarelerin tevessü ve daha ziyade kesb-i meşruiyet etmesini arzu ederler. Daha birkaç Arnavut rüesâsı işe başlamışlardır. Zaten kısm-ı azamızda Arnavut olmak münasebetiyle bu meseleyi halledeceğiz. (Odyan, 2017: 586)

Saliha Hanım'ın bu sözleri üzerine Ali Paşa, zaten kendisinin amacının da aynı olduğunu, bu sebeple emelleri için önem arz eden bu bölgeleri kendisine bırakmalarını

ister. Priştineli olduğu için nüfuzlu olduğunu söyleyen Ali Paşa, firzovik⁴⁹ içtimai yapılacağını söyler (Odyan, 2017: 586).

Bunun üzerine Saliha Hanım, Arnavut Ali Paşa Üsküp'e doğru yola çıkar. İkisi de Arnavut kılığına girerek bir köye yerleşirler. Saliha Hanım, komita üyesi dostlarına durumu izah için gönderdiği mektupta şu sözler ile Arnavutların kendilerine ne kadar yardımcı olduklarını, nasıl bir vatansever olduklarını anlatmaktadır: “Bugün köylüler bizi izâz ü ikram ediyorlar. Hissettim ki ben de bir Arnavudum... Evet, bunlar gibi ciddi, cesur, hürriyetperver, icabında izzet-i nefis için fedâ-ı hayata arzu-keş! İşte bu adamlar, hiçbiri müstesna olmamak şartıyla böyle meziyetlere maliktirler.” (Odyan, 2017: 626)

2.4.2.10. II. Meşrutiyet'e Doğru Ordunun Durumu ve İsyanlar

Üsküp'te, komita üyeleri ile polis arasında yaşanan çatışmadan sonra ordunun içinde komitacıları destekler nitelikte övgüler yapılmaya başlanmıştır. Komita üyelerinin iki polisi ve bir hafiyeyi öldürmesini takdir etmişlerdir. Özellikle Arnavut Ali Paşa'ya, Hakkı Bey'e iki kere Yıldız görevlilerinden kaçmasına yardım etmesi (Odyan, 2017: 597) nedeniyle zabıta ve amirler arasında kahraman gözüyle bakılmaya başlanmıştır.

“Zâbitân ve amirler” (Odyan, 2017: 597) arasında konuşulan bu hadise, bir “erkân-ı harb binbaşısı” (Odyan, 2017: 597) tarafından duyulur. Kendisine verilen Üsküp'te yaşanan olayın faillerini bulması emrine karşı gelir. Bunun sebebi olarak da “kahvelere gidiniz, oralarda cinayet vakasını alenen takdir ediyorlar” (Odyan, 2017: 599) diyerek subayların kendisine itaat etmeyeceğini bildirir.

Üsküp'te Hafıye Aziz ve iki arkadaşının komita üyeleriyle girdiği çatışmada öldükleri haberi Abdülhamid'e ulaşır ulaşmaz Üsküp valisine bir telgraf çekilmiş; suçluların derhal yakalanıp tutuklanmasını istenilmiştir. Ancak Vali, bu olayın ordu içinde büyük ses getirdiğini ve Üsküp ordusunun isyan ettiğini bir telgraf yoluyla Abdülhamid'e iletir. Bu telgrafta aynı zamanda görevi yerine getiremeyeceği sebebiyle valinin görevden çekilme isteği de yazılıdır:

Huzûr-ı cenâb-ı mülûk-âneye

Cenâb-ı Hak, ömr-i şâhânelerini müzdâd buyursun âmin!...

⁴⁹ “II. Meşrutiyet öncesi Arnavutların meşrutiyet isteklerine dair padişaha çektikleri telgraf ve protesto gösterileridir.” (Odyan, 2017: 586)

Dün akşam şeref-vârid olan telgrafnameleri bura kumandanına tebliğ ettim. Kumandan paşa, alay ve taburların arkân ve zâbitânına tefhîm için müsaade talep etti. Bugün öğle vakti kumandan paşadan muvâfık bir cevap ümit ederken paşa, ‘irâde-i şâhâneyi hiç kimse ısga etmiyor; herkes bu iradenin haysiyet-i askeriye kesr edeceğini söylüyor, asker vatani harici düşmanlardan vikaye eder; yoksa memleketinde jandarmalık etmez.’ Kulları kumandan paşanın ifâde-i mesrûdeleri üzerine fevkalade meyas oldum. Kendi mıntıkam dahilinde irâde-i şâhânelerinin âdem-i infâzı gibi büyük bir bâr-ı mesûliyet altında devâm-ı memûriyetim münasip olmayacağı için yerime daha münasibinin tayini ile kullarının af buyurulmuşluğunu eltâf-ı şehriyârîlerinden istirham ettiğimi mübeyyen işbu istifanameyi arz ve takdime mütecâsirim. Ol bâbda emr ü fermân.

Üsküp Valisi (Odyan, 2017: 604)

Saliha Hanım’ın komita üyelerini yaşananlardan haberdar etmek için yolladığı mektuptan, isyanın sadece Üsküp ordusu ile sınırlı kalmadığını Manastır ve Selanik’in de komitaya dahil oldukları anlaşılır:

Arkadaşlar!

Size sevinçli bir mektup gönderiyorum. Ben birçok seneden beri devam eden komitacılık hayatımda bu dakikalar gibi sevinçler görmedim. İşlerimiz mükemmeldir. Manastır, Selanik, Üsküp orduları ve bu vilâyât-ı selâse ahalisi tamamıyla komitamıza dahil olmuşlardır. Artık bu mıntıkaya Abdülhamid değil biz hâkimiz ve hâkimiyetimiz meşrûtiyet-i hürriyettir! Yıldız’dan gelen emirlerin hiçbirisi icra edilmiyor; şiddetli emirler karşısında valiler istifa ediyorlar. Yıldız erkânı artık lastikli mülayim emirler vermektedir. Üsküp vakasını hükümet-i Hamidiye unutmuş gibidir, fakat bu vaka gittikçe kesb-i vüsat ediyor. İlk zamanlarda üç dört kişiden ibaret iken, bugün kırk elli kişiyiz. İcabında müthiş bir çete de olabilir. (...)

Artık buralarda istibdad havası yok! Bilmeniz meşrutiyet kokuları ne kadar latif... Adeta insanın asabını tahrik ediyor.

Bugün bu sevinçlerden sonra size bazı mühim şeyler yazacağım... Her ne kadar buradaki üç vilayet ahalisi ve orduları bizimle beraber ise de,

Abdülhamid Anadolu, Arabistan orduları veyahut başka ordularla bizim faaliyetimizi tahdîd etmeye çalışacaktır. Biz buradaki Bulgar, Rum, Sırp ihtilal komitalarıyla uzun uzadıya müzakerât için sükûna muhtacız. Çünkü bu meseleler halledilmedikten sonra hürriyet-i hakikiye tesis edemez.

Böyle bir sükûn için size bir vazife düşer. Abdülhamid'in nazar-ı dikkatini başka bir noktaya, daha doğrusu İstanbul'a atfettirmek, öyle bir vaka tertip ediniz ki Abdülhamid hayatından şüphelensin ve bütün kudretini bu tehlikenin imhasına sarf-ı nazar etsin. Bilirsiniz ki sultan hayatı için her şeyden sarf-ı nazar eder. İşte sizden beklediğimiz iş! (Odyan, 2017: 626)

Bir süre sonra İstanbul'daki komita üyelerine gelen bir başka mektupla çıkan isyanlardan söz edilir. Bu mektupta Resneli Kolağası Niyazi Bey'in⁵⁰ iki yüz kişi ile isyan ederek dağa çıktığı, ardından "Kahraman Niyazi Bey maiyetinde yüz elli" (Odyan, 2017: 740) kişinin daha isyan ettiği söylenir. Daha sonra, "Selanik müfettiş-i umumisiyle Manastır vilayetine" (Odyan, 2017: 766) yazdığı tehdit mektubunda kendisine, "Asumatlı Tevfik, Bisucanlı Emin, Tevesilli Kortiş çeteleri" (Odyan, 2017: 767)nin de dâhil olduğunu bildirir. Bu mektuba tüm "İslamiye halkı" (Odyan, 2017: 767)nin onlarla birlikte olduğunu yazarak şu cümleleri ekler: "Bizim hükümet-i fâside ve gayr-i meşrûaya çektiğimiz kılıç kendi malımız değildir. Onu belimize kuşatan cemiyettir, millettir." (Odyan, 2017: 767)

İsyanı bastırmak için bölgeye gönderilen Nazmi Paşa'dan korkmadığını mektubunda yazan Resneli Niyazi, "bizim maksadımız adl, kuvvetimiz haktır" (Odyan, 2017: 767) diyerek saraya meydan okur. Niyazi Bey, mektubunda kendilerinin katil, hırsız veya mahkum olmadıklarını; vatan uğruna ölmeyi şeref bilen fedakar vatanperver olduklarını belirtir. Kurtuluşun "ittihad ve tesis-i meşrutiyet olduğunu" (Odyan, 2017: 767) dile getirir. Meşrutiyetin ilanı yolunda engel teşkil edenleri ise vatan haini sıfatıyla suçlar. Erkek ve namuslu kişilerin kendileriyle beraber olduklarını, karşılarında duran askerleri ve paşaları ise "budala cahil" (Odyan, 2017: 767) ve "erkeklikten pek uzak hanım tabiatlı" (Odyan, 2017: 767) olarak niteler. Ayrıca Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koyacak olan cemiyetin bir an evvel açılmasını ister, aksi halde dünyada ve ahirette milletle birlikte yakalarına yapışacaklarını ve haklarını arayacaklarını söyler. Niyazi Bey Manastır vilayetine yazdığı hakaret içerikli tehdit mektubunu şu şekilde bitirir:

⁵⁰ "3 Temmuz 1908'de Resneli Niyazi Bey'in bir grup askerle başlattığı isyan, zamanla Jön Türk İhtilali halini almış; buna karşı fazla direnmeyen II. Abdülhamid 23 Temmuz'da İkinci Meşrutiyet'i ilan etmişti." (Niyazi'den aktaran Alkan, 2009: 221)

Artık teşebbüsât-ı ciddiye tevessül buyuracaklarını müsellim olan fart-ı hamiyetlerinden ümit eder, bir an evvel cevab-ı muvâfakat bekleriz. Binaenaleyh kemâl-i şevk ve hararetle ve hep bir ağızla arz ederiz ki maksadımız ya selâmet-i vatan veya ölümdür.

İki yüz vatan fedaisini namına Kolağası Niyazi (Odyan, 2017: 767-768)

2.4.2.11. Makedonya Meselesi

Eserde ilk olarak Makedonya meselesine Matmazel Faine'in eline ulaşan komita mektubuyla değinilmektedir. Yazar, Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adına “umum konsoloslara verilen layihanın sureti” (Odyan, 2017: 734) başlığıyla yazılan bu mektup aracılığıyla durumu izah etmiştir. Bu layihaya neden Makedonya meselesine bu kadar önem verilmesi gerektiğini izah eden şu sözlerle başlarlar:

Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti tarafından

Umum konsoloslara verilen layihanın suretidir efendim!

Vatanımızın bir kısm-ı mühimmi olan Makedonya'nın dûçâr olduğu hal ve onun ıslahı ve tahkim ve istikbali Türkiye denilen bu mecmua-i vatanın evladı olan bizlere sutûr-ı âtiyeyi kemâl-i hürmetle huzûr-ı âliyelerine arza mecbur kılınmıştır. (...) Bu gün seyirci olduğumuz manzara pek gariptir. Şimdiye kadar bu bâbda çare gösterenler hep büyük bir lütufkârlık takınan ecnebilere ki gösterdiği çareler hep birbirinden ziyade gayr-i kabil-i tatbik şeylerdir. O halde memleketlerini onun ve onun marazlarını meselede menfaattâr olan ecnebilere ziyade ve daha iyi bilen Osmanlıların kendi sözlerini söylemeye hakları yok mudur? Zatiâlilerinden vukuat ve hakikat-i bedihyesi üzerine müesses olan şu sözleri arz etmeliğimiz müsaade istirham ederiz, Avrupa'nın Makedonya'daki mesai-i ıslah-kârânesi hiçbir neticeye müncerr olmadı ve hiçbir suretle ahvali tadil edemedi. Hatta daha beter oldu. İğtişâşât çoğaldı. Makedonya muamması bir kat daha işgal edildi. Memleketin her tarafında umumi bir karışıklık hüküm-fermâdır. (Odyan, 2017: 734)

Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Avrupa, Makedonya üzerinde fazla söz hakkı sahibi olmuş ve uyguladığı politikalar Makedonya meselesinin daha da karışmasına neden

olmuştur. Cemiyet üyeleri, tüm bunlara ses çıkarmayan Osmanlı hükümetine karşı takındığı sert tavrıdan da anlaşıldığı gibi bu mesele üzerine eğileceklerini belirtmektedir. Mektuba şu şekilde devam edilmektedir:

Avrupa için bî-lüzum ve Osmanlılar için muzır olan dört sene tecrübeden sonra bizzat düvel-i muazzama dahi şimdiye kadar ittihad ettikleri tedâbirin tesirsizliğini kabul, ıslahatın Makedonya’da hiçbir ıztırabı tahfif etmediğini tamamiyle itiraf ettiler. Hâlbuki bu hakikat karşısında Avrupa, şerefiyle işten çekilip müşgilatı tezyîdden başka bir şeye yaramayan her türlü müdahaleden feragat edecek yerde maatteessüf görüyoruz ki Makedonya’ya bilahare daha ziyade mesâib ve belâyâya giriftâr edecek olan bir tecrübe-gâha çevirmek istiyor, evet ellem-nâk bir hayretle haber aldık ki İngiltere hariciye nazırı Sir Edward Grey⁵¹ Makedonya’da naire-i itfâsı oraya müstakil bir vali tayiniyle mümkün olacağı hakkında bir fikir der-miyân etmiş ve ondan sonra da Petersburg kabinesi Makedonya meselesinin beynelmilel bir teftiş-i idareyle halledilebileceğini düşünüyormuş. (Odyan, 2017: 735)

Avrupa, Makedonya’da uyguladığı politikanın yanlışlığını kabul etmekte ancak bölgeden elini çekmemektedir. İngiltere dış işleri bakanı olan Sir Edward Grey’in ve Petersburg kabinesinin bu fikirleri, cemiyet tarafından kati bir surette reddedilmektedir:

Son derece kati ve emin bir surette şimdiden diyebiliriz ki bu iki türlü tedbirin ne biri ne diğeri ve hatta her ikisi birden Makedonya’nın Osmanlılık mecmuasından büstün ayrılmasını intaç edeceği için İslam ve Hristiyan, bilumum vatandaşların ittihadıyla vatanlarını müdahelât-ı ecnebiyeden vikaye etmekle beraber hürmet-i şahsiye ve siyasilerini hükümet-i hâzıra yedinden istirdâda karar vermiş ve bu maksatla idare-i hâzırânın vesâit-i istibdâdiyesinden müstefid olan ümeranın istişaresiyle Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti namı altında ittihad ve ittifak etmiş olan bütün efrâd-ı milletçe şâyân-ı kabul değildir. Biz memleketimizin inkıraz-ı umumisini intaç edecek olan bu gibi teşebbüsâta karşı hukuk-ı milliyemizin

⁵¹ “Sir George Grey’in torunu olan Edward Grey 1862 yılında Northumberland’da doğdu. Siyasete Liberal Parti üyesi olarak 1885’te atıldı. 1905-1916 yılları arasında Dış İşleri Bakanlığında bulundu.” (Odyan, 2017: 735)

müdafaasına katiyen azmetmiş olduğumuz cihetle bu uğurda bütün vesaiti istimal edeceğimizi ve adalet ve medeniyete asla kabil-i telif olmayan bir suretle bazîçe-i ecânib olmasını artık kabul etmeyeceğimizi zatiâlilerine arz ederiz. (Odyan, 2017: 735)

Avrupa, her ne kadar “Makedonya’nın saadetini temin” (Odyan, 2017: 735) etmeye çalışıyoruz dese de cemiyet buna asla inanmamakta, hatta Makedonya üzerindeki asıl amaçlarını da ortaya sermektedir:

Zira Avrupa bir hayale vücut vermeye çalışıyor. Filhakika Avrupa’nın gaye-i maksadı ortaya güya bir Makedonya hükümeti yahut Makedonya eyalet-i mümtazesini ihdas etmektir ki bunların ikisi de birbirinden farksız ve tehlikelidir. Hâlbuki belli başlı bir Makedonya hükümeti bundan iki bin sene mütecevaz bir zamandan beri mahvolmuş ve eski Makedonyalıların bu kere bir eseri bile kalmamıştır. Makedonya’nın mazisinden bugün isminden başka bir şey yoktur. Makedonya bir hatıra-i tarifiyeden başka bir şey değildir. Makedonya mevcut olmadığı gibi Makedonya dahi yoktur. Makedonya elyevm Osmanlı İmparatorluğu’nun eczâsından biridir ve ondan tefrik edilemez. Hayatı ancak imparatorluğun hayatıyla kaimdir. (...) (Odyan, 2017: 735-736)

Makedonya bölgesine Avrupa tarafından ilk müdahalenin, Manastır vilayeti Bulgarlarının bir kısmının isyan etmesiyle Sofya komitalarının ilanı sonucunda yapıldığı söylenir (Odyan, 2017: 736). Cemiyet, Avrupa’nın bu bölgeye müdahale etme sebebinin yanlış olduğunu dile getirir. Avrupa’nın söylediğinin aksine, bölgede Müslümanlar Hristiyan halka zulüm etmemektedir:

(Avrupa) zannediyor ki Makedonya’da iki taraf halk var: Bir tarafta Müslümanlar yani cellatlar ve bir tarafta Hristiyanlar (bilhassa Bulgarlar, yani bîgünah mazlumlardan, bu zehâbdan dolayı Hristiyanlar yani Bulgarları Müslümanların güya vahşet ve taassuplarından vikaye için tedâbir ittihad ederek Makedonya’ya çare-sâz oluyorum sanıyor.

Hemen söyleyelim ki Avrupa fahiş bir hataya düşüyor. Müdahale-i ıslahiyesinden (!) beri geçen seneler zarfında Hristiyanlar birbirlerini boğazladıkları halde nüfus-ı umûmiyenin yüzde yirmi beş Bulgar’a karşı

yüzde elli beşi teşkil ile haiz-i ekseriyat olan Müslümanlar Avrupa'yı pek fena tekzip etmişlerdir. (Odyan, 2017: 736-737)

Nüfusunun yaklaşık “%55'i Müslüman” (Odyan, 2017: 738) olan bölgede Müslümanlar, bütün dinlere saygı ve hoş görüyle yaklaşır. Hatta bölgede Hristiyan kilisesinin yapımına dahi yardım etmişlerdir (Odyan, 2017: 738). Ayrıca cemiyet, bölgedeki Müslümanların oraya yeni gelmediklerini, “sultanların fethinden çok zaman evvel gelip” (Odyan, 2017: 738) yerleştiklerini söylemektedir.

Komitacılar, Makedonya halkının durumunun iyi olmadığı konusunda Avrupa ile hemfikir olduklarını söyler. Ancak bunun sebebi Makedonya'nın kendisi değil, bizzat “istibdâd-ı zalimânesi” (Odyan, 2017: 737)dir. Cemiyet üyelerine göre Makedonya, “istibdad perdesine bürünmüş bir kilk-i cüzidir.” (Odyan, 2017: 739). Bu perdeyi Avrupa'ya ihtiyaç duymadan yırtacak olanların kendileri olduklarını söylemektedirler (Odyan, 2017: 739).

2.4.2.12.Reval Görüşmesi ve II. Meşrutiyet'in İlanı

Eserde, Abdülhamid, isyanı bastırmak için Şemsi Paşa'yı görevlendirdiğine pişman olmuş ve bu konu üzerine İzzet Paşa ile değerlendirme yaparken kendisini asıl endişelendiren durumun “Rumeli'deki hainler” (Odyan, 2017: 771)in olmadığı, devleti hakkında yapılan “Reval Mülakatı” (Odyan, 2017: 771) olduğunu söyler.

Abdülhamid hem Reval Mülakatını hem de Makedonya'da cereyan eden olayları görüşmek ve önlem almak için “sadrizam ile vükelayı Yıldız'da bir içtima-ı fevkaledeye davet” (Odyan, 2017: 771) etmelerini söyler. Ayrıca Reval görüşmeleriyle ilgili elde yalnızca “Almanca gazetelerin neşriyatıyla Times gazetesinin bir başmakalesi” (Odyan, 2017: 772) bulunmaktadır. Bu sebeple Abdülhamid yabancı devletlerde bulunan elçilerden konu ile ilgili bilgi istemiştir.

Bu sırada hariciye nazırının verdiği bilgiye göre, Paris elçisinden Abdülhamid'e karşı bir ittifak kongresinin yapılacağı yönünde bir malumat almışlardır. Abdülhamid bu kongreyi “Ermeni, Bulgar, Arnavut ve daha sair anasıra mahsus komitalarla Jön Türklerin ittihadı” (Odyan, 2017: 773) olarak niteler. Bu kongrenin toplanmasını bir tehlike olarak görmektedir. Abdülhamid, bu durumu şu şekilde atlatabileceğini düşünmektedir:

Otuz seneyi mütecâviz bir müddetten beri yalnız başıma Avrupa siyasîlerine karşı mücadelede bulundum. Ve ekserî ahvalde galip geldim. Bugün hal ve mevki tebeddül etmiştir. Artık Garbı aldatacak vasıtaların hepsi tükenmiştir. İdare-i hazırayı ifa etmek şartıyla Avrupa'yı maksadından rücu ettirmek için henüz sühuletler varsa da bu pek büyük fedakârlıklar ile kabul olacağından yeni birtakım arazinin yine onlara terkiyle temin edileceğinden bittabi ahalide âdem-i hoşnudiyet bir kat daha artacaktır. Binaenaleyh artık başka tür çareler düşünmeli. Avrupa siyaseti gayr-i muntazır bir hal karşısında bulundurulmalı, bu ise yine zâhiren bir meşrutiyet-i müeyyide ve hakikatte ise bir meşrutiyet ilanı ile kabul olacağından fakat tam istediğim gibi bir rol oynayabilmek için evvel-emirde Rumeli'deki isyanı bastırmalıyım. Meşrutiyeti, meşrutiyet isteyenlersiz ilan etmeliyim, bu suretle yine bir bahane ihdasıyla meydandan kaldırmak pek kolaydır. Bu memlekette meşrutiyet-i hakikiye tesisi benim nüfûz-ı hükümrânıma en büyük bir darbedir ki bunu asla ve katiyen arzu etmem ve edemem. Benim yapacağım her şey yalnız harice karşı olacaktır. Dahilde ise ahvâl-i hâzırayı temizleyeceğim. Evet bir dakika evvel şu isyanı bastırmış olsam Avrupa'ya karşı mahirâne bir fırıldak daha çevirebilirim. (Odyan, 2017: 773-774)

Bu olaylar olurken isyanı bastırmak için bölgeye gelen Şemsi Paşa, Arnavutları ihtilalciler aleyhine sevk etmeye çalışmaktadır. Yazar, bu durumun doğruluğunu bir telgraf ile desteklemektedir:

İlbasan Mutasarrıfı Vekâleti vasıtasıyla Akif Paşa ile Şevket Bey ve Derviş Beyefendilere

Öteden beri ecdadınızın devlet ve memleketimize ibraz oldukları sadakat ve fedakârlık cümlelerinin malumudur. Bu defa dahi hidemât ibraz edeceğinize emniyetim ber-kemâldir. Büyük bir sıkıntının taht-ı tazyikindeyim. Sizin bu taraflarda olan nüfuz ve kudretinizin derece-i ehemmiyetini takdir etmiş olduğumdan muâvenetinize intizar ediyorum. Bu sırada ötede beride zuhura gelmekte olan halet-i iğtişâş-perverdâneneden haberdar olmanız tabiidir. Bu uygunsuzlukların esbâb-ı hakikisiyle vâkıf olmak için müdebbir ve kâr-aşnâ adamlar istihdamıyla bunlardan istihsal edilecek malumatın sahih ve doğru

bir surette bildirilmesini temenni eder ve herhalde vicdanımıza tevdi-i keyfiyet eylerim efendim.

24 Haziran sene 324

Birinci Ferik Şemsi (Odyan, 2017: 781)

İttihat ve Terakki Cemiyeti de karşılık olarak Mirliva Osman Hidayet Paşa'yı tutuklar. Ardından saraya bir telgraf gönderir:

Huzûr-ı akdes-i hazret-i hilafet-penâhiye

İrade-i seniye-i mütekarireleriyle tebaa ve zîr-i destâniyelerine bahş ve ihsan buyurulan Kanun-i Esasi'nin tatbikat-ı fiiliyesine müsaade ve icâb-ı hâlin irade buyurulması suretiyle sadakat ve ubûdiyetimizin halelden vikayesini istirham ve Pazar gününe kadar Meclis-i Mebusan'ın küşadına ferman-ı hümâyûnları sâdır buyurulmadığı halde rızâ-yı şehriyârîlerine muhalif ahvalin vukuu der-kâr olup Manastır Vilayeti dahilinde elyevm mevcut bulunan memûrîn-i mülkiye ve erkân-ı ümerâ ve zabitân-ı askeriye ve efrâd-ı şâhâneleriyle ulema ve meşâyih velhasıl kibar u sığar edyân-ı muhtelif mensûbînin bilâ-istisna ve vicdaniyet-i Hüda'ya karşı ahd ve misâk-ı umûmi altında bulunduğunu arz eyler ferman.

9 Temmuz sene 324

Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Manastır Merkezi (Odyan, 2017: 799-800)

Osman Paşa'nın tutuklanmasından sonra bazı vilayet valilerini dahi kendi taraflarına çekmeyi başaran cemiyet, bölgede artık hükümet taraftarı kimse bırakmamıştır. İstifası kabul olmayan Vali Hıfzı Paşa dahi cemiyetin kuvvet ve metaneti konusunda Abdülhamid'i ikna etmeye çalışmaktadır:

Huzûr-ı akdes-i hazret-i pâdişâhiye

Huzûr-ı sadaret penâhiye

Bu gece Kolağası Eyüp ve Niyazi efendilerin taht-ı kumandasında ahali ve efrâd-ı asâkir-i şâhânededen mürekkep iki bin kadar müsellah bir kuvvet Manastır'a gelip acizlerinin ve daha bazı ümerânın ikametgâhlarını sararak paşa-yı müşarünileyhin muhafazasına mahsus olan kıta-i askeriyenin

silahlarını toplatarak müşarünileyh hazretlerini kaldırıp götürmüşler ve Manastır kuvve-i askeriyesinin kâffesi ve efrâd-ı ahaliden dahi üç bin beş yüz kişi onlara iltihak etmiş olduğu berây-ı malumat-ı maruzdur.

10 Temmuz sene 324

Vali Hıfzı (Odyan, 2017: 800)

Ferid Paşa kabinesiyle hiçbir sonuç elde edemeyen Abdülhamid, Said Paşa'yı yanına çağırarak bu konuda fikirlerini istemiştir. Said Paşa ise Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymakla bu işin çözülebileceğini söyler. Abdülhamid bunu kabul ederek anayasanın ilanını her yere telgraf çekilerek haber verilmesini emreder. Son olarak da Said Paşa'yı sadrazam olarak tayin eder. O gün bu hadise memleketin her yerinde şenliklerle kutlandı. Bu tarih (10-11 Temmuz) Osmanlı'nın tarihine bir milli bayram olarak kaydedilmiştir (Odyan, 2017: 801).

2.4.3.Mekânlar

Odyan, "Abdülhamid ve Sherlock Holmes" romanında istibdadın hâkim olduğu yıllarda İttihad ve Terakki Cemiyetinin İstanbul ili sınırları içindeki faaliyetlerini, daha sonra İstanbul dışına çıkarak Selanik, Üsküp gibi Rumeli sınırları içerisinde devam ettirdikleri faaliyetlerini ve hürriyet zaferiyle sonuçlanan hikâyelerini konu edinmektedir. Romanda kullanılan mekânlar gerçek olmakla birlikte, bir mekânın fotoğrafına da yer verilmiştir. Bu mekân Hakkı Bey'in vaaz verdiği caminin kendisidir.

Romanda yazar, kurgusal yapıyı oluştururken tarihi kişileri ve olayları malzeme olarak kullanır. Gerçek mekânlar da bu kurgu içerisinde yer alır. İstanbul'dan Rumeli'ye kadar olan mekânlardan yararlanır. İzmir ve Gaziantep'ten de bahsedilir. Zira romanda adı verilmeden ancak genç komitacı olarak anılan genç, İzmir'de tütüncü kılığına girip esnaflık yaparak hürriyet propagandası yapmaktadır. Hakkı Bey'in adını kullandığı Mazlum Hoca ise Gaziantep'tedir. Romanda eski adı olan Ayntab olarak anılmakta olan Gaziantep, bir sürgün yeri olarak anılır. Saliha Hanım'ın babası buraya sürgün edilmiştir.

2.4.3.1.İstanbul İçi Mekânlar

İstanbul, tarihte birçok şekilde anılmaktadır. Romanda ise sık sık Dersaadet, payitaht ve İstanbul adlarıyla anılır. Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanı, büyük çoğunlukla İstanbul sınırları içerisinde geçer.

İstanbul içinde bulunan Yıldız Sarayı⁵² ise romanda en çok kullanılan mekândır. “Şahane bir bahçenin ortasında bulunan Yıldız Sarayı, padişaha ait saraylardan bir tanesiydi. Ancak, denize paralel bir şekilde inen tepelerin sırtında inşa edilen bu saray, 360 derecelik bir görüş açısı sağlayan stratejik bir yerde inşa edilmişti.” (Woods, 1976: 114). Woods Paşa, aynı zamanda sarayın etrafında saray personeline ait çok sayıda binanın bulunduğunu, giriş kapılarına nöbetçi kulelerin inşa edildiğini söyler. “Bütün bunlara sarayı korumakla görevli beş bin muhafız askerini ekleyince Yıldız’ı bir imparatorluk sarayından ziyade tahkim edilmiş bir ordugâha benzetmek yerinde olacaktır.” (Woods, 1976: 114-115)

Yıldız Sarayı haricinde Sultan Aziz zamanlarında yapılmış bir köşk de mekân olarak kullanılır. Beykoz’da bulunan bu köşkte Abdülhamid, Hakkı Bey’i hapsedmiştir. Ziya Paşa, kurnazlıkla Hakkı Bey’in tutulduğu evi öğrenir ve komita üyeleri ile birlikte onu kurtarır. Ayrıca Hakkı Bey, İzzet Paşa’nın Yeni Mahalle’deki konağında yanarak ölmüştür. Bir başka konak ise Cemal Bey’in konağıdır. Hamalbaşı vakasından sonra sığındıkları Ali Paşa’nın konağından kaçarak Cemal Bey’in Arnavutköyü’ndeki konağına gelmişlerdir. Hüseyin de Afife ile birlikte bu konağa gelir.

İşlenen cinayetlerin çoğu İstanbul içindedir. İlk cinayet, “Kandilli ile Vaniköy arasında bulunan gayr-i meskûn zannedilen bir hane” (Odyan, 2017: 19)de işlenmiştir. İkinci cinayet ise Erenköyü İstasyonu yakınlarındaki bir hanede işlenmiştir. Fırıldak⁵³ mesire alanının kıyı kısmı da önemli bir mekândır. Komita üyeleri kaçarken, o sırada sandal gezintisi yapan Sadık Bey ve Ali Osman’ın sandalına silah zoruyla binerler. Sadık Bey, bu sandalda komita üyesi olarak onlara katılmak istediğini söyler.

Margaret’in oyunculuk yaptığı cambazhanenin bulunduğu yer, yine İstanbul’da bulunan Halep Çarşısıdır. Halep Çarşısı, eserde verilen bir dipnot ile şu şekilde tanıtılmaktadır: “Beyoğlu İstiklal Caddesinde Atlas Pasajı’nın tam karşısında, bugün içinde

⁵² Abdülhamid’in deniz kıyısındaki Dolmabahçe Sarayı’ndan Yıldız Sarayı’na taşınma nedenini Woods Paşa şu şekilde açıklar: “Abdülhamid’in deniz kenarındaki Dolmabahçe Sarayı’nı terk etmesinin sebebi, muhtemelen amcasının tahttan indirilmesi olayında Deniz Kuvvetleri’nin oynadığı rolü çok iyi bilmesiydi.” (Woods, 1976: 115)

⁵³ “Sarıyer’den sonra gelen Yeni Mahalle’de, kıydan yüksekçe bir yerdeki mesire yeri.” (Odyan, 2017: 52)

Ferhan Şensoy'un Ses Tiyatrosu ile katında Beyoğlu Sineması'nı barındıran pasaj. 19. yüzyılda ise içinde bir sirk bulunuyordu." (Odyan, 2017: 489)

Romanda "ev"ler de önemli mekânlar arasındadır. Ali Osman'ın ailesiyle birlikte yaşadığı "Boyacıköyü'ndeki sahilhane" (Odyan, 2017: 30)de bulunan ev şu yönden önem arz eder: Sadık Bey'in işlenen ikinci cinayetle ilgili bilgileri almak için bu eve gitmiştir ve Ali Osman, Sadık Bey'le konuştukları akşamın sabahı bu evde tutuklanmıştır.

Polisler tarafından etrafı sarılan ve suçluların bulunduğu iddia edilen evin bulunduğu muhit ise Yeni Mahalle olarak geçer. Burası, "İstanbul, Sarıyer'de bir semt" (Odyan, 2017: 33)tir. Zengin bir paşazadeye ait olduğu söylenen hane aslında komita üyelerinin saklandığı mekândır.

Kapalı mekânlardan bir diğeri de Saliha Hanım yani yeni adıyla Madam Tabouset'in Şişli'deki evidir. Burası Yıldız'a oldukça yakın olması nedeniyle önemli bir mekândır. Ayrıca ihanetle suçlanan Ziya Paşa ve Saliha Hanım burada görüşerek Hakkı Bey'i kurtarma planını yapmıştır. Hatice Hanım'ın Üsküdar-Bülbülderesi'ndeki⁵⁴ eski evi de önemli bir mekândır. Afife burada yakalanarak götürülmüş, Hüseyin evdeki polisleri burada kandırmıştır. Bir diğeri ev ise "Tünel karşısında 18 numarada" (Odyan, 2017: 630) bir Rum evidir. Bu evde hem Saliha Hanım'dan gelen mektup okunmuş hem de Afife ve Hüseyin'in durumu konuşulmuştur.

Komita üyelerinin sığındığı mekânlardan biri olan Robert Koleji de önemlidir. Hüseyin ve Afife, Cemal Paşa'nın konağından kaçarak bu okulun bahçesine sığınır. Oradan kapısı açık bulunan "jimnastikhanenin" (Odyan, 2017: 622) içine girerek geceyi orada geçirirler. Üstelik bu okulun müdürüne duyulan saygı ve müdürün komita üyelerini ele vermemesi de bir diğeri dikkat çekici detaydır.

Glavani Sokağı da önemli bir mekân olarak kullanılır. Glavani Sokağı, hazırlayanların esere eklediği bir notla "bugün Beyoğlu'nda Londra Oteli'nin yanından başlayarak İstiklal Caddesi'ne çıkan Kallavi Sokak'ın eski adıdır." (Odyan, 2017: 640)

2.4.3.1.1. Oteller

Oteller, romanda sık sık kullanılan mekânlar arasındadır. Genellikle gerçekte var olan oteller kullanılmıştır. Örneğin; McClain, Abdülhamid'in odasına bırakılan hançer ve notun izini sürerken notun yazılı olduğu kâğıdın kalitesinden onun bir otel kâğıdı olduğunu

⁵⁴ "Bülbülderesi, Üsküdar Selanıkliler Sokağı arasında Selanıkliler 'in çoğunlukta olduğu Karakaşlar ve Kapancı cemaatinin de defnedildiği mezarlıktır." (Meriç, 2010)

anlar. Oteli bulmak için ise önce Beyoğlu'ndaki Pera Palas'a sonra Otel Kroker⁵⁵'e uğrar. Burada, Ziya Paşa'yı kılık değiştirmiş bir halde bulur. Ziya Paşa'yla konuştuktan sonra, kendilerine yardım etmek istediğini söyler. Ziya Paşa da kendisini Sai Bey'i uyarması için Tokatlıyan Oteline gönderir. Sai Bey ile McClain'in konuştuğu mekân Tokatlıyan Oteli⁵⁶ dir.

2.4.3.1.2. Vapurlar

Eserde kullanılan bir diğer mekân ise vapurlardır. Vapurlar genellikle komita üyeleri tarafından kaçış veya İstanbul'a giriş için kullanılır. Sürgün edilmek için kullanılanlar da vardır.

Llyod şirketine⁵⁷ ait Uranu adlı vapurla komita üyelerinden Vahram, Rahip Antonyo Riço kılığında İstanbul'a gelir. Burada polis memurunun kendisinden şüphelenmesiyle zor anlar yaşamıştır. McClain ve Vahram'ın bindiği Üsküdar-Beşiktaş vapuru da McClain'in komita üyelerinin izini sürmeye başladığı yerdir.

Bir başka vapur ise Saliha Hanım ve arkadaşlarını Atina'ya kaçırarak Batavia adlı vapurdur. Burası da Saliha Hanım'ın meşrutiyetin ilan edileceğinin göstergesi olan bir konuşma yapması dolayısıyla önemlidir.

“Fransız Mesajri Maritim Kumpanyası'nın Senegal vapuru” (Odyan, 2017: 572) da komita üyesi Arnavut Ali Paşa'nın Selanik'e kaçtığı vapur olması açısından önemlidir. Çünkü Ali Paşa, burada kendisini ele verecek olan hafıye Rıfat Efendi'yi vapurdan atarak öldürmüştür.

2.4.3.1.3. Birahane ve Meyhaneler

Birahaneler ve meyhaneler, yazarın kullandığı bir diğer önemli mekânlardandır. Eserde çoğunlukla sohbet için kullanılır. Burada ya önemli bir haber bildirilir ya da bir plan dâhilinde gerçekleşecek olan olayların başlangıcı belirlenir. Örneğin; Sadık Bey ile Ali Osman Bey'in, ilk cinayetlerle ilgili oturup konuştuğu mekânın ismi Kafkas

⁵⁵ Söz konusu otel binası, “Birinci Umumi Harpten sonra Mütareke Devri'nde Kroker Oteli iken, Müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve merkez itihaz olunmuştu. (...) Şimdi burada İstanbul'un ve belediyenin biricik konservatuvarı bulunmaktadır. Daha ileriye doğru İstanbul'un en büyük otellerinden biri olan Pera Palas bulunmaktadır.” (Sarısakal, 2021)

⁵⁶ “Tokatlıyan (Konak) Oteli Beyoğlu'nun en büyük binalarındandır.” (Sarısakal, 2021)

⁵⁷ “1832 yılında Trieste'de kurulan Lloyd şirketi, önceleri yalnız Akdeniz'de gemi işletirken, 1840'dan itibaren Kalas-İstanbul ve Köstence-İstanbul arasında on beş günde bir; İstanbul-Trabzon arasında ise haftalık düzenli seferler yapmaya başlamıştır.” (Odyan, 2017: 135)

Birahanesi'dir. Burası, “Sirkeci’de, Cağaloğlu yokuşunun başında Steinbruch olarak da bilinen birahanedir.” (Odyan, 2017: 22). Bu mekân, Sadık Bey için önemsiz gördüğü cinayetlerin ilgisini çekmeye başlaması noktasından önemlidir.

Bir diğer birahane ise Yanni Birahanesi'dir. Abdülhamid'in, McClain'e güvenmeyip İzzet Paşa'yı onu bulması için görevlendirdiği zaman, İzzet Paşa kendisini bu birahane bulmuştur. McClain, bu mekânda kendisine izahat vermiş ve üç gün sonra suçluları yakalatacağını söylemiştir.

Süreyya sayesinde Fehim Paşa ve Margaret'in buluşup konuştuğu mekân ise yine bir birahanedir: Santral Birahanesi. Fehim Paşa ile Margaret ilk defa burada tanışmıştır.

2.4.3.2.İstanbul Dışı Mekânlar

Eserde, İstanbul dışında olan mekânlar da kullanılmıştır. Yazarın İstanbul dışı olarak ilk kullandığı mekân, Mısır'da bulunan bir birahanedir. Saliha Hanım ve arkadaşlarını sürgüne götüren vapurun kaptanı Osman Efendi, bu birahane Hoca Tevfik ile konuşup para karşılığı, İngiliz sandığı bir aileyi vapura almaya karar vermiştir.

İstanbul dışında kullanılan bir diğer birahane ise Yunanistan İlıssos Sahili'nde bir birahanedir. Mösyö Armand Colar adıyla İzzet Paşa ve Madam Julie Sourter yani Saliha Hanım burada buluşup konuşmuştur.

Aziz Bey ile Nuri Bey'in buluşup konuştuğu, Aziz Bey'in Madam Elise'nin Saliha Hanım olduğunu anladığı mekân ise bir meyhanedir. Bunun dışında romanda bir de “meşhur bir Rum meyhanesi” (Odyan, 2017: 629) mekân olarak kullanılır. Sadık Bey, Hatice Hanım'ın Selanik'e firarı için buraya gelip meyhaneci İspiro ile anlaşmıştır.

Sadece İstanbul'daki oteller değil, Yunanistan Atina'da bulunan “meşhur Minerva Otelı” (Odyan, 2017: 430) de kullanılan mekânlardandır. İzzet Paşa, Madam Julie Sourter ile görüşmek için geldiği Atina'da bu otele Mösyö Armand Colard adıyla kaydolar. Yine Selanik'te bulunan Otel Londra'da, Saliha Hanım, Arnavut Ali Paşa ve Yüzbaşı Şevket Bey'den oluşan komita toplantısı yapılması açısından önemlidir. Zira burada Arnavutlar konusunda önemli kararlar alınmıştır.

Süveyş Kanalı yakınlarında, firarilerin Sami Bey'den kaçtıkları çöl de İstanbul dışındaki önemli mekânlardandır. Burada Sami Bey'in bedevilerden kurmuş olduğu çete ile komita üyeleri arasında çatışma yaşanmış, sonunda çete üyeleri geri çekilmiş ancak direnen Sami Bey sonunda öldürülmüştür. İstanbul dışı mekânlardan diğerleri ise şunlardır:

2.4.3.2.1. Selanik

İstanbul dışı kullanılan ilk mekânlardan biri de Selanik'tir. Selanik, komita üyeleri açısından önemli bir yerdir. İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldıkları zaman ilk olarak buraya gelmektedirler. Mösyö Henry, Paşabahçe'deki yalıya baskın yapılırken Selanik'e kaçmıştır. Matmazel Robina Faine ve Sai Bey İstanbul'da yapılacak bir şey kalmayınca diğer komita üyelerinin yanına Selanik'e gider. Yine Sadık Bey ve Abdülhamid'in casusu Asaf Bey saraydan kaçır kaçmaz rotalarını ilk olarak Selanik'e çevirirler.

Komitanın faaliyetlerini icra ettiği, yönettiği merkez olan Selanik, sadece kaçış mekânı olarak kullanılmaz. Saliha Hanım iki kere komita işlerini yürütmek için burada bulunmuştur: Biri, Madam Julie Sourter adıyla suikast planını gerçekleştirmek için, diğeri ise Madam Elise adıyla komita işlerini yürütmek için. Hatice Hanım ise Afife'nin yakalanmasına rağmen, komitaya yardım etmek için yine Selanik'e gider.

2.4.3.2.2. Üsküp

İstanbul dışı mekânlardan bir diğeri de Üsküp'tür. Üsküp, romanda kritik bir mekândır. Burada, isyan başlangıcı olan Aziz Bey ve iki polisin öldürülmesi hadisesi komitanın işine yaramış, çıkan isyanlar meşrutiyetin ilanını hızlandırmıştır.

2.4.3.2.3. Manastır

Meşrutiyet'in ilan edilmesinde önemli merkezlerden biridir. Romanda özellikle Resneli Niyazi Bey'in Manastır vilayetine gönderdiği tehdit mektubu ile ön plana çıkmaktadır.

2.4.4. Bakış Açısı ve Zaman

Şerif Aktaş, romanda zaman olgusunu üç şekilde değerlendirir: Vaka zamanı, anlatma zamanı, yazma zamanı. Vaka zamanı, romanda bahsedilen olayın cereyan ettiği süredir. Anlatma zamanı ise kahramanların “konuştuklarını duyabilen, tavır ve hareketlerini görebilen anlatıcının müşahedelerini itibarî âleme has bir vasat içerisinde naklettiği andır.” (Aktaş, 1991: 127). Aktaş, yazma zamanını şu şekilde açıklar ve anlatma zamanı ile yazma zamanının birbirine karıştırılmamasını söyler: yazma zamanı, “yazara ait

bir işin gerçekleştirildiği süreyi karşılar.” (Aktaş, 1991: 127) Aktaş, anlatma zamanının “itibarî bir varlık olan anlatıcıyla birlikte” (Aktaş, 1991: 127) düşünülmesi gerektiğini söyler.

Bu romanda kullanılan bakış açısı, çoğul bakış açısıdır. Çoğul bakış açısı, tanrısal bakış açısının yetersiz olduğu durumlarda yazarın diğer bakış açılarını devreye sokması ile oluşur (Tekin, 2002: 191). Bu açıdan incelediğimiz romana bakıldığında zaman, “bir konunun farklı zaman ve mekânlarda yeniden ancak bu sefer farklı bakış açılarıyla dile” (Odyan, 2017: 8) getirildiği görülür. Yazarın anlatma zamanı bakış açılarıyla birlikte değişmektedir. Örneğin; olay örgüsünde, komita üyelerinin Yenimahalle’deki hane baskınından kaçışları iki farklı açıdan anlatılır. İlk anlatma zamanında yazar, komita üyeleri açısından olayı aktarır. Ziya Paşa’nın onları şifre ile kuyudan çıkarması, hepsinin bir sandala binip uzaklaşması sırasında okur olaya komitacılarla birlikte hâkimdir. Firar anı, ikinci kez Bahçivan Ömer açısından anlatılır. Ziya Paşa’nın kendisini göndermesine rağmen evin çevresinden ayrılmamış bir tepeye çıkıp beklemiştir. Bu anlatma zamanında anlatıcı, olaylara dışarıdan bir gözle bakar.

Yervant Odyan’ın romanında vaka zamanı, 1904-1908 yılları arasındaki olayları kapsar. Eserde vaka zamanı, “1904 senesi Ağustos’unun yirmi birinci Cumartesi günü İstanbul’da” (Odyan, 2017: 19) başlamaktadır. O yıllarda Japon-Rus Savaşı gündemde olduğundan bu savaştan da bahsedilir. Abdülhamid’in basına uyguladığı sansür sonucu gazete sayfaları, Japonlarla Rusların nasıl bir mücadele verdikleri üzerine yazılarla doludur.

Romandaki vaka sıralaması kronolojik bir sıra izlese de yazar, geriye dönüş tekniği ile Abdülaziz’in ölümüne, Sultan Murad’ın tahttan indirilmesine ve Midhad Paşa’nın yargılanması olaylarına da değinir. Tüm bunlar, Saliha Hanım’ın ağzından geçmişî anlatılırken verilir.

Meşrutiyet’in ilan edilmesi yolunda gerçekleşen olayları telgraflar ve mektuplar aracılığı ile okuyucuya aktaran yazar, burada tarihleri büyük bir özenle vermektedir. Hemen hemen her mektup ve telgrafın sonunda tarih verilmiştir. Verilen tarihler Rumi takvime göre verilmektedir. Örneğin meşrutiyetin ilanı 23 Temmuz olarak değil, Rumi takvime göre 10 Temmuz olarak verilir. Eski ay isimleri olarak Rumi takvime göre hareket edilir.

Romanın vaka zamanı, Meşrutiyet'in ilan edilmesinden "bir hafta sonra bir Perşembe günü öğleye yakın" (Odyan, 2017: 806) saatlerde McClain'in tekrar İstanbul'a gelmesiyle son bulur.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli padişahlarından biri olan II. Abdülhamid, şu ana kadar birçok bilimsel çalışmaya ve edebi esere konu olmuştur. Yervant Odyan'ın Abdülhamid ve Sherlock Holmes adlı romanı da bu eserler arasındadır. Bununla birlikte roman, II. Meşrutiyet'in ilanına doğru gerçekleşen olayları kronolojik bir sırayla anlatan, başarılı, kurmaca bir eserdir. Yazar; olay, zaman, mekân gibi unsurları ustaca kurgulayıp kendi içinde tutarlı bir yapı oluşturmuştur. Bu bağlamda kurmaca dünya içinde tarihi gerçekliği başarılı bir şekilde sunduğu tespit edilmiştir.

Kurmaca bir karakter olan Sherlock Holmes ve gerçek tarihi bir kişilik olan Sultan Abdülhamid'i karşı karşıya getiren bu eser, tarihi unsurları içinde barındırmaktan öte yazarın görüşlerini temellendirebileceği tezli roman türüne örnektir. Öte yandan sürükleyici olay örgüsüyle okuru meraklandıran polisiye romanın özelliklerini de taşımaktadır. Roman ilk bölümlerde polisiye kurguya uygun bir şekilde ilerlerken sonraki bölümlerde yazarın Abdülhamid'e olan tutumundan dolayı polisiye kurgudan sapar, daha çok yazarın görüşlerini dayatacağı bir eser haline gelir.

Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanı, II. Meşrutiyet'in ilan edilme sürecini tüm ayrıntılarıyla yansıtmakla birlikte olay örgüsünde yer alan tarihi olaylar gerçeklere uygun şekilde, kronolojik olarak ele alınır. Eserde, tarihi olaylar yanında, tarihi/gerçek kişiler de kurguya dâhil edilir. Eserde gerçek kişilerden esinlenerek yaratılan roman karakterleri sadece II. Abdülhamid ile sınırlı değildir. Abdülhamid'in hocası Ebülhüda Efendi, Necib Melhame Paşa, Fehim Paşa, İzzet Paşa, Tahsin Paşa, Musurus Paşa, Talat Paşa (Sai Bey), Esvapçıbaşı İsmet Bey gibi birçok gerçek tarihi kişiliklerden de yararlanır. Odyan, eserinde Fehim Paşa, Madam Margaret, İsmet Bey, İzzet Paşa, Necib Melhame Paşa, Saliha Hanım ve Afife karakterlerinin fotoğraflarına da yer verir. Romanda bu fotoğrafların kullanılması, eseri daha gerçekçi bir konuma taşımaktadır.

Rus-Japon Muharebesi; Abdülhamid ve yazar Conan Doyle'un görüşmesi; Abdülhamid Dönemi'nin saray ve hafiye teşkilatının yanı sıra jurnalcilik; İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin varlığı; Abdülhamid'e karşı yapılan suikast girişimi; Fehim Paşa ve Margaret olayı; II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde azınlıkların, kurulan komitaların ve ordunun durumu; bu süreçte çıkan isyanlar; Makedonya meselesi; Reval Görüşmeleri ve Meşrutiyet'in ilan edilmesi gibi tarihi vakalar, kurgunun temel malzemeleridir.

Roman kahramanları aracılığıyla değinilen tarihi olaylar hem Abdülhamid'e duyulan kinin nedenini hem de yaşanan olayların bir düzen ortamında birdenbire patlak vermediğini, bir kaos sonucu meydana geldiğini göstermek amacıyla verilir. Aynı zamanda dönemin aksak yönlerini yansıtmak amacıyla kurgudan bağımsız olaylar da esere dahil edilir. Bu durumun en güzel örneği, Fehim Paşa ve Margaret olayının olay örgüsüyle bağlantılı olmayacak bir biçimde romanda verilmesidir. Ancak bu olay, dönemin yolsuzluklarını ortaya sermesi açısından kurguda önemli bir yer tutar. Fehim Paşa kişiliğinde, dönemin devlet adamlarını ahlaksız, rüşvetçi, haraç kesen bir kimlikle ön plana çıkarılması amaçlanır.

Eserde, karakterler aracılığıyla Osmanlı Bankası Baskını, Abdülaziz'in ölümü ve Mithat Paşa'nın yargılanması olaylarına da değinilir. Abdülaziz'in ölümü ve Mithat Paşa'nın yargılanması olayı Saliha Hanım'ın ağzından Abdülhamit'i suçlayıcı bir şekilde kaleme alınmıştır. Yazar, Abdülhamid Dönemi'nin olaylarını okura kurmaca bir yapı içinde sunarken, Padişah'ı suçlayıcı ve sert bir tavır takınır. Abdülhamid; korkak, her şeyden şüphe duyan, baskıcı, işkenceci ve zalim olarak tanıtılır.

Abdülhamid'in korkak ve şüpheli kişiliğine karşılık diğer yandan İngiltere'yi temsil eden Sherlock Holmes, romanda müthiş zekâsıyla ön plana çıkmaktadır. Yaratıcısı Conan Doyle'un elinde zeki bir kişilik olarak şekil alan Dedektif Sherlock Holmes, eserde olayları parlak zekâsı sayesinde, ipuçlarını takip ederek çözer.

Meşrutiyet'in ilanına doğru gerçekleşen olayları kronolojiye uygun şekilde kurgusuna dâhil eden yazar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kahraman olarak ele almaktadır. İnfaz kararlarını veren ve bu cemiyetin kurucusu olarak görülen Saliha Hanım ise kahraman Türk hanımı olarak görülmektedir.

Eserde, Meşrutiyet'in ilan edilmesinde büyük katkısı olan Arnavutların ve Avrupalı devletlerle ciddi bir sorun haline gelen Makedonya'nın durumu telgraf, bildiri ve mektuplarla verilir. Yazarın eserine gerçekçi bir hava katmak için kullandığı bu belgeler, genellikle içinde bulunulan durumun bilgisini vermek için kullanılır, bazen de halkı harekete geçiren bir bildiri niteliğini alır. Yazar, eserinde bu teknikleri kullanırken kurgusunu tarihi olaylara uygun bir biçimde sürdürmektedir.

Meşrutiyet'in ilanını hızlandıran önemli bir gelişme olan Resneli Niyazi'nin de isyanı göz ardı edilmemiş, kurgu içinde yerini almıştır. Resneli Niyazi'nin beslediği geyiğin kurgu içinde kullanılması hem tarihi bir gerçeklik hem de hürriyetin geleceğinin bir simgesi olarak kullanılır. Bu durumun en önemli göstergesi; geyiğin çetenin önünde

yürüyerek onlara rehberlik etmesinden kısa bir süre sonra Meşrutiyet'in ilan edilmesidir. Geyiği ile gezen Niyazi Bey'in, Manastır vilayetine gönderdiği mektupta oldukça ağır ve aşağılayıcı ithamlarda bulunması, Meşrutiyet'in ilan edilmesini kesinleştirmiştir. Niyazi Bey'in kullandığı sert dil ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kullandığı kamçılayıcı dilin somut bir örneğidir.

Bu telgraflar ve mektuplar üzerine Abdülhamid, Said Paşa'yı yanına çağırarak fikir alır. Eserin sonunda da tarihi gerçeklere uygun bir şekilde Meşrutiyet ilan edilmiş ve Ferid Paşa görevden alınarak yerine Said Paşa getirilmiştir. Görüldüğü gibi Odyan, 1904-1908 yılları arasını konu edinen eserinde, meşrutiyetin ilan edilme yolunda gerçekleşen tarihi olayları polisiye kurguyu da kullanarak okuyucuya sunmuştur.

KAYNAKÇA

- Açba, E. (2016). Kabasakal Çerkes Hakul Mehmet Paşa. Erişim: 19 Nisan 2021, <https://jinepsgazetesi.com/2016/03/kabasakal-cerkes-hakul-mehmet-pasa/>
- Açık, T. (2011). *Osmanlı iktidar mücadelelerinde jurnal ve jurnalcılık: II. Abdülhamid örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Aktaş, Ş. (1981). *Ahmed Rasim'in eserlerinde İstanbul: yarı itibarî yazıların yapı ve anlatma hususiyetleri bakımından tahlili*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aladağ, H. H. (2016). Osmanlı Devleti zaviyesinden 1904-1905 Rus-Japon Harbi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 579-606.
- Alkan, N. (2009). 1908 ihtilali İstanbul'unda bir asayiş olayı: Alman tüccar ve ailesinin başına gelenler. O. Köse (ed.), *Osmanlı'dan günümüze eşkıyalık ve terör* (ss. 219-226) içinde. Samsun: Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Andı, M. F. (2010). *Roman ve hayat*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Antakyalıoğlu, Z. (2013). *Roman kuramına giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aras Yayıncılık. Yervant Odyan. Erişim: 24 Eylül 2019, <https://www.arasyayincilik.com/tr/yazarlar/yervant-odyan/80>
- Argunşah, H. (1990). *Türk edebiyatında tarihi roman (Türk tarihiyle ilgili)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Argunşah, H. (2002). Tarihi romanın yükselişi. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 1, 527-540.
- Argunşah, H. (2016). *Tarih ve roman*. Ankara: Kesit Yayınları.
- Aydın, M. (1998). Hüseyin Hilmi Paşa. . *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 18, 550-551). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Baldick, C. (2001). *Concise distionary of literary terms*. New York: Oxford University Press.
- Barthes, Roland. (1993). *Göstergeblimsel serüven*. Mehmet Rifat ve Sema Rifat (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Beydilli, K. (2011). Tepedelenli Ali Paşa. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 40, 476-479). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Birkiye, A. (2006). Kayıp roman bulundu ama!. *Radikal*. Erişim: 24 Eylül 2019, <http://www.radikal.com.tr/kitap/kayip-roman-bulundu-ama-858569/>
- Bourneur, R.-Quellet, R. (1989). Roman dünyası ve incelenmesi. Hüseyin Gümüş (çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bozboru, N. (1994). *Osmanlı yönetiminde Arnavutlar ve Arnavut ulusçuluğu*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Carr, E. H. (2002). *Tarih nedir?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carr, E. H.-Fontana J. (1992). *Tarih yazımında nesnellik ve yanlılık*. Özer Ozankaya (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Collingwood, R. G. (2015). *Tarih tasarımı*. Kurtuluş Dinçer (çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Çelik, Y. (2002). Tarih ve tarihî roman arasındaki ilişki tarihî romanda kişiler. *Bilig*, 22, 49-68.
- Çetin, N. (2002). Tanzimat döneminde Türk romanı (1860-1878). *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 1, 28-44.
- Çıkla, S. (2002). *Romanda kurmaca ve gerçeklik*. Hece Türk Romanı Özel Sayısı, 1, 121-143.
- Çıkla, S. (2019). *Kurmaca peşinde*. Ankara: Çolpan Kitap.
- Değirmenciyan, S. (2019). Acının ve mizahın yazarı Yervant Odyan 150 yaşında. *Agos*. Erişim: 23 Eylül 2019, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22943/acinin-ve-mizahin-yazari-yervant-odyan-150-yasinda>
- Dino, G. (2008). *Türk romanının doğuşu*. İstanbul: Agorakitaplığı.
- Dzarugyan, A. (2016). *Çocukluğu olmayan adamlar*. Klemans Zakaryan Çelik (çev.). İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eco, U. (2017). *Anlatı ormanlarında altı gezinti*. İstanbul: Can Yayınları.

- Erkman Akerson, F. (2015). *Edebiyat ve kuramlar*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Erkman, N. G. (2014). Farklı bir Yunan adası gezisi: volkan adası Nisiros'ta bir gün. Erişim: 15 Mart 2021, <https://www.bencetatil.com/yunan-adasi-tatili-nisyros-gezisi/>
- Erol, K. (2012). Tarih-edebiyat ilişkisi ve tarihî romanların tarih öğretimine katkısı. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1 (2), 59-70.
- Ertürk Kurtoğlu, S. (2011). Osmanlı padişahı da dublör kullanmış. *Hürriyet*. Erişim: 15 Mart 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/osmanli-padisahi-da-dublor-kullanmis-18008148>
- Finkel, A. (2020). İkinci eş serüveni-Abdülhamid ve Sherlock Holmes hikâyesi. Erişim: 2 Aralık 2020, <https://www.dr.com.tr/Kitap/Ikinci-Es-Seruvani-Bir-Abdulhamid-ve-Sherlock-Holmes-Hikayesi/Edebiyat/Roman/Dunya-Roman/urunno=0001833930001>
- Forster, E. M. (2016). *Roman sanatı*. Ünal Aytür (çev.). İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Frye, N. (2010). Hikâye türü edebiyatın dört şekli. Sevim Kantarcıoğlu (çev.). P. Stevick (ed.). *Roman teorisi* (ss. 34-46) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Georgon, F. (2003). *Sultan Abdülhamid*. Ali Berkay (çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Girit, K. (2017). *Dönemin olayları ışığında Resneli Niyazi Bey*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Gögebakan, T. (2004). *Tarihsel roman üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göktürk, A. (1997). *Okuma uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gör, E. (2019). II. Abdülhamid döneminden bir istihbaratçı profili: Serhafiye Fehim Paşa (1873-1908). *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD)*, 3 (1), 71-84.
- Gülsoy, M. (2013). *Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık*. İstanbul: Can Yayınları.
- Gülşen, A. (2012). *Tarihî gerçek ve roman gerçeği açısından Kemal Tahir'in romanları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Hür, A. (2011). 1896 Osmanlı bankası baskını. *Agos*. Erişim: 24 Eylül 2019, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/115/1896-osmanli-bankasi-baskini>

- Issı, A. C. (2002). Türk edebiyatının romanla tanışması. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 1, 22-26.
- İdil, A. M. (1983). *Gerçeklik ve roman*. Ankara: Dayanışma Yayınları.
- İncil (2010). İstanbul: Kutsal Söz Yayınları.
- Kabil, O. (2017). Kurgusal eserlerin semantiği: kurgular o kadar da kurgusal değil!. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 149-163.
- Kaplan, M. (2012). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı tarihi: İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)* (Cilt 9). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 62-80.
- Koçak, M. (2013, Kasım). Tarih romanda tekerrür eder mi?. II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu, Türkiye Yazarlar Birliği, İstanbul.
- Korat, G. (2000). Tarihçi, orada dur!. *Virgöl*, 30, 44-45.
- Korat, G. (2009). Romanda tarih. *Kitap-lık*, 129, 23-27.
- Korucu, S. (2019). Yoldaş Pançuni'den soykırım anılarına: Yervant Odyan 150 yaşında. *Gazete Duvar*. Erişim: 24 Eylül 2019, <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2019/09/19/yoldas-pancuniden-soykirim-anilarina-yervant-odyan-150-yasinda/>
- Kucak Yayıncılık (2020). Maranata. Erişim: 15 Aralık 2020, <http://www.kucakyayincilik.com/maranata/>
- Lukacs, G. (2008). *Tarihsel roman*. İsmail Doğan (çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Meriç, S. (2010). İşte Türkiye'nin en merak ettiği mezarlık. Odatv. Erişim: 7 Ekim 2019, <https://odatv.com/bulbulderesi-mezarliginin-gizli-kalmis-sirlari-0703101200.html>
- Moran, B. (2015). *Türk romanına eleştirel bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Odyan, Y. (2017). *Abdülhamid ve Sherlock Holmes*. Seval Şahin-Banu Öztürk-Didem Ardalı Büyükarman-Ayşe Şahin- E. Şule Ayva (haz.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Osmanoğlu, A. (1986). *Babam Sultan Abdülhamid han (hatıralarım)*. Ankara: Selçuk Yayınları.

- Özekin, T. (2007). *Tarihsel romana karşılaştırmalı bir bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgül, M. K. (2002). Romanın hikâyesi. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 1, 11-21.
- Öztürk, N. (1992). *Tarihi romanlar ve 19. yüzyılda yazılmış üç tarihi romanın değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özzorluoğlu, S. T. (2011). *Abdülhamid'in cinci hocası: Ebü'l-Hüda*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Parlatır, İ.-Çetin, N. (2001). *Tevfik Fikret bütün şiirleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Randall, W. L. (2014). *Bizi biz yapan hikâyeler*. Şen Süer Kaya (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarısakal, B. (2021). Beyoğlu. Erişim: 16 Ocak 2021, <http://bakisarisakal.com/Beyo%C4%9Flu.pdf>
- Scholes, R.-R. Kellog (2010). Gerçek (realite) meselesi. Sevim Kantarcıoğlu (çev.). P. Stevick (ed.). *Roman teorisi* (ss. 328-339) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Shroder, M. Z. (2010). Edebi bir çeşit olarak roman. Sevim Kantarcıoğlu (çev.). P. Stevick (ed.). *Roman teorisi* (ss. 19-33) içinde. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, S. (2017). *Cinai meseleler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, M. (1990). Stendhal kırmızı ve siyah (1). *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 5, 59-60.
- Şimşek, M. S. (2012). Geyik muhabbeti Niyazi'den armağan. Yeni Şafak. Erişim: 24 Ekim 2019, <https://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/geyik-muhabbeti-niyaziden-armagan-407853>
- Tahsin Paşa (2018). *Sultan Abdülhamid'in Sırdaşı: Tahsin Paşa'nın Yıldız Sarayı Hatıraları*. E. Taş (ed.). İstanbul: Yakın Plan Yayınları.
- Tanilli, S. (2002). *Gerçekçilik ve romantizm*. Adam Sanat, 194, 5-7.
- Taşkın, E. (2019). *Necib Melhame Paşa'nın siyasi hayatı (1856-1927)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Taştan, Z. (2013, Kasım). Tarihî gerçekler ve kurgusal gerçeklik bağlamında tarihi roman. II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu, Türkiye Yazarlar Birliği, İstanbul.
- Tolstoy, L. N. (2017). *Savaş ve barış*. Tansu Akgün (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunalı, İ. (2014). *Sanat ontolojisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Türkeş, Ö. (2014). Abdülhamid ve Sherlock Holmes: ilk siyasi polisiye. Sabitfikir. Erişim: 20 Ocak 2021, <http://www.sabitfikir.com/elestiri/abdulhamid-ve-sherlock-holmes-ilk-siyasi-polisiye>
- Türkeş, Ö. (2020). Meşrutiyet kahramanı olarak Sherlock Holmes. Hürriyet. Erişim: 20 Ocak 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/mesrutiyet-kahramani-olarak-sherlock-holmes-41442070>
- Unamuno, M. (2017). *Gerçeklik, gerçeklik üzerine*. Türk Dili Roman Özel Sayısı I-II, 275-282.
- Uslu, M. F. (2017). Benzersiz bir roman: Abdülhamid ve Sherlock Holmes. Erişim: 24 Eylül 2019, <https://mefuslu.blogspot.com/2017/01/benzersiz-bir-roman-abdulhamid-ve.html#more>
- Uygur, N. (1985). *İnsan açısından edebiyat*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Üstünipek, Ş. (2003, Mayıs). Batılılaşma dönemi mimarisi ve Beylerbeyi Sarayı. *Üsküdar Sempozyumu I*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul.
- Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız mister Sherlock Holmes! Türkiye’de polisiye romanın 125 yıllık öyküsü (1881-2006)*(Birinci Baskı). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Wellek, R.-Warren A. (1983). *Edebiyat biliminin temelleri*. Ahmet Edip Uysal (çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Woods, H. F. (1976). *Türkiye anıları (Osmanlı bahriyesinde kırk yıl 1869-1909)*. Fahri Çoker (çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Wölfflin, H. (2015). *Sanat tarihinin temel kavramları*. Ahmet Cemal (çev.). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Yetkin, S. K. (1972). *Denemeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Zweig, S. (2000). *Kendi hayatının şiiirini yazanlar: Casanova-Stendhal-Tolstoy*. Ayda Yörükan (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Sinem Ceyda BULUT

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller: A1 Seviye İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLER

a) Yayınlar (-SCI- Diğer)

b) Bildiriler (-Uluslararası- Ulusal)

- Bulut, S. C. (2018, Nisan).Kadına Şiddet Bağlamında Duygu Batu'nun Hoşça Kal Anne Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme. *Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Bilim Şöleni*, Amasya Üniversitesi, Amasya.

c) Katıldığı Projeler

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: -

İLETİŞİM

E-posta Adresi: